

**Kestävä
matkailu
maailman-
perintö-
kohteissa**

Museovirasto

Museovirasto

Kestävä matkailu maailmanperintökohteissa

Anna Kanerva & Heljä Valkama, Cupore

Kulttuuriympäristöpalvelut, Museovirasto 2023
www.museovirasto.fi

Taitto: Bränditoimisto Hurraa Oy

Kannen kuva: Suomenlinna, Juha Kalaoja, Visit Finland

Sisällys

Esipuhe	5
Johdanto.....	6
Selvityksen tausta ja tavoite.....	6
Selvityksen aineisto.....	7
Raportin rakenne	7
Maailmanperintö ja kestävä matkailu	8
Maailmanperintö.....	8
Kestävän matkailun strategioita ja mittareita	10
Maailmanperintökohteiden kestävä matkailun kansallinen rahoitus.....	12
Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys	13
Toiminta ja hankkeet	14
Kestävän matkailun kehittäminen.....	16
Metsähallitus	18
Hyviä käytäntöjä Metsähallituksen toiminnassa kestävä luontomatkailun osalta ..	18
Yhteistyö maailmanperintökohteiden ja Suomen maailmanperintökohteiden yhdis-	
tyksen kanssa	19
Petäjäveden vanha kirkko.....	21
Peruskuvauksen kohteesta.....	21
Nykytila: vahvuudet, haasteet ja kehittämistarpeet.....	21
Vahvuudet.....	24
Keski-Suomen maailmanperintökeskus	25
Resurssit ja rahoitus.....	26
Kestävän matkailun kehittäminen	27
Vanha Rauma ja	
Sammallahdenmäki.....	29
Vanha Rauma: peruskuvauksen kohteesta	29
Nykytila: vahvuudet, haasteet ja kehittämistarpeet.....	29
Vahvuudet.....	31
Haasteita ja kehittämiskohteita	32
Kaupallisuus ja palvelut	33
Kehittämistyötä	34
Sammallahdenmäki: peruskuvauksen kohteesta	36
Nykytila: vahvuudet, haasteet ja kehittämistarpeet.....	36
Vahvuudet.....	37
Haasteita ja kehittämiskohteita	37
Kestävän matkailun kehittäminen	40
Molemmat kohteet.....	40
Vanha Rauma	41
Sammallahdenmäki	42

Struven ketju	43
Peruskuvauksen kohteesta	43
Nykytila: vahvuudet, haasteet ja kehittämistarpeet	45
Häallinnointi ja sidosryhmät	45
Vahvuudet	46
Haasteet ja kehittämistyö	47
Kestävän matkailun kehittäminen	48
Maailmanperintökeskus	49
Hoitokuntatyön kehittäminen kohteissa	49
Kansainvälinen yhteistyö kestävän matkailun kehittämisessä	49
Suomenlinna.....	51
Peruskuvauksen kohteesta	51
Nykytila: vahvuudet, haasteet ja kehittämistarpeet	51
Kävijätutkimus	53
Sidosryhmät	54
Vahvuudet ja kestävän matkailun toimintamallit	55
Kestävän matkailun strategia	56
Kestävän matkailun näkökulmien yhteensovittaminen Suomenlinnassa	57
Kestävän matkailun kehittäminen	58
Verla.....	59
Peruskuvauksen kohteesta	59
Nykytila: vahvuudet, haasteet ja kehittämistarpeet	61
Haasteita	64
Kestävän matkailun kehittäminen	65
Yhteenveto:	
Miten kestävää matkailua maailmanperintökohteissa voi tukea? ..	67
Yhteenvetoa kohteiden haasteista ja mahdollisuuksista	67
Suosituksia kestävän matkailun tukemiseksi maailmanperintökohteissa	71
Rahoitus	71
Strategia- ja ohjelmatyö	73
Paikallinen toiminta	75
Yhteistyö	76
Viestintä ja verkostoituminen	78
Lähteet	79
Liitteet	82
Liite 1.	82
Haastatellut asiantuntijat	82
Liite 2.	82
Haastattelurunko	82
Kestävä matkailu maailmanperintökohteilla	82
Haastattelurunko	82
Kestävän matkailun nykytila ja kehittämistarpeet	82
Yhteistyö	83
Tulevaisuus	83

Esipuhe

Unescon maailmanperintökohteet ovat vahvan brändin omaavia, vetovoimaisia matkailukohteita, mikä luo hyvät puitteet matkailun kehittämiseksi. Samanaikaisesti kestävä matkailun huomioiminen kaikessa toiminnassa korostuu. Kestävä matkailun kehittäminen tukee kohteiden suojelua ja kestävä käyttöä sekä huomioi taloudelliset, sosiokulttuuriset ja ympäristölliset vaikutukset.

Kestävä matkailu maailmanperintökohteissa -selvityksen taustalla vaikuttaa Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelma, jossa asetettiin tavoitteeksi vahvistaa kestävä kulttuurimatkailua esimerkiksi hyödyntämällä maailmanperintökohteita. Opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla valmistellussa Kulttuurimatkailun kansallisen kehittämisen tiekartassa kestävyys ohjaa kaikkia matkailun kehittämistoimia. Niin ikään Suomen matkailustrategian 2022-2028 visiona on olla Pohjoismaiden kestävimmin kasvava matkailukohde ja strategian yksi neljästä painopisteestä on kestävä kehityksen mukaisen toiminnan vahvistaminen. Maailmanperintöstrategiassa 2015-2025 todetaan, että maailmanperintökohteet voivat olla esimerkkinä muille kulttuuriperintökohteille kestävä matkailun kehittämisessä.

Museovirasto kehittää kestävä kulttuurimatkailua kansallisen kehittämisen tiekartan mukaisesti muun muassa vahvistamalla Euroopan neuvoston kulttuurireittitoimintaa Suomessa ja tukemalla kansainvälisten kulttuuriperintötoimien yhteistyötä ja matkailullista näkyvyyttä. Kestävä kulttuurimatkailun kehittämistyö edistää Unescon kulttuuriperintösopimusten toteuttamista. Osana kulttuurimatkailun kehittämistyötä Museovirasto edistää tiekartan tavoitteiden mukaisesti maailmanperintökohteiden hyvien kestävä matkailun käytäntöjen jakamista muille kulttuuriperintö- ja kulttuurikohteille. Selvitys valottaa kehittämistyön nykytilaa ja haasteita maailmanperintökohteissa sekä antaa ehdotuksia tuleville kehittämistoimenpiteille, joita voidaan hyödyntää myös muissa kulttuuri- ja kulttuuriperintökohteissa.

Kehitetään kulttuurimatkailua sekä maailmanperintökohteissa että muissa kulttuuriperintökohteissa – yhdessä ja kestävästi!

Helsingissä 23.8.2023

Tiina Merisalo
pääjohtaja, Museovirasto

Johdanto

SELVITYKSEN TAUSTA JA TAVOITE

Suomessa on tällä hetkellä seitsemän Unescon maailmanperintökohdetta, joista kuusi on kulttuuriperintökohdetta ja yksi luonnonperintökohde. Kohteet ovat Suomenlinnan merilinnoitus (1991), Vanha Rauma (1991), Petäjäveden vanha kirkko (1994), Verlan puuhiomo ja pahvitehdas (1996), Saimmalahdenmäen pronssikautinen hautaröykkiöalue (1999), Struven ketju (2005) sekä Merenkurkun saaristo (2006) yhdessä Ruotsin Korkearannikon (*Höga Kusten*) kanssa.

Maailmanperintökohteet ovat sekä maailmanlaajuisesti että Suomessa vetovoimaisia ja laadukkaita vierailukohteita. Kohteiden matkailukäyttö edellyttää kestävää kävijähallintaa ja kävijäpalveluita. (OKM, 2015, s. 29–30). Unescon määritelmän mukaan kestävä matkailu on matkailua, joka ottaa huomioon niin nykyiset kuin tulevat taloudelliset, sosiaaliset ja ekologiset vaikutukset keskittyen kävijöiden, elinkeinon, ympäristön ja paikallisyhteisön tarpeisiin (UNWTO, *World Tourism Organisation*).

Kestävä matkailu maailmanperintökohteissa -selvityksessä tavoitteena on tarkastella kestävä matkailun hyviä käytäntöjä, mahdollisuuksia, haasteita sekä kehittämistarpeita Suomessa sijaitsevilla maailmanperintökohteilla. Tutkimuksessa keskitytään maailmanperintökohteista kulttuuriperintökohteisiin, minkä vuoksi Merenkurkun saaristo ei ole tutkimuksessa mukana omana osionaan.

Kohteiden nykytilan, vahvuuksien, haasteiden ja kehittämistarpeiden kartoituksen lisäksi selvityksessä pyritään löytämään maailmanperintökohteissa havaittuihin haasteisiin ja kehittämiskohteisiin erityisesti sellaisia ratkaisuja ja jatkotoimenpiteitä, joihin voidaan vaikuttaa julkisen hallinnon keinoin sekä kansallisesti että paikallisesti. Nämä voivat liittyä esimerkiksi rahoitukseen (esim. valtionavustusten kohdentaminen), ohjaukseen, tiedon jakamiseen, si-

dosryhmätyöhön ja strategiseen kehittämiseen. Selvityksessä huomioidaan kestävyiden ekologiset, kulttuuriset, sosiaaliset ja taloudelliset ulottuvuudet.

Selvitys toteutettiin Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporessa keväällä 2023. Selvityksen toteuttivat Cuporen erikoistutkija Anna Kanerva sekä tutkimusavustaja Heljä Valkama. Myös Cuporen johtaja Marjo Mäenpää osallistui selvityksen suunnitteluun, aineistonkeruuseen ja loppuraportin toimitamiseen. Selvitys toteutettiin Museoviraston rahoituksella.

SELVITYKSEN AINEISTO

Selvityksen pääaineistona toimii kulttuuriperintöalan maailmanperintökohteiden edustajien sekä Metsähallituksen ja Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen edustajien haastattelut. Haastatteluja toteutettiin kaikkiaan seitsemän kappaletta huhtikuun 2023 aikana. Lista haastatelluista henkilöistä löytyy raportin liitteestä 1. Haastattelut toteutettiin etäyhteyksin Teams-alustalla. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Haastatteluisissa keskityttiin ennen kaikkea kestävän ja vastuullisen matkailun nykytilaan sekä tulevaisuuden kehittämistarpeisiin kussakin maailmanperintökohteessa.

Haastattelujen ohella raportissa hyödynnetään myös muita lähteitä, ennen kaikkea maailmanperintökohteiden hoito- ja käyttösuunnitelmia, kohteiden kävijätutkimuksia sekä kohteiden ja Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen verkkosivuja ja niiltä löytyviä tietoja. Samoin tausta-aineistona hyödynnetään maailmanperintökohteisiin ja kestäväan matkailuun liittyviä kansallisia strategioita ja ohjelmia.

Raportin kohdekohtaiset luvut perustuvat ennen kaikkea tutkimushaastatteluihin. Haastatteluaineistoja on lisäksi täydennetty muilla kohteita koskevilla aineistoilla. Näihin muihin aineistoihin viitataan tekstissä tekstin sisäisinä viittauksina (julkaisut) sekä alaviittein (verkkosivut). Raportin kohdekohtaiset sekä kaikkia kohteita koskevat yleiset suositukset ovat tutkijoiden laatimia ja ne perustuvat haastatteluissa ja selvitystyössä esille tulleisiin kehittämisehdotuksiin ja -kohteisiin.

RAPORTIN RAKENNE

Raportin aluksi kuvataan maailmanperintötoimintaa ja kestäväan matkailun strategioita ja ohjelmia, jotka vaikuttavat myös maailmanperintökohteiden kestäväan matkailun toimintaan. Lisäksi kuvataan Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen ja Metsähallituksen toimintaa kestäväan matkailun saralla. Sen jälkeen kuvataan ensisijaisesti haastatteluihin perustuen kulttuuriperintökohteiden kestäväan matkailun nykytilaa, haasteita sekä paikallisia kehittämistarpeita. Jokaisessa yhtä maailmanperintökohdetta

kuvaavassa luvussa esitetään myös kohdekohtaisia kestävän matkailun kehittämisehdotuksia. Lopuksi kohteiden tilannetta ja kehittämistarpeita vedetään yhteen sekä esitetään suosituksia siitä, miten kestävää matkailua voisi kohteissa edistää erityisesti julkisen hallinnon toimenpitein valtakunnallisesti ja paikallisesti.

Maailmanperintö ja kestävä matkailu

MAAILMANPERINTÖ

Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemiseksi eli nk. maailmanperintösopimus on Unescon vuonna 1972 hyväksymä kansainvälinen sopimus. Sopimuksen lähtökohtana on halu säilyttää maailman kulttuuri- ja luonnonperintö tuleville sukupolville. Maailmanperintösopimuksen tavoitteena on kansojen välisen yhteistyön avulla tunnistaa, vaalia, säilyttää ja esitellä maailman keskeistä kulttuuri- ja luonnonperintöä. Suomi liittyi maailmanperintösopimukseen vuonna 1987. Sopimuksen ratifioineiden valtioiden vastuulla on myös huolehtia jo olemassa olevista maailmanperintökohteistaan sekä tunnistaa, dokumentoida ja nimetä mahdolliset uudet maailmanperintökohteet maailmanperintöluetteloon. Sopimusosapuolia kannustetaan myös kansainväliseen yhteistyöhön yhteisen perinnön säilymisen varmistamiseksi. Maailmanperintökohteiden suojelun tilasta raportoidaan sopimuksen hallinnoinnista vastaavalle Unescon maailmanperintökeskukselle joka kuudes vuosi. Sopimus kuuluu Suomessa opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen, ja sen kansallisesta toimeenpanosta vastaa Museovirasto.¹ Merenkurkun saariston luontoperintökohdetta hallinnoi Metsähallitus ympäristöministeriön rahoittamana. Suomessa maailmanperintötoiminnan keskeisiä toimijoita ovat, kohteiden itsensä lisäksi, edellä mainitut opetus- ja kulttuuriministeriö, ympäristöministeriö, Museovirasto, Metsähallitus sekä asiantuntijajärjestöt, kuten Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys sekä Suomen ICOMOS, jonka yhteydessä toimii maailmanperintötyöryhmä.

Maailmanperintöluetteloon hyväksyminen edellyttää, että kohteilla on erityistä yleismaailmallista arvoa (*Outstanding Universal Value, OUV*). Maailmanperintökohteen tulee täyttää vähintään yksi kymmenestä asetetusta kulttuuri- ja luontokriteeristä, jotka yhdessä muodostavat kohteen erityisen yleismaailmallisen arvon. Arvon säilyttäminen on edellytys luettelossa pysymiselle, minkä lisäksi kohteiden tulee säilyttää autenttisuutensa ja eheydensä. Tämä vaatimus ohjaa vahvasti myös kohteiden kestävän matkailun toimia (ks. myös OKM, 2015, s. 9–11). Maailmanperintökohteella tulee olla pitkäaikainen muodollinen tai sopimusperusteinen suojelu kohteen arvoihin mahdollisesti

¹ <https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/kansainvalisia-sopimuksia>

negatiivisesti vaikuttavia uhkia vastaan. Maailmanperintöstatus ei itsessään suojaa kohteita, vaan suojele tapahtuu kansallisen lainsäädännön puitteissa. Maailmanperintökohteilla tulee olla selkeät rajat sekä niitä ympäröivä suo- javyöhyke. Kohteen hallinnoinnin tulee noudattaa hoito- ja käyttösuunnitel- maa ja toiminnan kohteessa tulee olla taloudellisesti, ekologisesti sekä sosio- kulttuurisesti kestävä. Kohteella tulee olla myös paikallisyhteisön tuki. ²

Suomen maailmanperintökohteiden toimintaa ohjaavat maailmanpe- rintösopimuksessa määritelty toimintaohjeisto (*Operational guidelines*), maailmanperintökomitean hyväksymä globaalistrategia ³ ja sen päivittyvä toimintasuunnitelma sekä kansallisesti opetus- ja kulttuuriministeriön val- mistelema kansallinen maailmanperintöstrategia 2015–2025 (2015) sekä strategian toimeenpanosuunnitelma (2016). Kansallisen maailmanperin- töstrategian mukaan vastuullisuus ja kestävyys tunnustetaan maailmanpe- rintökohteissa edellytyksenä kohteiden säilymiselle. Maailmanperintö on ainutlaatuista kulttuuri- ja luontoperintöä, jota halutaan säilyttää tulevil- le sukupolville. Maailmanperintökohteiden kehittäminen ja suojele kestä- vän matkailun/kehityksen periaatteiden mukaisesti turvaa kohteiden yleis- maailmallisesti erityisten arvojen jatkuvuuden. Strategian mukaan kestävä kehitys on läpikäyvänä tavoitteena kaikessa maailmanperintötoiminnassa (OKM, 2015, s. 16).

Maailmanperintöstrategian toimeenpanosuunnitelma linjaa, että maail- manperintökohteiden hallinnointi ja kehittäminen edellyttää yhteistyötä valtionhallinnon eri toimijoiden kesken. Yhteistyö ja vuoropuhelu on nos- tettu myös maailmanperintöstrategian toimeenpanon onnistumisen edel- lytykseksi, ja se koskee valtion lisäksi erityisesti maailmanperintökohtei- den vastuutahoja ja sidosryhmiä. Maailmanperintökohteet ovat alueillaan voimavaroja, jotka toimivat vetovoimaisina matkailukohteina ja edistävät alueen elinkeinotoimintaa. Toisaalta kohteet ovat myös monimuotoisia op- pimisympäristöjä, ja tukevat elinikäistä oppimista (OKM, 2016, s. 5).

Kansallinen maailmanperintöstrategian visio vuodelle 2025 linjaa, että maailmanperintökohteet voivat toimia suojele, ylläpidon ja esittelyn mal- lina muille matkailukohteille. Vision mukaan maailmanperintökohteiden suojele, hoito, restaurointi ja esittely muodostavat perustan maailmanpe- rintötoiminnalle. Maailmanperintökohteet ovat tiennäyttäjiä sekä kestä- vän kehityksen periaatteiden omaksumisessa että käytännön suojelelyös- sä. Kohteiden käyttöä suunnitellaan joustavasti siten, että niiden arvot ja merkitykset säilyvät. (OKM, 2015, s. 18.) Myös vuonna 2022 opetus ja kult- tuuriministeriön julkaisemassa *Kulttuurimatkailun kansallisen kehittämisen*

² <https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/kansainvalisia-sopimuksia>

³ <https://whc.unesco.org/en/globalstrategy/>

tielartassa ⁴ nostetaan esiin, että Unescon maailmanperintökohteet ovat toteuttaneet useita kestävän matkailun kehittämiseen liittyviä hankkeita, joiden hyvät käytännöt voivat tukea kestävän matkailun kehittämistä myös muissa kulttuuriperintö- ja kulttuurikohteissa (OKM, 2022, s. 36).

KESTÄVÄN MATKAILUN STRATEGIOITA JA MITTAREITA

Unescon määritelmän mukaan kestävä matkailu on matkailua, joka ottaa huomioon niin nykyiset kuin tulevat taloudelliset, sosiaaliset ja ekologiset vaikutukset keskittyen kävijöiden, elinkeinon, ympäristön ja paikallisyhteisön tarpeisiin (UNWTO, *World Tourism Organisation*). Kestävä matkailu on myös yksi Unescon Maailmanperintökeskuksen toiminnan painopistealueista. Maailmanperintökeskuksen kestävän matkailun ohjelman avulla pyritään mahdollistamaan kohteiden suojelu ja kehittäminen kestävän matkailun keinoin tavalla, joka huomioi sekä alueen toimijat että paikallisen yhteisön.⁵ Kohteiden tukemiseksi Maailmanperintökeskus on laatinut muun muassa kestävän matkailun työkalupakin (*Sustainable Tourism Toolkit*), joka sisältää konkreettisia ohjeita kestävän matkailun kehittämiseksi maailmanperintökohteissa.⁶

Suomessa Metsähallituksella on ollut käytössään kestävän luontomatkailun periaatteet vuodesta 2004. Metsähallitus ja Suomen maailmanperintökohteet käynnistivät yhteistyön vuonna 2015 yhteisten kestävän matkailun periaatteiden luomiseksi ja ne valmistuivat vuonna 2016. Kansallispuistojen, luonto- ja historiakohteiden ja maailmanperintökohteiden periaatteet otetaan huomioon kohteiden kaikessa toiminnassa sekä yhteistoiminnassa matkailuyrittäjien kanssa.⁷ Periaatteiden mukaan kestävä matkailu edistetään yhteistyössä siten, että:

1. Tuetaan kohteiden arvojen säilymistä ja edistetään niiden suojelua
2. Minimoidaan ympäristön kuormitusta
3. Vahvistetaan paikallisuutta
4. Edistetään kohteiden tuottamaa hyvinvointia ja terveyttä
5. Edistetään paikallistaloudellista kasvua ja työpaikkojen luomista
6. Viestitään yhdessä kohteen arvoista ja palveluista
7. Kestävään matkailuun kuuluvat olennaisesti matkailun vaikutusten systemaattinen seuranta ja arviointi. Seurantakehikkoina toimivat Metsähallituksen kestävän matkailun mittarit, jotka sisältävät indikaattorin myös kulttuurisen ja sosiaalisen kestävyuden arviointiin sekä *Visit Finlandin* matkailuyrityksille ja -alueille tarkoitetun *Sustainable Travel Finland (STF) -ohjelman kestävän matkailun indikaattorijärjestelmän*. (OKM, 2023, s. 28.)

4 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164106>

5 <https://whc.unesco.org/en/tourism/>

6 <https://whc.unesco.org/en/sustainabletourismtoolkit/>

7 <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Esitteet/kestavan-matkailun-periaatteet.pdf>

Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys julkaisi kestävän matkailun periaatteisiin perustuvat kestävän matkailun mittarit vuonna 2019. Maailmanperintökohteiden kestävyyttä ja niiden käytön vaikutuksia kohteen ekologisen, taloudellisen ja sosiokulttuurisen kestävyys tilaan arvioidaan Metsähallituksen Luontopalveluissa käyttöön otetun hyväksyttävissä olevien muutosten rajojen määrittelyn, ns. LAC-menetelmän (*Limits of Acceptable Change* = hyväksyttävän muutoksen rajat), avulla.⁸ Seurannan tarkoituksena on edistää kestävyys moniulotteista toteutumista sekä havaita mahdolliset epäkohdat ja reagoida niihin.⁹ Kunkin mittarin osalta on tunnistettu vallitseva nykytila sekä määritelty tavoitetilat, joiden pohjalta kohteen toimintaa kehitetään ja arvioidaan. Mittarit on kulttuuriperintökohteista luotu Suomenlinnan, Verlan, Struven ketjun ja Petäjäveden vanhan kirkon kohteille.¹⁰

Keskeisimmäksi kestävän matkailun työkaluksi Suomessa koko matkailusektorilla on tällä hetkellä muotoutunut STF-ohjelma. Ohjelman tavoitteena on tarjota matkailukohteille konkreettinen kestävän matkailun työkalupakki ja jatkuvan kehittämisen malli. Ohjelman läpikäyneille yrityksille tai kohteille myönnetään *Sustainable Travel Finland* -merkki. Merkin saaneet sitoutuvat päivittämään merkin edellyttämät kestävän matkailun kriteerit noin kahden vuoden välein. *Visit Finland* määritteli vuonna 2018 kestävän kehityksen kriteerit kestävyys eri osa-alueille (ekologinen, sosiokulttuurinen ja taloudellinen kestävyys), jotka auttavat matkailuyrityksiä ja -toimijoita sisäistämään, kuinka kestäviä toimintatapoja voi huomioida matkailutoiminnassa.¹¹ Kulttuurimatkailun kansallisen tiekartan mukaan STF-ohjelma tarjoaa perustan tiekartan käytännön vastuullisuustoimille. Vastuullisuudella tiekartassa tarkoitetaan kestävän kehityksen mukaisten toimien toteuttamista ja kestävän kehityksen edistämistä käytännön tasolla. (OKM, 2023, s. 14).

Työ- ja elinkeinoministeriön kansallinen matkailustrategia ilmestyi vuonna 2022. Strategiassa Suomen matkailun kehittämistavoitteiksi on tunnistettu neljä painopistettä: kestävän kehityksen mukaisen toiminnan vahvistaminen, matkailualan digitalisointi, saavutettavuuden kehittäminen matkailualan tarpeet huomioiden sekä kilpailukykyä tukevan toimintaympäristön kehittäminen. (TEM, 2022, s. 3; 24) Strategiassa todetaan, että kansallisuustoimien, retkeilyalueiden ja maailmanperintökohteiden sekä Metsähallituksen muiden matkailun kannalta tärkeiden kohteiden sekä museokohteiden ja kansallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen uudistumisesta sekä kehittämisen riittävästä rahoituksesta tulee huolehtia (TEM, 2022, s. 29). Matkailustrategiassa korostetaan myös kestävän matkailun, matkailun digitalisoinnin sekä ammattimaisesti hoidettujen museoiden ja maailmanpe-

8 <https://www.maailmanperinto.fi/kestavan-matkailun-mittarit-2019/>

9 https://www.metsa.fi/wp-content/uploads/2019/08/LAC_menetelman_kuvaus-1.pdf

10 <https://www.maailmanperinto.fi/kestavan-matkailun-mittarit-2019/>

11 Kestävän kehityksen kriteerit, ks. <https://www.visitfinland.fi/liiketoiminnan-kehittaminen/vastuullinen-matkailu/kestavan-matkailun-periaatteet>

rintökohteiden käyntimääriä ja talousvaikutuksia tarkastelevien määrällisten ja laadullisten mittareiden kehittämistä osana matkailun tiedolla johtamista (TEM, 2022, s. 26). Kansallisen matkailustrategian yhtenä tavoitteena on myös edistää STF-merkin kansallista käyttöönottoa matkailuyrityksissä ja -alueilla, tehdä merkkiä tunnetuksi kotimaassa ja valituilla kansainvälisillä markkinoilla sekä arvioida ja kehittää ohjelmaa edelleen (TEM, 2022, s. 37).

MAAILMANPERINTÖKOhteiden KESTÄVÄN MATKAILUN KANSALLINEN RAHOITUS

Suomen maailmanperintökohteiden omistus pohja vaihtelee, minkä vuoksi myös kohteiden rahoitus pohja on erilainen (lisätietoja omistus pohjasta kohteiden esittelyn kohdalla myöhemmin raportissa). Pääsääntönä on, että kiinteistön omistajat ovat ensisijaisesti vastuussa omaisuudestaan. Osa maailmanperintökohteista on valtion omistuksessa, jolloin myös niiden suojeleminen, hoito, restaurointi ja esittely ovat suoraan valtion vastuulla (OKM, 2015, s. 11). Kohteiden omistus pohja vaikuttaa myös siihen, mitä avustuksia ja mistä lähteestä kohteiden omistajat voivat hakea rahoitusta maailmanperintötoiminnan, esimerkiksi kestävä matkailun näkökulmasta, kehittämiseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön alainen Museovirasto jakaa vuosittain avustuksia maailmanperintökohteiden hoitoon ja kehittämiseen. Maailmanperintökohteille on Museovirastossa kaksi omaa avustusmuotoa. Maailmanperintökohteiden hoitoavustukset on suunnattu sellaisiin tutkimus-, suunnittelu-, restaurointi-, hoito-, kunnostus- ja korjaustoimenpiteisiin, joilla varmistetaan kohteen säilyminen maailmanperintöstatuksensa arvoisena. Avustukset on tarkoitettu osarahoitukseksi hankkeen kokonaiskustannuksista. Avustuksia voivat hakea maailmanperintökohteiden ja niillä sijaitsevien rakennusten ja rakennelmien omistajat.¹² Keväällä 2023 avustuksia myönnettiin Petäjäveden vanhan kirkon maisemanhoidon suunnitelman laatimiseen ja esteettömyyden kehittämiseen sekä Vanhan Rauman ja Verlan puuhiomon ja pahvitehtaan kohteisiin.¹³ Museovirasto myöntää avustuksia lisäksi maailmanperintökohteiden tutkimus- ja kehittämishankkeisiin. Avustus on tarkoitettu maailmanperintöstrategian linjauksia toteuttaville maailmanperintökohteiden yhteistyö-, tutkimus- ja kehittämishankkeille sekä maailmanperintötietoisuutta edistäville hankkeille. Avustusten tavoitteena on edistää sosiaalisesti, ekologisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti kestävä kulttuuriperintötyötä. Avustusta voi hakea kunta, yhdistys, säätiö, osakeyhtiö tai muu oikeushenkilö, mutta ei yksityishenkilö. Avustuksen suuruus harkitaan tapauskohtaisesti ja avustukset on tarkoitettu osarahoitukseksi hankkeen kokonaiskustannuksista. Avustusta ei myönnetä kohteiden hoi-

12 <https://www.museovirasto.fi/fi/avustukset/maailmanperintokohteet>

13 <https://www.museovirasto.fi/uploads/Maailmanperintokohteiden-hoitoavustus-2023.pdf>

toon ja ylläpitoon eikä avustusta hakevan yhteisöjen tavanomaisten toimintamenojen kattamiseen (esim. yleiset hallinto- ja palkkakulut kiinteistömenot) tai laitehankintoihin eikä sitä voi käyttää EU-hankkeiden kansallisena rahoitusosuutena.¹⁴

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää erityisavustusta kulttuurimatkailun kehittämishankkeisiin ja avustuksen kautta on tuettu myös maailmanperintömatkailun kehittämistä. Avustuksen tavoite on muun muassa lisätä luovien alojen työpaikkoja vahvistamalla kulttuurimatkailua esimerkiksi juuri maailmanperintökohteissa. Avustus on tarkoitettu taiteen ja kulttuurin alan toimijoiden kulttuurimatkailun kehittämishankkeisiin, jotka edistävät kulttuurimatkailun kansainvälistymistä kestäväällä tavalla. Hankkeet voivat liittyä esimerkiksi verkostojen rakentamiseen, yhteistyön käynnistämiseen tai palveluiden kehittämiseen. Avustusta voivat hakea oikeuskelpoiset yhteisöt ja säätiöt. Avustusta ei myönnetä yhteisöjen taloudelliseen toimintaan.¹⁵ Business Finland on myöntänyt rahoitusta matkailualan kestäväen kasvun ja digitalisaation tukemiseen.¹⁶

Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys

Kansallisessa maailmanperintöstrategiassa (OKM, 2015, s. 15) osoitettiin tarve kansalliselle yhdistykselle, joka edistäisi maailmanperintökohteiden välistä yhteistyötä ja koordinoisi maailmanperintötoimintaa kansallisella tasolla. Perustamisen taustalla oli toive tahosta, joka kokoaisi Suomen maailmanperintökohteet yhteen, edistäisi kohteiden välistä yhteistyötä, tekisi kohteita tunnetuksi sekä loisi maailmanperintökohteiden tietoperustaa. Tietoperusta auttaa kohteiden kehittämisessä, kestäväen matkailun mittaamisessa, kävijähallinnassa sekä maailmanperintöviestinnässä.¹⁷

Maailmanperintökohteiden yhdistys perustettiin vuonna 2016. Yhdistyksen tarkoituksena on Suomen maailmanperintökohteiden yhteistyön kehittäminen ja kohteiden vaikuttavuuden lisääminen.¹⁸ Myös koulutuksen ja yhteistyön edistäminen ovat yhdistyksen keskeisiä tehtäviä. Yhdistyksen toimintakertomuksen (2022) mukaan: "Yhdistys edistää maailmanperintösopimuksen toteuttamista, edustaa Suomen maailmanperintökohteita kansallisella, pohjoismaisella ja muulla kansainvälisellä tasolla sekä kasvattaa maailmanperintökohteiden osaamista ja voimavaroja yhteistyön avulla." Yhdistyksen toiminnan tavoitteet perustuvat pitkälti maailmanperintöstrategian (OKM, 2015) ja sen toimenpanosuunnitelman (OKM, 2016) tavoitteisiin.

14 <https://www.museovirasto.fi/fi/avustukset/avustukset-maailmanperintokohteiden-tutkimus-ja-kehittamishankkeisiin/ohjeet>

15 <https://okm.fi/-/kulttuurimatkailun-kehittamishankkeet-erityisavustus>

16 <https://www.businessfinland.fi/ajankohtaista/haut/2022/matkailualan-kestavaa-kasvua-ja-digitalisaatiota-tukeva-rahoitushaku>

17 <https://www.maailmanperinto.fi>

18 <https://www.maailmanperinto.fi/>; <https://www.maailmanperinto.fi/suomen-maailmanperintokohteiden-yhdistys-ry/>

Yhdistyksessä on kuusi Suomen maailmanperintökohteita edustavaa jäsenyhteisöä: Rauman kaupunki, Suomenlinnan hoitokunta, Petäjaveden vanhan kirkon säätiö, UPM Verlan tehdasmuseo, Maanmittauslaitos sekä Metsähallitus. (Maailmanperintökohteiden yhdistyksen toimintakertomus, 2022). Yhdistyksen toiminta perustuu hanketoimintaan ja hankerahoitukseen. Yhdistyksen rahoituksen keskiössä ovat opetus- ja kulttuuriministeriön ja Museoviraston avustukset. Vuonna 2022 yhdistys sai avustusta kolmeen eri hankkeeseen. (Emt.) Yleisavustusta yhdistys sai ensimmäisen kerran vuodelle 2022 ja toisen kerran tänä vuonna. Yhdistys rahoittaa toimintaansa myös maailmanperintökohteilta perityillä jäsenmaksuilla, joiden suuruus on 500 €/kohde. Yhdistys voi periä jäseniltään myös ylimääräisen jäsenmaksun hankkeiden omarahoitusosuuden kattamiseksi. (Emt.)

Maailmanperintökohteiden välinen yhteistyö kanavoituu pitkälti yhdistyksen kautta ja kuukausittaiset kokoukset mahdollistavat toiminnasta tiedottamisen ja asiantuntemuksen jakamisen. Yhdistys osallistuu kohteiden työhön ennen kaikkea asiantuntemuksella ja kollegiaalisella tuella. Kohteet tekevät yhteistyötä myös erikseen, keskeisenä esimerkkinä tällä hetkellä Petäjaveden vanhan kirkon ja Struven ketjun yhteistyö yhteisen vierailukeskuksen kehittämiseksi. Yhdistyksen tärkeimpiä yhteistyökumppaneita kestävän matkailun kehittämisessä ovat muun muassa maailmanperintökohteet, opetus- ja kulttuuriministeriö, Museovirasto, Metsähallitus, Visit Finland ja Kulttuuriperintökasvatuksen seura. Myös paikalliset ja alueelliset toimijat (matkailuorganisaatiot, yrittäjät, oppilaitokset, alueelliset vastuumuseot, museot) ja kohteiden hoitokunnat ovat yhdistyksen keskeisiä kumppaneita kestävän matkailun kehittämisessä (Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen strategia 2030, s. 10). Yhdistys edustaa maailmanperintökohteita myös kansainvälisellä tasolla. Yhteistyö etenkin pohjoismaisten kohteiden kanssa on aktiivista.¹⁹

TOIMINTA JA HANKKEET

Yhdistyksen toiminta käynnistyi vuonna 2016, kun se laati yhteistyössä Metsähallituksen kanssa kestävän matkailun periaatteet. Varsinainen haketointi käynnistyi vuoden 2017 alussa. Tähän mennessä yhdistyksessä on toteutettu kahdeksan hanketta muun muassa maailmanperintökasvatuksen ja kohteiden viestinnän kehittämiseksi (Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen strategia 2030, s. 5). Ensimmäisenä hankkeenaan yhdistys toteutti Suomen maailmanperintökohteissa yhteismitalliset kävijätutkimukset, joissa tarkasteltiin maailmanperintökohteiden kävijäprofiilia, asiakastyytyväisyyttä ja aluetaloudellisia vaikutuksia. Kävijätutkimukset toteutettiin kohteissa vuosien 2017–2019 aikana. Aineistonkeruun toteuttivat kohteiden työntekijät. Kävijätutkimushanke rahoitettiin Museoviraston Suomen maailmanperintökoh-

¹⁹ <https://www.maailmanperinto.fi/kansainvalinen-yhteistyö/>

teille myöntämällä valtionavustuksella tutkimus- ja kehityshankkeisiin. Hanke toteutettiin yhteistyössä Metsähallituksen Luontopalveluiden, Museoviraston sekä Suomenlinnan hoitokunnan, UPM-Kymmene Oyj:n, Maanmittauslaitoksen, Rauman kaupungin ja Petäjäveden vanhan kirkon säätien eli kohteiden taustaorganisaatioiden kanssa.

Kävijätutkimukset toteutetaan yhteistyössä Metsähallituksen Luontopalveluiden kävijätutkimusasiantuntijoiden kanssa. Tutkimuksissa hyödynnetään Metsähallituksen Luontopalveluiden ASTA-kävijätutkimusjärjestelmää, jonne kerätyt aineistot tallennetaan ja jonka pohjalta tutkimusten analysointi ja raportointi tehdään.²⁰ Kävijätutkimushankkeen tuloksia hyödynnetään niin kohdekohtaisen palvelurakenteen kehittämisessä kuin kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelutyön perustana.

Vuonna 2018 Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys sai rahoitusta opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämästä erityisavustuksesta hallituksen Matkailu 4.0 -hankkeen kulttuurimatkailun kehittämistoimiin. Rahoituksen pohjalta laadittiin Suomen maailmanperintökohteiden yhteiset verkkosivut, minkä lisäksi yhdistys toteutti kansainvälisille kulttuurimatkailijoille suunnattuja kulttuurimatkailutuotteita kohdekohtaisesti yhteistyössä Visit Finlandin kanssa vuosina 2018–2019.²¹ Hankkeeseen saadulla jatkorahoituksella yhdistys kehitti maailmanperintökohteiden kestävän matkailun mittareita yhteistyössä Metsähallituksen kanssa (ks. luku Kestävän matkailun strategioita ja mittareita edellä).²² Tällä hetkellä mittarit on luotu Suomenlinnan, Verlan, Struven ketjun ja Petäjäveden vanhan kirkon kohteille. Mittareita kehitettiin kohdekohtaisissa työpajoissa, ja yhteisessä työpajassa sovittiin kohteiden yhteisistä mittareista. Työpajatyöskentelyyn osallistui myös Visit Finlandin edustaja ja hanketyössä on peilattu käynnissä ollutta Visit Finlandin Sustainable Travel Finland -työtä. Mittariston tarkoituksena on toimia esimerkkinä luonto- ja kulttuurikohteille (Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen toimintakertomus 2019, s. 11).

Kävijätutkimukset toteutetaan toisen kerran vuosien 2022–2023 aikana.²³ Vuoden 2022 aikana yhdistys toteutti kävijätutkimukset Struven ketjun pisteillä, Petäjäveden vanhassa kirkossa sekä Vanhassa Raumassa. Vuonna 2023 kävijätutkimukset toteutetaan Sammallahdenmäellä, Verlassa, Suomenlinnassa ja Merenkurkun saaristossa. Vuoden 2022–2023 kävijätutkimukset ovat osa yhdistyksen Interpretaatio- ja kävijätutkimushanketta 2021–2024. Hanke on rahoitettu opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustuksella kulttuurimatkailun kehittämishankkeisiin.

20 <https://www.maailmanperinto.fi/wp-content/uploads/KAVIJATUTKIMUS-Vanha-Rauma-2022.pdf> s. 2.

21 <https://www.maailmanperinto.fi/kulttuurimatkailuhanke-2018-2019/>

22 <https://www.maailmanperinto.fi/kestavan-matkailun-mittarit-2019/>

23 <https://www.maailmanperinto.fi/interpretaatiohanke-2021-2024/>

Kävijätutkimusten toteuttaminen kohteissa on iso tiedonkeruuprosessi, minkä vuoksi sitä ei ole käytännössä mahdollista toteuttaa kovin usein, esimerkiksi kahden vuoden välein. Toteutusväliksi on nyt muodostunut 4-5 vuotta. Koska kävijätutkimus tehdään pitkällä aikavälillä, kestävän matkailun mittareiden eri tekijöihin reagoiminen ei ole käytännössä kovin nopeaa ja mahdollisten korjausliikkeiden tekeminen kävijätutkimusten välillä on vaikeaa. Tämän vuoksi kestävän matkailun mittareihin on otettu mukaan kävijätutkimuksen tietoihin perustuvien mittareiden lisäksi myös muita mittareita, joita voidaan seurata tiiviimmin. Kohteissa vierailijoilta kerätään asiakaspalautetta myös kävijätutkimusten välissä. Kestävän matkailun mittaristo päivitetään, kun uusimman kävijätutkimuksen tulokset on analysoitu ja toteutettujen kävijätutkimusten tuloksia voidaan verrata keskenään eli vuoden 2024 aikana.

Osana interpretaatio- ja kävijätutkimushanketta toteutetaan myös Suomen maailmanperintökohteiden esittelyn ja viestinnän kehittämisen jatkotoimenpiteitä. Interpretaatiotyön tavoitteena on yhtenäistää kohteiden viestintää. Työskentely lähti liikkeelle Merenkurkun saariston ja Ruotsin Korkearannikon tekemästä interpretaatiotyöstä ja se on perustunut työpajatyöskentelyyn, jonka tuloksena julkaistaan kohteiden yhteinen interpretaatiosuunnitelma eli *Maailmanperintötoimijan käsikirja* vuonna 2023. Käsikirja kuvaa, miten maailmanperintöarvoja voi esitellä kohteissa saavutettavasti ja selkeästi.²⁴ Interpretaatiotyö tähtää kävijäkokemuksen kehittämiseen ja parantamiseen ja tukee kävijän ymmärrystä kohteiden maailmanperintöarvoista.

KESTÄVÄN MATKAILUN KEHITTÄMINEN

Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys laati vuonna 2021 ensimmäisen strategian ja tiekartan yhdistyksen toiminnalle vuoteen 2030. Strategiatyön yhteydessä toteutettiin sidosryhmäkartoitus. Se osoitti, että yhdistystä ei tunneta vielä riittävästi. Kartoituksen mukaan sidosryhmät näkevät yhdistyksen kuitenkin tärkeänä ja sen toiminnan merkityksellisenä. Yhdistys nähdään kaikki Suomen maailmanperintökohteet yhteen kokoavana toimijana, joka voi tuottaa lisäarvoa sidosryhmilleen (Suomen maailmanperintökohteiden strategia 2030, s. 11).

Yhtenä strategian laatimisen tavoitteena oli vahvistaa yhdistyksen asemaa ja roolia tulevaisuudessa, myös rahoituksellisesti. Vastauksista kävi ilmi myös huoli, että nykyisen kaltainen toiminta, sen jatkuvuus ja edelleen kehittäminen eivät ole mahdollisia ilman vakaampia resursseja (Suomen maailmanperintökohteiden strategia 2030, s. 12). Hankkeet ja hankerahoitus

24 <https://www.maailmanperinto.fi/interpretaatiohanke-2021-2024/>

on maailmanperintötoiminnan kehittämisessä tärkeää, mutta yhdistyksen rahoittaminen yleisavustuksella tukee yhdistystoimintaa ja sen kehittämistä myös kestävän matkailun kehittämisessä laajemmin. Yhdistyksen rahoituksen vakiinnuttaminen on tärkeää, jotta resursseja riittää myös yhdistyksen toiminnan vahvistamiseen ja yhdistyksen oman kestävää kehitystä ja kestävää matkailua koskevan käytännön asiantuntemukseen ja osaamisen lisäämiseen sekä tulevaisuuden tarpeiden havaitsemiseen. Tässä voisi hyödyntää myös asiantuntija-apua, kuten myös yhdistyksen viestinnän vahvistamisessa. Yhdistyksen vakaat resurssit takaavat myös kohteiden resurssien tasapuolisuuden (emt., s. 13).

Strategiatyön ja sidosryhmäkartoituksen seurauksena kävi ilmi, että pienen yhdistyksen toiminta ei ole vielä kovin tunnettua. Yhdistyksen toiminta on heikosti tunnettua paikallisesti maailmanperintökohteiden hoitokunnissa. Tunnettuuden lisääminen sekä yhdistyksen toiminnasta että maailmanperintökohteista ja niissä tehtävästä kestävän matkailun kehittämistyöstä vaatii sekin resursseja. Yhdistyksen laajempi tunnettuus vahvistaa myös sen asemaa maailmanperintötyössä.

Kestävän matkailun kehittämistyöhön tulisi saada kokonaisvaltainen ote. Erytisen tärkeäksi yhdistyksessä nähdään, että kestävän matkailun toiminta vakiintuisi käytäntöön kohteissa. Kestävän matkailun seuraamisen ja mittaamisen merkitys tulisi ymmärtää käytännön tasolla ja siihen tulisi sitoutua. Yhdistys pyrkii omalla toiminnallaan tukemaan sitouttamista paikallisesti. Paikallisia toimijoita osallistetaan yhdistyksen hankkeisiin esimerkiksi työpajojen kautta. Mittaristotyöllä on keskeisen tärkeä merkitys kestävän matkailun kehittämisessä ja siihen sitoutumisessa kohteissa. Mittaristotyö on kuitenkin haastavaa ja osin vaikeasti ymmärrettävää käytännössä. Nyt kävijätutkimusten jälkeen toteutettavan mittariston kehittämistyön yhtenä tavoitteena onkin saada sitä toimijoille konkreettisemmaksi. Mittaristosta tulisi tiedottaa lisää, jotta paikallisesti ymmärretään paremmin, mitä konkreettisilla mittareilla voidaan seurata ja mitä hyötyä mittareista on. Tällä hetkellä kestävän matkailun mittariston seuranta on puutteellista ja myös lyhyemmän aikavälin seuranta tarvitaan. Kohdekohtaisen seurannan osalta keskeisiä toimijoita ovat kohteet itse, ja yhdistyksen tehtävänä on seurata ja kehittää kokonaisuutta. Kestävään matkailuun sitoutuminen on kuitenkin myös muuta kuin mittareita.

Kohteiden taustaorganisaatiot eroavat toisistaan huomattavasti, mikä vaikuttaa niiden mahdollisuuksiin kehittää kestävää matkailua. Maailmanperintötoiminnan ja kestävän matkailun kehittämisen perusedellytyksenä on toiminnan taloudellisesti kestävä tausta. Yhdistyksessä nähdään, että kestävän matkailun kehittämisen haasteena kohteissa on myös monien kohteiden heikko saavutettavuus erityisesti julkisin liikenneyhteyksin, mitä tulisi

jatkossa kehittää. Kävijätutkimus tuo tietoa myös kohteiden saavutettavuudesta liikenneyhteyksien kehittämisen tueksi.

Metsähallitus

Maa- ja metsätalousministeriön ohjauksessa ja hallinnon alalla toimiva Metsähallitus hoitaa useita julkisia hallintotehtäviä valtion mailla ja vesillä. Ympäristöministeriö ohjaa Metsähallitusta julkisten hallintotehtävien osalta toimialallaan. Metsähallituksen Luontopalvelut hoitaa lähes koko Suomen luonnonsuojelualueita ja Luontopalveluilla on myös vastuu lukuisista kulttuuriperintökohteista.²⁵

HYVIÄ KÄYTÄNTÖJÄ METSÄHALLITUKSEN TOIMINNASSA KESTÄVÄN LUONTOMATKAILUN OSALTA

Metsähallituksen Luontopalvelut on toiminut jo pitkään ja pitkäjänteisesti kestävä luontomatkailun kehittämiseksi ja seuraamiseksi. Metsähallituksen kohteiden hoito- ja käyttösuunnitelmat ohjaavat Metsähallituksen toimintaa ja luontoalueiden kehittämistä. Luontomatkailua ja siihen liittyvää yritystoimintaa kehitetään ja suunnitellaan tarkemmin erillisten luontomatkailusuunnitelmien avulla.

Metsähallituksen Luontopalveluissa seurataan matkailun aiheuttamia taloudellisia, sosiokulttuurisia ja ekologisia vaikutuksia LAC eli Hyväksyttävän muutoksen rajat -menetelmän avulla. LAC-menetelmällä pyritään seuraamaan kestävä matkailun periaatteiden toteutumista käytännön tasolla ja turvaamaan matkailun kestävyys. Se perustuu Metsähallituksen ja Unescon maailmanperintökohteiden yhteisiin kestävä matkailun periaatteisiin. Seuranta varten määritellään kohdekohtaisesti jokaiselle periaatteelle relevantit mittarit.²⁶ Menetelmä on jatkuvasti kehittyvä, toisia mittareita jätetään pois ja uusia kehitetään tilalle. Metsähallitus on ollut keskeisessä roolissa kehittämässä ja sparraamassa maailmanperintökohteita LAC-menetelmän ja kestävä kehityksen seurannan osalta.

Valtion maita tai Metsähallituksen ylläpitämiä retkeilyrakenteita liiketoiminnassaan hyväksi käyttävien yritysten tulee tehdä yhteistyö- tai käyttöoikeussopimus Metsähallituksen kanssa. Osana Luontopalvelujen yhteistyösopimusta luontomatkailuyrittäjät sitoutuvat Metsähallituksen kestävä matkailun periaatteisiin. Sopimisten uusiminen yrittäjien kanssa on parhailaan käynnissä. Matkailun kannalta vetovoimaisimmilla luontokohteilla Met-

25 <https://www.metsa.fi/metsahallitus/nain-toimimme/vastuualueet/luontopalvelut/>

26 https://www.metsa.fi/wp-content/uploads/2019/08/LAC_menetelman_kuvaus-1.pdf

sähallitus tekee kestävyuden seurantaa, millä varmistetaan, että luonto- ja kulttuuriarvot eivät vaarannu virkistyskäytöstä. Metsähallituksen Luontopalvelut selvittää vuosittain kaikkien kansallispuistojen, valtion retkeilyalueiden sekä muutamien muiden matkailuun liittyvien merkittävien suojelualueiden kävijöiden rahankäytöstä syntyviä paikallistaloudellisia tulo- ja työllisyysvaihtokutsia. ²⁷

Metsähallituksen Luontopalvelut on tuottanut myös digioppaan ”Kestävä matkailu suojelualueilla”, joka esittelee kestävä matkailun periaatteet valtion hallinnoimilla luonnonsuojelualueilla toimiseen. ²⁸

YHTEISTYÖ MAAILMANPERINTÖKOHTEIDEN JA SUOMEN MAAILMANPERINTÖKOHTEIDEN YHDISTYKSEN KANSSA

Metsähallitus tekee tiivistä yhteistyötä maailmanperintökohteiden kanssa kestävä matkailun edistämiseksi ennen kaikkea Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen kautta. Aiemmin raportissa on jo mainittu Metsähallituksen ja Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen yhteiset kestävä matkailun periaatteet sekä Metsähallituksen keskeinen rooli maailmanperintökohteiden kestävä matkailun mittareiden kehittämisessä. Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys hyödyntää kävijätutkimuksessa Metsähallituksen Luontopalveluiden kävijäseurantatiedon ASTA-tietojärjestelmää, jolla on tutkittu laajasti Suomen kansallispuistojen kävijöitä usean vuoden ajan.

Metsähallitus hallinnoi Vaasassa sijaitsevaa Merenkurkun saaristoa, joka on Unescon maailmanperintölistalla ainoa Suomen luontokohde. Merenkurkun saaristo on lisätty Unescon maailmanperintölistalle vuonna 2006. ²⁹ Merenkurkun saaristo ja Ruotsin Korkearannikko (liitetty Unescon maailmanperintöluetteloon vuonna 2000) muodostavat kahden valtion yhteisen maailmanperintöalueen. Merenkurkun saariston hallinnoinnin lisäksi Struven ketjun maailmanperintökohteen Mustaviirin, Aavasaksan ja Sturorahanoain mittauspisteet sijaitsevat Metsähallituksen omistamilla mailla ja Maanmittauslaitos ja Metsähallitus tekevät yhteistyötä maailmanperintökohteen osalta. ³⁰

Merenkurkun saaristossa on Metsähallituksen hallinnassa tehty jo pitkäjänteisesti kestävä matkailun kehitystyötä. Merenkurkun saariston maailmanperintökohteen ensimmäinen luontomatkailusuunnitelma laadittiin vuonna 2011 (Meriruoho, 2011). Suunnitelma laadittiin osana Euroopan maaseudun

27 <https://www.metsa.fi/vastuullinen-liiketoiminta/matkailuyhteistyö/luontomatkailuyrittäjyys/>

28 <https://storymaps.arcgis.com/stories/4b2693331bc44cd6b776c04b3032ea1f>

29 <https://www.maailmanperinto.fi/merenkurkun-saaristo/>

30 <https://www.luontoon.fi/struvenketju>

kehittämisen maatalousrahaston ja *Svenska kulturfondenin* rahoittamaa Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaan 2007–2013 kuuluvaa hanketta ”Luontomatkailun edellytysten kehittäminen Merenkurkun saariston maailmanperintöalueella”. Suunnitelma on toiminut Merenkurkun saariston matkailun ja virkistyskäytön kehittämisen apuvälineenä. Luontomatkailusuunnitelman laatiminen oli kirjattu vuonna 2009 julkaistuun Merenkurkun saariston maailmaperintöalueen hallinto- ja kehityssuunnitelmaan. Kohteilla on parhaillaan suunnitteilla molempien kohteiden yhteinen hoito- ja käyttösuunnitelma. Vuonna 2020 Ruotsin Västernorrlandin läänin lääninhallitus ja Suomen Metsähallituksen Rannikon Luontopalvelut laativat kohteille yhteisen interpretaatiosuunnitelman eli luonto-opastussuunnitelman. Tavoitteena oli tukea johdonmukaista viestintää maailmanperintökohteissa kummassakin maassa.³¹ Suunnitelma toimi inspiraationa Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen interpretaatiotyölle.

31 <https://highcoastkvarken.org/wp-content/uploads/Korkearannikko-Merenkurkun-saaristo-interpretatiosuunnitelma.pdf>

Petäjaveden vanha kirkko

Peruskuvaukseen kohteesta

Petäjaveden vanha kirkko sijaitsee Petäjaveden kunnassa noin 30 kilometrin päässä Jyväskylästä.³² Vanha kirkko hyväksyttiin maailmanperintölueteloon vuonna 1994 mestarinäytteenä 1700-luvun paikallisten talonpoikien hirsirakentamistaidosta.³³ Kirkko edustaa pohjoismaisten puukirkkojen arkkitehtuuriperinnettä.³⁴

Petäjaveden vanha kirkko ja kirkkomaa on suojeltu muinaismuistolailla ja kirkkolailalla jo ennen maailmanperintölistalle nimeämistä. Vanha kirkko ja sen suoja-alue on suojeltu myös eriasteisilla kaavoilla. (Petäjaveden vanhan kirkon hoito- ja käyttösuunnitelma, 2016, s. 11.) Kaavoituksen ja maankäytön suunnittelusta sekä toteutuksesta vastaa Petäjaveden kunta.³⁵

Nykytila: vahvuudet, haasteet ja kehittämistarpeet

Petäjaveden vanhan kirkon hoidosta vastaavat Petäjaveden seurakunta, Vanhan kirkon säätiö ja Petäjaveden vanhan kirkon hoitokunta.

Petäjaveden seurakunta omistaa rakennuksen ja hoitaa mahdolliset korjaukset ja talouden. Kohteen virallisena *site managerina* toimii Petäjaveden seurakunnan kirkkoherra. Vuonna 2001 Petäjaveden vanhalle kirkolle perustettiin säätiö, joka hallinnoi kohdetta ja vastaa osittain myös *site mana-*

32 <https://www.maailmanperinto.fi/petajaveden-vanha-kirkko/>

33 Petäjaveden vanhan kirkon kävijätutkimus 2022, 2

34 Kansallinen maailmanperintöstrategia 2015, 10

35 <https://www.maailmanperinto.fi/petajaveden-vanha-kirkko/>

gerin tehtävistä. Säätiön vastuulla on myös kirkon ja sen ympäristön hoitaminen ja kehittäminen sekä opas- ja kulttuuritoiminnan järjestäminen ³⁶. Vuonna 2006 perustetun hoitokunnan tehtävänä on puolestaan vanhan kirkon hoidon koordinointi sekä hoito- ja käyttösuunnitelman toteuttaminen ja seuranta (Petäjaveden hoito- ja käyttösuunnitelma, 2016, 12). Hoitokunta koostuu paikallisista toimijoista, kuten seurakunnan, kunnan, vanhan kirkon säätiön ja yrittäjien edustajista sekä erilaisista asiantuntijatahoista, kuten Museovirasto, Keski-Suomen museo ja Keski-Suomen ELY-keskus ³⁷.

Petäjaveden vanhan kirkon viimeisin kävijätutkimus toteutettiin kesä-elo-kuussa vuonna 2022 osana Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen koordinoimaa kävijätutkimushanketta (Petäjaveden vanhan kirkon kävijätutkimus 2022). Vanha kirkko on avoinna ainoastaan kesäkaudella, jolloin kohteessa vierailee noin 11 000 kävijää (Petäjaveden vanhan kirkon kävijätutkimus, 2022, s. 3). Tarkkaa kävijämäärää ei pystytä täysin mittaamaan, sillä alueella voi vierailla myös kirkon ollessa kiinni. Kesäkauden ulkopuolella vanhassa kirkossa on mahdollista vierailla vain etukäteisvarauksella. Petäjävedelle suunnitellun Keski-Suomen maailmanperintökeskuksen avaaminen olisi tarpeellinen, jotta kohdetta voitaisiin pitää avoinna kaikkina vuodenaikoina.

Kävijätutkimuksessa selvitettiin myös maailmanperintökohteiden vierailijoiden kävijäprofiilia. Tutkimuksen mukaan Petäjaveden vanhan kirkon kävijöissä korostuivat yli 45-vuotiaat kotimaiset matkailijat, joilla on ylempi korkeakoulututkinto. Eniten kotimaisia matkailijoita oli Jyväskylästä ja Helsingistä. Kohteessa vieraili myös ulkomaalaisia matkailijoita etenkin Saksasta ja Ranskasta. Petäjaveden vanha kirkko oli monille kävijöille joko matkan ainoa kohde tai yksi useammasta suunnitellusta matkakohteesta. Matkailijat vierailivat kohteessa pienissä seurueissa perheen tai ystävien kesken. Suurin osa kyselyyn vastanneista matkailijoista vieraili kohteessa ensimmäistä kertaa, ja koki kulttuuriperintöön tutustumisen vierailun tärkeimmäksi aktiviteetiksi. (Petäjaveden vanhan kirkon kävijätutkimus, 2022, s. 1.)

Kävijätutkimuksen yhteydessä tehdyn paikallistaloudellisen selvityksen mukaan kävijät kuluttivat kohteessa ja sen lähialueella keskimäärin 39 euroa käyntikertaansa kohden. Petäjaveden vanhan kirkon kävijöiden rahankäytöstä johtuva kokonaistulovaikutus vuonna 2022 oli 477 191 euroa ja kokonaistyöllisyysvaikutus 4 henkilötyövuotta. (Petäjaveden vanhan kirkon kävijätutkimus, 2022, s. 1.)

Petäjaveden vanhan kirkon viimeisin hoito- ja käyttösuunnitelma on vuodelta 2016. Suunnitelma laadittiin opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämällä

36 <https://www.maailmanperinto.fi/petajaveden-vanha-kirkko/>

37 <https://www.maailmanperinto.fi/petajaveden-vanha-kirkko/>

erillisrahoituksella yhteistyössä Museoviraston ja muiden maailmanperintökohteiden kanssa (Petäjaveden vanhan kirkon hoito- ja käyttösuunnitelma, 2016, s. 6). Uusi hoito- ja käyttösuunnitelma on valmistumassa.

VAHVUUDET

Petäjaveden vanhan kirkon vahvuuksia ovat kirkon arkkitehtuuri, monipuoliset yhteistyökumppanit ja verkostot sekä paikallisten asukkaiden ja toimijoiden osallistaminen maailmanperintötyöhön. Petäjaveden kunta on pieni vajaan 4000 asukkaan kunta, mikä toisaalta on kohteen vahvuus paikallisuuden ja yhteistyön näkökulmasta, mutta asettaa myös haasteita kohteelle rahoituksen osalta.

Petäjaveden vanha kirkko on Suomen ainoa Unesco-kirkko, mikä osaltaan tekee kohteesta ainutlaatuisen. Vanhan kirkon arkkitehtuuri on myös yksi kohteen vetovoimatekijöistä, joka houkuttelee kohteeseen arkkitehtiä ympäri maailman. Arkkitehtuuri on Jyväskylän seudun matkailun vetovoimatekijä laajemminkin, sillä seudulla on useita arkkitehti Alvar Aallon suunnittelempia kohteita.³⁸ Petäjaveden kirkon vetovoimatekijöiden parempi hyödyntäminen matkailussa kestäväällä tavalla vaatisi kohteen tunnettuuden vahvistamista ja lisäresursseja.

Petäjaveden vanhan kirkon kaltaisen pienen kohteen kohdalla erilaiset yhteistyöt ja verkostot on koettu ensiarvoisen tärkeinä kehittämistyön kannalta. Petäjaveden vanhan kirkon opastuskonsepteja on saatu esimerkiksi jalostettua viime vuosina kehityshankkeen myötä. Vuonna 2019 Petäjaveden vanha kirkko järjesti Kehitä kulttuuriperintökohteen vierailukokemusta -kursin yhteistyössä Jyväskylän yliopiston historian laitoksen kanssa. Kurssin ansiosta yleisopastuksen rinnalle saatiin kehitettyä muun muassa opastus arkkitehtuurin näkökulmasta, hautausmaata esittelevä opastus ja lapsille suunnattu kuvasuunnistuskonsepti. Petäjaveden vanhan kirkon kävijätutkimuksessa kävi myös ilmi, että kävijät olivat erityisen tyytyväisiä kohteen opastuksien sisältöön ja ammattitaitoisiin oppaisiin (Petäjaveden vanhan kirkon kävijätutkimus, 2022, s. 32).

Petäjaveden vanha kirkko on tehnyt kasvatusyhteistyötä ja kehitystyötä myös muiden oppilaitosten kanssa. Petäjaveden vanha kirkko on valmistellut yhteistyössä Jyväskylän ammattikorkeakoulun, Jyväskylän yliopiston ja Humanistisen ammattikorkeakoulun kanssa maailmanperintöä käsittelevän kurssin. Lisäksi Petäjaveden lukiolle on kehitelty Petäjaveden vanhaa kirkkoa käsittelevä kurssi, mutta lukio-opiskelijoita ei ole toistaiseksi osallistunut kurssille.

38 <https://visitjyvaskyla.fi/alvaraalto/>

Petäjaveden vanhan kirkon maailmanperintökohde sijaitsee Petäjaveden kunnassa, joka on vajaan 4000 asukkaan kunta. Kunnan pieni koko helpottaa matalan kynnyksen yhteistyötä, ja paikalliset asukkaat ovat maailmanperintötoiminnassa vahvasti edustettuina. Petäjaveden vanhan kirkon säätien puheenjohtajana toimii viereisen tilan emäntä, ja hoitokunnassa on paikallisten lähiasukkaiden edustus. Suoran vaikuttamisen mahdollisuudet ovat hyvät pienessä kunnassa. Myös paikalliset matkailuyrittäjät ovat edustettuna säätien hallituksessa. Hankkeissa on tehty yhteistyötä paikallisten yrittäjien ja matkailutoimijoiden kanssa. Petäjaveden vanha kirkko on esimerkiksi perustanut Whatsapp-ryhmän paikallisille yrittäjille ja pyrkii kehittämään yhteistyömalleja yrittäjien osallistamiseksi maailmanperintötyöhön. Petäjaveden vanha kirkko on myös kehittänyt yhteistyössä paikallisten yrittäjien ja Struven ketjun Jyväskylän alueella sijaitsevan Oravivuoren pisteen kanssa matkailupaketin, johon kuuluu käynti sekä vanhalla kirkolla että Oravivuoren pisteellä.

Matkailun osalta Petäjaveden vanha kirkko tekee yhteistyötä myös alueellisten matkailutoimijoiden kanssa. Tärkeä alueellinen yhteistyökumppani Petäjaveden vanhalle kirkolle on Visit Jyväskylä, jonka matkailujohtaja on esimerkiksi mukana maailmanperintökeskuksen ohjausryhmässä. Petäjaveden vanhalla kirkolla on lisäksi edustaja Keski-Suomen kauppakamarin matkailuhallituksessa ja Maakunnan kulttuuriympäristö -työryhmässä. Kohteella on myös jäsen Pohjoismaiden maailmanperintösäätioss, ja seuraava pohjoismaainen maailmanperintökonferenssi järjestetään Petäjavedellä vuonna 2024.

Sustainable Travel Finland -polku on kohteessa aloitettu, mutta sen toteuttaminen on vielä kesken.

KESKI-SUOMEN MAAILMANPERINTÖKESKUS

Petäjävedelle vanhan kirkon läheisyyteen on suunnitteilla maailmanperintökeskus, joka esittelisi molempia Keski-Suomessa sijaitsevia maailmanperintökohteita: Petäjaveden historiallista vanhaa puukirkkoa sekä Struven kolmiomittausketjua erityisesti Jyväskylässä sijaitsevan Oravivuoren mitauspisteen osalta. Vierailukeskuksen vaikutukset maailmanperintökohteiden tunnettuuden lisäämisessä, kestävän matkailun edistämässä ja kävijämäärien kasvattamisessa olisivat merkittäviä. Erityisesti Petäjaveden vanhan kirkon kaltaisen pienen kohteen kohdalla vierailukeskuksella olisi merkittävä rooli matkailupalveluiden kehittämisen ja kohteen ympärivuotisen saatavuuden edistämisen kannalta.³⁹

39 <https://petajavesioldchurch.fi/>

Maailmanperintökeskuksen taustalla on jo nyt suuri määrä toimijoita. Kokonaisuutta seuraamaan on perustettu ohjausryhmä, jossa on mukana hankkeen rahoittajia, paikallisia oppilaitoksia, yrittäjiä ja muita toimijoita. Ohjausryhmän kautta on pyritty sitouttamaan toimijoita hankkeen edistämiseen. Petäjäveden kunta, Petäjäveden seurakunta ja kirkkohallitus ovat osallistuneet omavastuuosuuteen pienillä, muutaman tuhannen summilla. Maanmittauslaitos on tehnyt Petäjäveden vanhan kirkon kanssa kolmivuotisen sopimuksen, jolla he ovat rahoittaneet hanketta 10 000 € vuosittain.

Petäjäveden vanhan kirkon yhteyteen suunnitellulle maailmanperintökeskukselle pystyttiin tekemään arkkitehtoninen suunnitelma vuonna 2018 käynnistyneen Matkailu- ja kulttuuripalveluhankkeen myötä. Tähän mennessä vierailukeskusta varten on tehty kustannusarvio, kaavoitettu paikka keskukselle Petäjäveden vanhan kirkon vierestä, selvitetty rahoitusta ja laajennettu Petäjäveden vanhan kirkon parkkipaikkaa. Rahoitus vierailukeskuksen rakentamista varten puuttuu enää. Vuosittain Museovirastolta haettavat avustukset soveltuvat kehittämistoimintaan ja suunnitteluun, mutta keskuksen rakentamiseen soveltuvaa avustamismuotoa ei ole saatavilla. Rahoitusta keskuksen rakentamista varten on haettu Keski-Suomen ELY-keskukselta, mutta rahoituksen saamiseksi omarahoitusosuus on 25 %. Yksityisen rahoituksen kokoamiseksi on käynnistetty varainkeruuhanke ja yksityisten lahjoittajien löytämiseksi Museoviraston rahoittama Keski-Suomen maailmanperintökeskuksen viestintähanke, jonka tarkoitus on vahvistaa varainkeruuviestintää.

Vierailukeskuksen valmistumisen nopeuteen vaikuttaa, kuinka nopeasti omarahoitusosuus saadaan kasaan. Keski-Suomen maailmanperintökeskuksen arvioidaan valmistuvan 4-5 vuoden sisään. Kestävä ratkaisu täytyisi löytää rahoitukselle. Petäjäveden seurakunnan vastuulla ovat vanhan kirkon säilyttämiseen liittyvät peruskorjaukset, mutta heillä ei ole resursseja tukea maailmanperintökeskuksen rakentamista.

RESURSSIT JA RAHOITUS

Haastattelun pohjalta Petäjäveden vanhan kirkon suurimmat haasteet liittyvät vakaan rahoituspohjan puuttumiseen ja vähäisiin resursseihin. Pienet resurssit luovat reunaehdoja toiminnalle ja kehittämistyölle.

Kohteen resurssit menevät tällä hetkellä suurelta osin vierailukeskuksen rakentamiseen ja suunnitteluun. Petäjäveden seurakunta keskittyy vanhan kirkon välttämättömiin rakennuskorjauksiin. Hoito- ja käyttösuunnitelma otetaan esiin kokouksissa, mutta resurssit kestävän matkailun tavoitteiden monitoroimiseksi puuttuvat. Kohde pyritään pitämään mahdollisimman autenttisena ja kestävyteen liittyviä toimia on, mutta resursseja niiden edistymisen ja vaikutuksien seuraamiseksi ei tällä hetkellä ole. Vuonna 2016

julkaistuun viimeisimpään suunnitelmaan asetettuja kestävän matkailun tavoitteita ei ole pystytty käytännössä seuraamaan tai monitoroimaan resurssien vähyden vuoksi.

Vuonna 2018 käynnistyi matkailu- ja kulttuuripalveluhanke, jonka myötä matkailupalveluiden kehitystyö on käytännössä tullut vasta mahdolliseksi. Kohteella nähdään olevan paljon potentiaalia matkailun kannalta ja kohde on arkkitehtonisesti kiinnostava, mutta pienet resurssit rajoittavat kehittämistoimintaa ja kestävän matkailun edistämistä. Petäjaveden vanhan kirkon säätiossa on ollut yksi päätoiminen työntekijä vuodesta 2021 alkaen. Säätiossa resurssit menevät lähinnä vierailukeskuksen toteuttamiseen ja kohteen perustoiminnan ylläpitämiseen.

Hankerahoitukseen perustuva toiminta ei mahdollista kestävän matkailun täysipainoista kehittämistä. Petäjaveden vanha kirkko ei täytä opetus- ja kulttuuriministeriöltä haettavan yleisavustuksen hakukriteerejä. Petäjaveden vanhan kirkon kaltaiselle toimijalle ei ole OKM:n yleisavustuksen kaltaista pysyvää avustusmuotoa. Tähänastinen kehitystyö on ollut Museoviraston ja opetus- ja kulttuuriministeriön avustusten varassa. Kehitystyöhön on saatu avustusta myös Vesuri-ryhmän rahastosta. Petäjaveden kunta on alle 4000 asukkaan kunta, jolloin kunnallisellakin tasolla rahat ovat tiukassa. Paikalliset toimijat (kunta, seurakunta) osallistuvat parhaansa mukaan Petäjaveden vanhan kirkon rahoittamiseen. Säätiossa rahoitus on opastusmaksujen ja avustusten varassa. Petäjaveden seurakunnan taloudellinen tilanne on heikko, ja seurakunnan jäsenmäärät ovat olleet laskussa viime vuosina.

Kestävän matkailun kehittäminen

Petäjaveden vanha kirkko on yksi pienimmistä maailmanperintökohteista, mikä nähdään määrittävänä tekijänä kohteen toiminnan ja mahdollisuuksien kannalta. Kohteen tunnettuuden vahvistaminen, kävijämäärien kasvattaminen ja palveluiden kehittäminen ovat keskeisiä tulevaisuuden tavoitteita, mutta ne etenevät resurssien ehdoilla. Petäjaveden vanhan kirkon maailmanperintökohteessa on tehty viime vuosina monenlaista kehittämistyötä ja yhteistyöprojekteja, mutta resurssien pienuuden vuoksi kestävää matkailua ei ole pystytty kehittämään kovin suunnitelmallisesti. Petäjaveden vanhan kirkon kohdalla kestävän matkailun tavoitteiden seurannan ja mittaamisen mahdollistaminen osana toimintaa ovat tärkeimpiä kehittämistarpeita kestävän matkailun näkökulmasta. Kohteessa tarvittaisiin pysyvää rahoitusta hankerahoituksen rinnalle, jotta myös kohteen kehittäminen kestävän matkailun näkökulmasta olisi turvattu. Ratkaisuja kohteen perustoiminnan rahoituksen saamiseksi kestävälle pohjalle tarvittaisiin valtion tasolta.

Maailmanperintökeskuksen toteutumisella on keskeinen merkitys Petäjäveden vanhan kirkon ja Struven ketjun kestävän matkailun edistämiseksi. Maailmanperintökeskus tukee kohteiden ympärivuotista saatavuutta ja kävijämäärien lisääntymistä. Maailmanperintökeskuksen puitteissa on mahdollista paremmin viestiä kohteiden arvoista, kestävästä matkailusta ja yleisesti maailmanperintötoiminnasta. Maailmanperintökeskus on myös tärkeässä asemassa sikäli, että myyntitoiminnot esimerkiksi voisivat olla vierailukeskuksessa ja näin henkilökunta voisi keskittyä kohteesta kertomiseen asiakkaille. Omarahoitusosuuden kokoon saaminen mahdollisimman pian on yksi kohteen keskeisimmistä tavoitteista. Tässä työssä Museoviraston rahoittama viestintähankke on keskeisessä roolissa. Pohtia voisi vielä, miten varainkeruuseen ja viestintään voisi saada lisää resursseja. Varainkeruuviestintää ja mahdollisia varainkeruutapahtumia voisi kehittää esimerkiksi oppilaitosyhteistyössä (esim. kulttuurituottaja- tai matkailualan opiskelijat).

Yhteistyö Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen kanssa on erityisen tärkeää, sillä se mahdollistaa pienelle kohteelle asioita, kuten kävijätutkimuksien toteuttamisen, joita kohde ei pystyisi itsenäisesti toteuttamaan resurssien vähäisyyden takia. Yhdistyksen toiminta ja tuottama tieto on tärkeää Petäjäveden vanhalle kirkolle kestävän matkailun tavoitteiden seurannan ja mittarien kehittämisen kannalta. Petäjäveden vanhalla kirkolla tunnustetaan tarve lisäkoulutukselle erityisesti Unescon eri instrumentteihin liittyen. Hoito- ja käyttösuunnitelmaa koskevan raportoinnin yhteydessä oli ilmennyt instrumentteja ja työkaluja, joista ei ollut kuultu.

Vanha Rauma ja Sammallahdenmäki

Vanha Rauma: peruskuvaukseen kohteesta

Vanha Rauma⁴⁰ hyväksyttiin maailmanperintöluetteloon vuonna 1991 ainutlaatuisena esimerkkinä elävästä ja hyvin säilyneestä vanhasta pohjoismaisesta puukaupungista. Vanha Rauma on Pohjoismaiden laajin, yhtenäisin ja parhaiten säilynyt vanha puukaupunkialue, jonka asemakaava periytyy jo keskiajalta. Vanhan Rauman alue on 29 hehtaarin suuruinen ja alueella sijaitsee yli 600 rakennusta, joista suurin osa on yksityishenkilöiden omistamia. Asukkaita Vanhassa Raumassa on noin 800. Rauman rakennettu kaupunkialue alkoi laajentua Vanhan Rauman ulkopuolelle vasta 1900-luvun alussa.⁴¹ Vuosittain kohteessa vierailee arviolta noin puoli miljoonaa kävijää (Vanhan Rauman kävijätutkimus, 2022).

Nykytila: vahvuudet, haasteet ja kehittämistarpeet

Vanhan Rauman maailmanperintökohdetta hallinnoi Rauman kaupunki, joka vastaa muun muassa kohteen kaavoituksesta, infrastruktuurista sekä matkailuneuvonnasta. Vanhan Rauman hoitokunta vastaa Vanhan Rauman hoito- ja käyttösuunnitelman laadinnasta ja suunnitelman seurannasta. Hoitokunnan puheenjohtajana toimii teknisen toimialan toimialajohtaja. Hoitokunnan jäsenenä on Rauman kaupungin virkamiehiä sekä edustajat Museovirastosta, ELY-keskuksesta, Satakunnan Museosta, Rauman yrittäjis-

40 <https://www.vanharauuma.fi/>

41 <https://www.vanharauuma.fi/unescn-maailmanperintokohde/>

tä ja Vanha Rauma Yhdistyksestä. Sekä Vanhan Rauman että Sammallahdenmäen matkailumarkkinoinnista vastaa Rauman matkailupalvelut, joka on hallinnollisesti kaupunkikehitysyksikön alaisuudessa.

Vanhalla Raumalla ja Sammallahdenmäellä on yhteinen maailmanperintökoordinaattori. Koordinaattori toimii kaupunkiorganisaation työntekijänä teknisen toimialan alaisuudessa.⁴² Koordinaattori aloitti toimessaan syksyllä 2021.

Vanha Rauma Yhdistys on perustettu vuonna 1974 ja sen aatteellisena tarkoituksena on toimia elinvoimaisena säilyneen Vanhan Rauman ja sen rakennushistoriallisten arvojen vaalijana. Yhdistys järjestää Rauman Pitsiviikoilla heinäkuussa Avoimet pihat -tapahtuman, jossa Vanhan Rauman asukkaat avaavat pihansa vierailijoille.⁴³ Vuonna 1976 perustetun Vanha Rauma Säätiön tarkoituksena on toimia Rauman vanhan kaupunginosan kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten ja sen omaperäisen miljöönsäilyttämiseksi. Säätiö myöntää avustuksia Vanhan Rauman porttien kunnostamiseen. Säätiön hallituksessa on Rauman kaupungin, Rauman kiinteistöyhdistyksen ja Rauman ammatillisen paikallisjärjestön edustajia. Säätiön taloudenhoitajana/asiamiehenä toimii maailmanperintökoordinaattori.⁴⁴

Vanhan Rauman suojelua, rakentamista ja kehittämistä koskevat tavoitteet määritellään asemakaavassa. Asemakaavan toteuttamista ohjaamaan on asetettu Vanhan Rauman erityiselin, jota on kuultava lupaa edellyttävistä hankkeista. Vanhan Rauman erityiselin koostuu kaupunginhallituksen nimeämistä luottamushenkilöistä sekä Museoviraston ja Rauman kaupungin asiantuntijoista.⁴⁵

Hyvin keskeisiä yhteistyökumppaneita Vanhassa Raumassa ovat myös liikkeenharjoittajat ja kiinteistönomistajat sekä Rauman museo.

VAHVUUDET

Vanhan Rauman vahvuuksia ovat paitsi puutalorakentamisessa ja rakennusperinteessä näkyvät maailmaperintöarvot, myös Rauman oma vahva paikalliskulttuuri ja paikallisidentiteetti ja ylpeys raumalaisuudesta. Raumalaisuuteen liittyvät vahvasti oma murre ja esimerkiksi pitsinnypläyksen käsityöperinne. Elävänä asumisen ja yrittämisen keskuksena ja alueena Vanha Rauma on ainutlaatuinen ja siellä on vahva oma dynamiikka. Asukkaat ja alueen yritykset uusintavat jatkuvasti vanhan Rauman kulttuuriperintöä ja kohteen

42 <https://www.rauma.fi/kaupunki-ja-hallinto/organisaatio/tekninen-toimiala/>

43 <https://vanharaumayhdistys.fi/index.html>

44 <https://www.vanharauma.fi/organisaatio/vanha-rauma-saatio/>

45 <https://www.vanharauma.fi/organisaatio/vanhan-rauman-erityselin/>

olemusta. Alueen asukkaat ovat ylpeitä alueesta ja sen maailmanperintöstä tuksesta ja ovat sitoutuneita alueen kehittämiseen maailmanperintöarvojen mukaisesti. Rakennusperinteen ohella Vanhassa Raumassa on myös paljon ympäristö- ja luontoarvoja, kuten pihapiirejä ja niiden perinteistä kasvillisuutta, sekä Vanhan Rauman läpi kulkeva Raumanjoki. Niihin on toistaiseksi kiinnitetty melko vähän huomiota osana maailmanperintökohdetta, joka on profiloitunut rakennusperinteeseen kiinnittyvänä kaupunkikohteena.

Vanha Rauma on maailmanperintökohteena myös keskeinen tekijä alueen matkailun vireyden näkökulmasta, ja kohteella on huomattavia työllisyys- ja talousvaikutuksia alueella. Viime vuonna ilmestyneen kävijätutkimuksen mukaan Vanha Rauman kävijät kuluttivat rahaa keskimäärin 121 euroa käyntikertaansa kohden kohteessa ja sen lähialueella Raumalla. Vanhan Rauman kävijöiden rahankäytöstä johtuva kokonaistuloaikutus vuonna 2022 oli 70,406 milj. euroa ja kokonaistyöllisyysvaikutus 604 henkilötyövuotta. Kohteen minimituloaikutus oli 33,581 milj. euroa ja 290 henkilötyövuotta. Suurimmat tulo- ja työllisyysvaikutukset syntyivät kotimaisten matkailijoiden kuluksista (Vanhan Rauman kävijätutkimus, 2022, s. 1).

Vanhan Rauman kävijätutkimus toteutettiin vuoden 2022 aikana. Edellinen kävijätutkimus Vanhassa Raumassa on toteutettu vuosina 2018–2019. Tutkimuksen mukaan Vanhan Rauman kävijöissä korostuivat yli 45-vuotiaat kotimaiset matkailijat, joilla on ylempi korkeakoulututkinto. Kohteessa vieraili ulkomaalaisia kävijöitä etenkin Saksasta ja Ranskasta. Kävijät tutustuivat kohteeseen pääosin oman perheen tai sukulaisten kanssa. Vanha Rauma oli monille kävijöille joko matkan ainoa kohde tai yksi useammasta suunnitellusta matkakohteesta. Kävijät saapuivat kohteeseen tutustuakseen sen nähtävyyksiin, kulttuuriperintöön ja käydäkseen museoissa. Suurin osa kävijöistä oli vierailut Vanhassa Raumassa aikaisemminkin (Vanhan Rauman kävijätutkimus, 2022, s. 1). Kotimaisia matkailijoita kävijöistä oli 69 %, ulkomaisia 19 % ja paikallisia raumalaisia kävijöistä oli tutkimuksessa 12 % (Vanhan Rauman kävijätutkimus, 2022, tiivistelmä).

Kävijätutkimuksessa kävijät arvioivat korkeimmilla arvosanoilla Vanhan Rauman ympäristön siisteyden ja turvallisuuden, kahvilat ja ravintolat sekä museot (Vanhan Rauman kävijätutkimus, 2022, s. 1). Vanhan Rauman alueella onkin runsaasti palveluita, ravintoloita, putiikkeja ja käyntikohteita sekä matkailijoille että paikallisille asukkaille.

HAASTEITA JA KEHITTÄMISKOHEITA

Kävijätutkimuksessa kohteessa eniten häiritsevinä tekijöinä mainittiin palveluiden puute, kohteen kuluneisuus, kulttuuriympäristön käsittely sekä puukaupunkialueella liikkuvat autot (Vanhan Rauman kävijätutkimus, 2022, s.

1). Vanhassa Raumassa haasteita aiheuttaa myös alueen saavutettavuus ja fyysinen esteettömyys. Esteettömyys on haaste kohteessa, jossa on vanhoja suojeltuja rakennuksia ja jossa esimerkiksi hissien tai luiskien rakentaminen ei ole mahdollista tai mielekäästä rakennussuojelun puitteissa. Tämä koskee erityisesti Vanhan Rauman alueen kivijalkakauppoja ja ravitsemusliikkeitä.

Haasteena on myös Rauman kaupungin maantieteellinen saavutettavuus. Tällä hetkellä Raumalle ei ole henkilöliikennettä junalla, ja julkisin yhteyksin Raumalle pääsee vain linja-autolla. Kävijätutkimuksen mukaan 76 % saapui Vanhaan Raumaan omalla autolla, 6 % matkailuautolla ja 16 % julkisen liikenteen turvin. Vanhassa Raumassa on vain vähän parkkipaikkoja, mutta kohteen reuna-alueilla on neljä parkkialuetta, joista on vain lyhyt matka Vanhan Rauman alueelle. Rauman linja-autoasema sijaitsee aivan Vanhan Rauman vieressä.

Kävijätutkimuksen mukaan erityisesti alueella vierailevat toivovat, että Vanhan Rauman alueella ei olisi niin paljon autoliikennettä. Paikallisilla Rauman kaupungin asukkailla voi kuitenkin olla toiveena voida käyttää asioidessaan autoa myös Vanhan Rauman alueella. Vuoden 2023 alussa Raumalla käynnistyi *Rauman Gyyt* nimellä toimiva joukkoliikenne, missä yhteydessä vuoroja ja linjoja on lisätty useilla alueilla, mikä myös toivottavasti tukee julkisten liikenneyhteyksien suosiota edelleen. ⁴⁶

KAUPALLISUUS JA PALVELUT

Keskeinen haaste Vanhassa Raumassa tällä hetkellä liittyy tasapainon löytymiseen matkailun ja paikallisten (kaikkien raumalaisten sekä Vanhassa Raumassa asuvien) asukkaiden tarpeiden ja toiveiden välille sekä kestävän matkailun ja kaupallisuuden välinen suhde maailmanperintöarvojen näkökulmasta. Tämä koskee Raumalla myös maailmanperintökohteen ja sen suoja-alueen kehittämistä. Varsinainen Vanhan Rauman maailmanperintökohde on rajattu vanhan puukaupungin rajojen mukaan. Sitä ympäröi laajahko suojavyöhyke, jossa on eri-ikäisiä ja -kokoisia rakennuksia. Vanhan Rauman ja suojavyöhykkeen maankäytön suunnittelu ja suojelu perustuu kansalliseen lainsäädäntöön. ⁴⁷

Keskeisenä tavoitteena Vanhassa Raumassa on pitää alue asuttavana ja elävänä myös paikallisille asukkaille, mikä tarkoittaa palveluiden osalta sitä, että alueelta tulisi löytyä myös paikallisten käyttämiä päivittäispalveluita. Pyrkimyksenä on välttää kohteen museoituminen. Vanhan Rauman asuntojen hintataso Rauman kaupungin sisällä on ollut nousussa, minkä seurauk-

46 <https://ls24.fi/uutiset/rauman-gyytin-reittikartat-ja-aikataulut-julkaistiin-katso-missa-ja-miten-uudet-linjat-kulkevat>

47 <https://www.vanharauuma.fi/tutkimukset-ja-julkaisut/hia-raportti/>

sena huomattavissa on ollut alueen näkemistä elitistisenä asuinpaikkana, joka palvelutarjonnaltaan koskettaa lähinnä vierailijoita ja matkailijoita. Leima saattaa ajaa alueelta pois muualla kaupungissa asuvia kaupunkilaisia. Tämä ei kuitenkaan ole tarkoitus, sillä yksi vanha Rauman erityisistä yleismaailmallisista arvoista on paikan säilyminen myös elävänä, kaupallisena keskuksena kaupungin asukkaille. Vanhan Rauman yleismaailmallisten arvojen säilyttäminen tulisi olla kaikkien raumalaisten yhteinen tavoite, ei vain Vanhan Rauman alueella asuvien asukkaiden.

Vanhan Rauman suoja-alueella on käynnissä kauppakeskushanke, Kauppakeskus Kanal, joka on rakentumassa aivan maailmanperintöalueen läheisyyteen. Hankkeesta laadittiin vuosina 2019–2020 myös nk. *Heritage Impact Assessment* -arvio Unescolle⁴⁸. Tuolloisen HIA-raportin mukaan kauppakeskushankkeella on jonkin verran vaikutuksia Vanhan Rauman yleismaailmallisiin arvoihin, erityisesti asumisen ja liiketilojen suhteeseen sekä kaupunkikuvaan suojavyöhykkeellä. Vanhan Rauman maailmanperintöarvot eivät kuitenkaan ole raportin mukaan uhattuina kauppakeskushankkeen vuoksi. Arviointi korostaa, että Vanhaa Raumaa ja sen palveluita tulee kehittää samaan aikaan kauppakeskuksen rakentamisen kanssa.⁴⁹ Suoja-alueelta ollaan tekemässä vielä uutta, täydennettyä HIA-arviointia Unescolle Rauman kaupungin ja Museoviraston toimesta. Arviointi käsittelee Rauman Länsirannan asemakaava-alueelle sijoittuvaa uudisrakentamista, kauppakeskushanketta ja sen suhdetta Vanhan Rauman maailmanperintöalueeseen.⁵⁰ HIA-prosessi on tukenut Vanhan Rauman maailmanperintökoordinaattorin työtä.

Kävijätutkimuksessa vuonna 2022 esille nousi matkailijoiden kokema palveluiden puute alueella. Sekä kivijalkakauppojen että ravitsemusliikkeiden aukioajat on koettu paikoin liian suppeiksi.

KEHITTÄMISTYÖTÄ

Tällä hetkellä maailmanperintöä ja Vanhan Rauman korjaustoimintaa esitellään Tammelan talossa. Tammelassa järjestetään muun muassa maailmanperintöön ja rakennusperintöön liittyviä tilaisuuksia sekä erilaisia kulttuuritapahtumia. Rauman Vanhalle Raatihuoneelle on tekeillä kaupungin molempien maailmanperintökohteiden yhteinen vierailukeskus. Vanha Raatihuone remontoidaan, jonka jälkeen rakennukseen siirtyvät sekä kaupungin matkailuneuvonta, joka tällä hetkellä sijaitsee Vanhan Rauman kohteen vierisellä suojavyöhykkeellä, että maailmanperintötoiminnan esittely. Rauman museolla on jo nykyään ja tulee olemaan myös rakennuksen kunnostuksen

48 <https://www.vanharauuma.fi/tutkimukset-ja-julkaisut/hia-raportti/>

49 <https://www.vanharauuma.fi/tutkimukset-ja-julkaisut/hia-raportti/>

50 <https://www.rauma.fi/ajankohtaista/rauma-valmisteleee-uutta-hia-arviointia-yhdessa-museoviraston-kanssa/>

jälkeen näyttelytiloja Vanhan Raatihuoneen yläkerrassa. Tammela säilyy jatkossa korjausneuvontakeskuksena, joka tarjoaa kunnan alueella asuville rakennusneuvontaa ilmaiseksi.

Maailmanperintökohteiden vierailukeskus parantaa huomattavasti kohteiden saavutettavuutta, sillä se sijaitsee Vanhan Rauman maailmanperintökohteessa ja rakennukseen tulee myös fyysisesti esteetön sisäänkäynti. Uudet näyttelytilat mahdollistavat myös digitaalisuuden vahvemman hyödyntämisen maailmanperintötoiminnasta kertomisessa ja interpretaatiossa. Pyrkimys on, että vierailukeskus täydentää käyntiä itse kohteessa, ei korvaa sitä. Rauman kaupunki vastaa vierailukeskuksen toiminnan rahoituksesta.

Rauman kaupungissa on parhaillaan työn alla kaupungin kestävän kehityksen ohjelma, jonka yhtenä tavoitteena on lisätä sekä kaupunkiorganisaation sisällä että paikallisten asukkaiden keskuudessa ymmärrystä siitä, mitä kestävä kehitys on. Ohjelma käsittää kestävyuden taloudelliset, sosio-kulttuuriset ja ekologiset ulottuvuudet. Ohjelma kokoaa yhteen verkostoja ja erilaisia asiantuntijuuksia kaupunkiorganisaation sisällä. Työtä koordinoi kaupungin kestävän kehityksen koordinaattori. Perinteisenä teollisuuskaupunkina Raumalla on olemassa erilaisia ekologisen kestävyuden toimintamalleja, esimerkiksi ilmastokumppanuuksia sekä toimintaa vähähiilisyiden varmistamiseksi.

Vanhan Rauman viimeisin hoito- ja käyttösuunnitelma on laadittu vuosille 2016–2019 eli suunnitelman päivitys on tarpeen. Tavoitteena on myös jollain aikavälillä luoda kestävän matkailun strategiat molemmille Rauman seudun kohteille. Hoito- ja käyttösuunnitelman päivittäminen on maailmanperintökoordinaattorin työpöydällä, joskin tällä hetkellä on käynnissä myös Sammallahdenmäen hoito- ja käyttösuunnitelman päivitys. Suunnitelmasa tullaan ottamaan huomioon kestävä kehitys ja kestävä matkailun näkökulmat. Tässä työssä apua on Rauman kaupungin kestävän kehityksen työstä ja toimijoista, erityisesti kestävä kehityksen koordinaattorista ja museo- ja matkailutoimijoista.

Vanhan Rauman sidosryhmät ovat laajat ja moninaiset, ja paikallisten asukkaiden ja yrittäjien ohella kaupunkiorganisaation rooli on merkittävä myös hoitokunnassa. Sidosryhmien ja toimijoiden moninaisuus tuo myös hoito- ja käyttösuunnitelman päivittämiseen ja prosessin käytännön koordinoimiseen ja eteenpäin viemiseen haasteita ja voi vaikeuttaa kaikkien toimijoiden sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin myös kestävä matkailun osalta. Yhtenä haasteena kestävä matkailun sidosryhmätyössä Vanhassa Raumassa on yhden keskeisen yhteistyökumppanitahon eli kiinteistönomistajien, sekä asukkaiden että liikkeenharjoittajien, kootun tavoittamisen haastavuus. Vanhasta Raumasta puuttuu aktiivinen alueella asuvien asukas-yhteistyö ja

asukkaiden järjestäytyminen sitä kautta. Laaja toimijakenttä ja kaupunkiorganisaatio voi myös vaikeuttaa sen määrittämistä ja havaitsemista, kuka vastaa mistäkin tehtävästä maailmanperintötoiminnan osalta. Eri toimijoiden roolit ja tehtävät voivat jäädä epäselviksi ja tiedonsiirto puutteelliseksi.

Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen laatimat kestävän matkailun mittarit eivät ole toistaiseksi käytössä Vanhassa Raumassa, mikä vaikeuttaa kestävän matkailun tavoitteiden ja toimenpiteiden seuraamista.

Sammallahdenmäki: peruskuvaukseen kohteesta

Sammallahdenmäki⁵¹ nimitettiin joulukuussa 1999 Suomen ensimmäisenä esihistoriallisena muinaisjäännöksenä ja arkeologisen kohteena Unescon maailmanperintöluetteloon. Röykkiöalue on valittu luetteloon Suomen ja koko Skandinavian edustavimpana läntisen pronssikulttuurin kohteena. Sammallahdenmäen pronssikautiset röykkiöhaudat sijaitsevat Satakunnassa Raumalla, entisen Lapin kunnan Kivikylässä. Sammallahdenmäki sijaitsee noin 20 kilometrin päässä Rauman keskustasta.

Nykytila: vahvuudet, haasteet ja kehittämistarpeet

Rauman kaupunki vastaa Sammallahdenmäen hoidosta muinaisjäännöksenä, sekä kävijärakenteiden ja palveluiden ylläpitämisestä kohteen hallinnon lisäksi. Lisäksi kaupunki vastaa kohteen matkailumarkkinoinnista. Sammallahdenmäen muinaisjäännösalue suoja-alueineen on kokonaan yksityisessä omistuksessa. Suurin maanomistaja alueella on yritys, Kivikylän Kotipalvaamo, joka toimii Sammallahdenmäen suoja-alueella. Vanhalla Raumalla ja Sammallahdenmäellä on yhteinen maailmanperintökoordinaattori, jonka toimii myös Sammallahdenmäen hoitokunnan sihteerinä. Hoitokunnassa on edustettuna Museovirasto, Satakunnan museo, Rauman kaupunki, Varsinais-Suomen ELY-keskus, Metsänhoitoyhdistys Lounametsä ry, paikalliset maanomistajat sekä Perinneyhdistys Keritys ry.⁵²

Sammallahdenmäen alue on suojeltu muinaismuistolailla, ja sen suojelusta vastaa Museovirasto. Alueella vierailee vuosittain noin 11 500 kävijää.⁵³

51 <https://www.sammallahdenmaki.fi/>

52 <https://www.sammallahdenmaki.fi/hoito-ja-kayttosuunnitelma/>

53 <https://www.maailmanperinto.fi/sammallahdenmaen-pronssikautinen-hautaroykkio/>

VAHVUUDET

Sammallahdenmäellä yhdistyvät sekä kulttuuriarvot että luonnonympäristö. Paikalliset maanomistajat ja asukkaat ovat sitoutuneet kohteen maailmanperintöarvojen säilyttämiseen, mikä on Sammallahdenmäen ehdoton vahvuus. Kohteen pienuus ja mukana olevien toimijoiden suhteellisen pienen määrä tekee siitä varsinkin kohteen sidos- ja hoitokuntaryhmätyön ja yleisen kehittämisen osalta isompia kohteita helpommin hallinnoitavan. Sammallahdenmäen parissa tehdyssä työssä on ollut alusta asti mukana paljon paikallisia. Perinneyhdistys Keritys ry perustettiin heti Sammallahdenmäen maailmanperintökohteeksi nimeämisen jälkeen. Yhdistys on keskittynyt pronssikauden elävöittämiseen ja se tarjoaa koululais- ja aikuisryhmille toiminnallisia ja elämyksellisiä opastuksia kohteessa.⁵⁴ Hoitokunnan työ on koettu Sammallahdenmäellä toimivaksi ja hoitokunnan nähdään myös sisäistäneen kestävän kehityksen tavoitteet ja mitä kestävän kehityksen työllä tavoitellaan maailmanperintökohteessa. Sammallahdenmäen uuden hoito- ja käyttösuunnitelman valmisteluprosessiin kuuluvissa työpajoissa hautaröykkiöalueen vahvuuksiksi nostettiin muun muassa kohteen eheys ja hyvä säilyneisyys, johon hoidon ja suojelun toimenpiteet ovat myös vaikuttaneet. Vahvuutena nähtiin myös kohteen pitkä, tuhansien vuosien taakse ulottuva menneisyys, joka koettiin tasa-arvoisena ja kaikille kuuluvana ja monipuolisesti ja eri lähtökohdista tulkittavana.⁵⁵

Kasvaneet kävijämäärät Sammallahdenmäellä edellyttävät kävijäpalveluiden ja kävijäinfrastruktuurin kehittämistä. Tätä työtä kohteessa on viime vuonna tehty ja uusia opasteita on kehitetty erityisesti saavutettavuutta parantaen ja kohteen arvoja tukevalla tavalla. Työhön on haettu ja saatu taloudellista tukea Museoviraston avustuksista maailmanperintökohteiden tutkimus- ja kehittämishankkeisiin vuosina 2021 (toteutusvaihe) ja 2020. Sammallahdenmäellä pohditaan parhaillaan myös kohteen jätehuollon järjestämistä. Pyrkimys on ennen kaikkea sitouttaa vierailijoita roskattomaan retkeilyyn.

HAASTEITA JA KEHITTÄMISKOhteITA

Sammallahdenmäki on kohteena toistaiseksi melko vähän tunnettu maailmanperintökohteiden joukossa kansallisesti, mutta myös paikallisesti Rauman seudulla. Eräänä keskeisenä tavoitteena onkin kohteen tunnettuuden lisääminen. Kävijät ovat kohteen tärkeimpiä sidosryhmiä ja yksi maailmanperintösopimuksen tärkeimmistä tavoitteista on nimenomaan kulttuurimatkailun edistäminen (Sammallahdenmäen hoito- ja käyttösuunnitelma, 2018, s. 11). Toisaalta jo edellisessä hoito- ja käyttösuunnitelmassa kiinnitettiin

54 <https://www.maailmanperinto.fi/2020/03/09/blogi-sammallahdenmaki-20-vuotta-unescon-maailmanperintokohteena/>
55 <https://www.maailmanperinto.fi/2023/02/06/blogi-sammallahdenmaen-hoito-ja-kayttosuunnitelma-uudistuu/>

huomiota kasvavien kävijämäärien vaikutukseen kohteen kulumiseen ja kulumisen estämistä pidettiin hoidon keskeisimpänä haasteena tulevaisuudessa (emt., s. 14). Sammallahdenmäki on kulttuuriperintökohde, mutta kohteen luontoympäristö on yhtä lailla osa kohdetta ja sen suojeleminen ja kulumisen minimoiminen kuuluu kohteen kehittämistyön tavoitteisiin.

Sammallahdenmäen keskeisenä kestävä matkailun haasteena on sen fyysinen esteettömyys ja saavutettavuus. Kohteen kallioinen ja mäkinen maasto ei ole muokattavissa helposti saavutettavaksi. Alueelle on vaikea tulla muuten kuin yksityisautoilla. Autoilijoille kohteeseen on toimivat opasteet kaikilta lähestymisteiltä. Sammallahdenmäelle ei tällä hetkellä pääse julkisin liikennenyhteyksin. Lähin linja-autopysäkki on Lapin keskustassa, josta on 4,5 kilometriä Sammallahdenmäen eteläiselle infopisteelle. Heinäkuussa kohteeseen on järjestetty Rauman kaupungin toimesta bussiyhteyksiä. Kohteen kahden paikoitusalueen yhteydestä infopisteiltä löytyy tietoa kohteesta. Opastusta kohteessa tarjotaan vain kesäkaudella arkipäivisin. Opastustoiminnan kehittäminen oli nostettu edellisessä hoito- ja käyttösuunnitelmassa haasteeksi ja kehittämiskohteeksi (Sammallahdenmäen hoito- ja käyttösuunnitelma, 2018, s. 12).

Sammallahdenmäki on siis vierailijoille ennen kaikkea kesäkohde. Kohteessa ei ole talvikunnossapitoa, eikä myöskään juurikaan kävijöitä talven aikana. Talvisin alueella liikkuu lähinnä paikallisia. Kohteesta ei edes pyritä tekemään ympärivuotista kohdetta alueen maaston vaikeakulkuisuuden vuoksi. Kohteen kävijäpalveluiden ja saavutettavuuden, erityisesti julkisten yhteyksien, parantaminen kesäkaudella ovat keskeisiä kehittämistavoitteita.

Rauman Vanhalle Raatihuoneelle on tekeillä kaupungin molempien maailmanperintökohteiden yhteinen vierailukeskus. Vierailukeskuksella tulee olemaan keskeinen rooli myös Sammallahdenmäen näkyvyyden vahvistamisessa ja paikasta kertomisessa sekä vierailijoille että raumalaisille itselleen. Vierailukeskuksessa Sammallahdenmäkeä voidaan tuoda entistä vahvemmin esille esimerkiksi erilaisten näyttelyiden ja tapahtumien avulla vierailukeskuksessa, mikä tukee myös toimintaa itse kohteessa.

Sammallahden hoito- ja käyttösuunnitelma on tällä hetkellä vanhentunut. Edellinen hoito- ja käyttösuunnitelma on vuodelta 2018. Uusi suunnitelma on parhaillaan työn alla ja valmistunee vuoden 2023 aikana. Hoito- ja käyttösuunnitelman laatimista varten on järjestetty muun muassa useita työpaikkoja vuoden 2022 aikana.⁵⁶ Maailmanperintökoordinaattori on tehnyt hoito- ja käyttösuunnitelma laatimisessa yhteistyötä Rauman museon intendentin kanssa, joka aiemmin vastasi Sammallahdenmäen kohteesta *site mana-*

56 <https://www.maailmanperinto.fi/2023/02/06/blogi-sammallahdenmaen-hoito-ja-kayttosuunnitelma-uudistuu/>

gerina ja laati edellisen hoito- ja käyttösuunnitelman. Kestävän matkailun kehittäminen kohteessa on tulossa uuteen hoito- ja käyttösuunnitelmaan omana kokonaisuutenaan. Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen laatimat kestävän matkailun mittarit eivät ole toistaiseksi käytössä Sammallahdenmäellä, mikä vaikeuttaa kestävän matkailun tavoitteiden ja toimenpiteiden seuraamista. Sammallahdenmäellä toteutetaan Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen kävijätutkimus vuoden 2023 aikana.

Kestävän matkailun kehittäminen

MOLEMMAT KOHTEET

Rauman kaupungin alueella sijaitsee kaksi maailmanperintökohdetta, jotka nähdään ja joita tulee kehittää kaupungissa keskeisinä matkailun vetovoi-matekijöinä. Kohteita on myös mahdollista kehittää edelleen nimenomaan kestävän matkailun kohteina ja kulttuuri- ja luontoarvoja säilyttäen. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa vuosille 2016–2019 tavoitteeksi asetettiin, että kaupunki laatii yhteisen kestävän matkailun strategian Vanhan Rauman ja Sammallahdenmäen maailmanperintökohteille. (Vanhan Rauman hoito- ja käyttösuunnitelma, 2016–2019, s. 28). Tämä tavoite on tarpeen ottaa mukaan molempien kohteiden uusiin hoito- ja käyttösuunnitelmiin ja Rauman kaupungin matkailuun liittyviin tavoitteisiin. Tärkeää olisi myös laatia kestävän matkailun suunnitelma molemmille kohteille, yhteistyössä kohteiden hoitokuntien, Rauman museon, Rauman kaupungin kestävän kehityksen koordinaattorin ja matkailupalveluiden kanssa. Kestävän matkailun strategiatyössä tulisi pyrkiä myös dialogiin elinkeinoelämän ja Rauman asukkaiden kanssa ja työhön voi pyrkiä löytämään myös ulkopuolista rahoitusta.

Osana molempien kohteiden hoito- ja käyttösuunnitelmien uudistamista ja kestävän matkailun strategiatyötä on tärkeää, että kohteiden kestävän matkailun periaatteet ja toimenpiteet määritellään ja Suomen maailmanperintöyhdistyksen kehittämät kestävän matkailun mittarit otetaan käyttöön molemmissa kohteissa ja niiden hyödyntämiseen ja edelleen kehittämiseen sitoudutaan. Kohteiden hoito- ja käyttösuunnitelmatyössä ja kohteiden kestävän matkailun strategian luomisessa tulisi hyödyntää synergiaa Rauman kaupungin kestävän kehityksen suunnitelmaan. Kaupungin kestävän kehityksen koordinaattorin osaaminen tukee myös kestävän matkailun työtä kaupungin maailmanperintökohteissa.

Vierailukeskuksen kehittäminen kaupungin molempien kohteiden näkökulmasta on keskeisen tärkeää kestävän matkailun tukemiseksi ja maailmanperintöarvojen viestimiseksi. Vierailukeskus mahdollistaa Sammallahdenmäen näkyvyyden lisäämisen Vanhassa Raumassa ja kahden maailmanperintö-

kohteen synergiaetujen vahvistamisessa. Vierailukeskus tulee olemaan fyysisesti esteetön.

VANHA RAUMA

Vanhan Rauman osalta keskeisin toimenpide kestävän matkailun kehittämisen osalta on nykyisen hoito- ja käyttösuunnitelman päivittäminen. Koska kohteen sidosryhmät ovat niin laajat, olisi tärkeää, että prosessissa maailmanperintökoordinaattorin tukena olisi esimerkiksi pieni työryhmä, joka täydentäisi resursseja, varsinkin jos hoito- ja käyttösuunnitelman rinnalla kehitetään myös Vanhan Rauman ja Sammallahdenmäen kestävän matkailun strategiaa. Hoito- ja käyttösuunnitelman päivitys on myös keskeinen tapa viedä eteenpäin myös kestävä matkailun tavoitteita kohteessa ja ennakoida tulevaa, esimerkiksi ilmastomuutoksen vaikutusten osalta. Hoito- ja käyttösuunnitelman päivittäminen ja kestävän matkailun strategian luominen mahdollistavat myös henkilöstön sitouttamisen maailmanperintötyöhön ja kestävän maailmanperintömatkailun kehittämiseen sekä vastuiden ja tehtävien määrittämisen kaupunkiorganisaation sisällä.

Kaupungin ja Vanhan Rauman suoja-alueen kehittämisessä on tärkeää varmistaa, että myös Vanha Rauma kohteena säilyy elävänä arkipäivän asuinympäristönä, jossa on riittävästi arjen palveluita myös kaikille raumalaisille ja alueen asukkaille.

Keskeinen kehittämiskohde Vanhan Rauman alueella tulee olla pyrkimys edelleen vähentää yksityisautoilua kohteessa sekä kehittää ja tukea edelleen kaupungin kävelyn ja pyöräilemisen ohjelmaa, myös asukkaiden asenteisiin vaikuttamalla. Kehitetään Vanhasta Raumasta Rauman kävelykeskusta. Tehostetaan matkailijoille viestimistä kohteen ja Rauman kävely- ja pyöräilyreiteistä opastuksin ja kyltein.

Vanhassa Raumassa on paljon liikkeenharjoittajia. Aukioloaikojen rajoitteisuudesta on tullut palautetta vierailijoilta ja matkailijoilta. Yrittäjiä tulisi tiedottaa matkailijoiden tarpeista ja tukea aukioloaikojen laajentamista kohteessa etenkin sesonki- ja tapahtuma-aikoina.

Vanhan Rauman sidosryhmät ovat moninaiset ja yhteyksiä eri tahoihin tulisi kehittää kestävän matkailun tukemiseksi ja maailmanperintöarvoihin sitoutumiseksi. Vanhassa Raumassa ei ole vielä asukasyhdistystä, joka voisi toimia alueen asukkaiden yhteisenä äänitorvena Vanhan Rauman sidosryhmätyössä. Asukasyhdistyksen perustamiseen tulisi kannustaa asukkaita ja tukea yhdistyksen perustamista ja sen toimintaa esimerkiksi vuotuisin pienin avustuksin. Vuoropuhelun lisääminen esimerkiksi järjestämällä tiedotus- ja koulutustilaisuuksia ajankohtaisista teemoista myös Vanhan Rauman ja suo-

ja-alueen yrittäjien ja liikkeenharjoittajien kanssa on keskeistä maailmanperintötyöhön sitoutumiseksi ja vuoropuhelun vahvistamiseksi Vanhan Rauman kehittämisessä.

SAMMALLAHDENMÄKI

Sammallahdenmäen fyysistä saavutettavuutta julkisin kulkuyhteyksin tulee vahvistaa järjestämällä kohteeseen säännöllistä ja aikataulutettua linja-autoliikennettä Rauman keskustasta etenkin kesäaikaan, jolloin alueella on myös opas. Vuoden 2023 aikana kohteessa tehtävä kävijätutkimus tuottaa osaltaan tietoa julkisten kulkuyhteyksien pitkäjänteiseksi kehittämiseksi. Vuoden 2023 alussa Raumalla käynnistyi *Rauman Gyyt* nimellä toimiva joukkoliikenne, missä yhteydessä vuoroja ja linjoja on lisätty useilla alueilla.

Sammallahdenmäki on melko heikosti tunnettu kohde maailmanperintökohdeiden joukossa ja kulttuuriarvot ja luonnonympäristön yhdistävän kohteen markkinointia tulisi tehostaa kestävän matkailun näkökulmasta paikallisesti, maakunnallisesti, valtakunnallisesti ja kansainväliselle yleisölle. Vanhaan Raumaan tuleva molempien Rauman kohteiden vierailukeskus on mahdollisuus viestiä Sammallahdenmäen maailmanperintöarvoista ja kertoa kohteesta laajemmalle yleisölle. Vierailukeskus on myös mahdollisuus tuoda kesäkohde Sammallahdenmäestä lisätietoa paremmin saataville myös talviaikaan. Vierailukeskus tukee myös digitaalisuuden mahdollisuuksien hyödyntämistä kohteesta kertomisessa ja sen saavuttamisessa.

Roskattoman retkeilyn edistäminen tulee ottaa kohteessa tavoitteeksi. Roskattoman retkeilyn osalta voi hyödyntää Metsähallituksen roskattoman retkeilyn työtä ja periaatteita.

Struven ketju

Peruskuvaukseen kohteesta

Struven ketju on kolmiomittausketju, jonka mittauspisteet sijaitsevat 10 maassa. Pohjoisin piste sijaitsee Norjassa lähellä Hammerfestiä ja eteläisin Ukrainassa Mustanmeren tuntumassa. Suojeltaviksi maailmanperintöpisteiksi on valittu 34 mittauspistettä, joista kuusi sijaitsee Suomen alueella: Mustaviirin piste 30 kilometrin päässä Loviisasta, Porlammin piste Lapinjärvellä, Jyväskylässä sijaitseva Oravivuoren piste, Aavasaksan piste Ylitorniossa, Alatornion kirkko Torniossa ja Sturrahanoaivin piste Enontekiöllä.⁵⁷

Struven mittausketju on merkittävä askel geotieteiden kehityksessä, sillä sen avulla voitiin määrittää maapallon tarkka koko ja muoto 1800-luvun alussa. Struven ketju edustaa tieteen ja tekniikan kulttuuriperintöä ja sillä on myös huomattavaa yleismaailmallista arvoa: se on yhdistänyt lähes 200 vuoden ajan kansoja Mustaltamereltä Pohjoiselle jäämerelle. (Kansallinen maailmanperintöstrategia, 2015, s. 10.)

Struven ketju lisättiin vuonna 2005 Unescon maailmanperintöluetteloon 10 maan yhteisenä sarjakohteena ja tieteellisen työn ja maanmittauksen taidonnäytteenä. Mittauspisteet ovat historiallisesti tärkeitä, mutta myös erinomaisia näköalapaikkoja ja virkistyskohteita.⁵⁸

57 <https://www.maanmittauslaitos.fi/struvenketju>

58 <https://www.maanmittauslaitos.fi/struvenketju>

Nykytila: vahvuudet, haasteet ja kehittämistarpeet

Struven ketjun maailmanperintökohteen viimeisin kävijätutkimus toteutettiin kesäkaudella 2022 Oravivuoren ja Aavasaksan pisteiden osalta. Tutkimuksen mukaan Struven ketjun pisteillä ei tilastoida virallisia käyntimääriä, mutta vuonna 2018 kerätyn aineiston pohjalta Oravivuoren koko vuoden käyntimääräksi arvioitiin 4500 kävijää ja Aavasaksan pisteen käyntimääräksi 4000 kävijää. (Struven ketjun kävijätutkimus, 2022, s. 4.) Struven ketjun kävijöissä painottuvat korkeasti koulutautuneet hieman nuoremmat ikäluokat (25–44-vuotiaat), kuin Petäjäveden vanhan kirkon ja Vanhan Rauman kävijöissä (yli 45-vuotiaat). Oravivuoren pisteellä merkittävän osan kohteen kaikista kävijöistä muodostivat erityisesti paikalliset, jotka saapuivat pääosin Jyväskylästä ja sen lähialueilta. Aavasaksan kohdalla kävijöissä korostuivat kotimaiset matkailijat Pohjois-Suomesta (Oulu, Rovaniemi, Tornio) sekä pääkaupunkiseudulta. (Struven ketjun kävijätutkimus, 2022, s. 1.) Ulkomaalaisia matkailijoita molemmilla pisteillä vieraili eniten Saksasta, Isosta-Britannias-ta ja Sveitsistä (Struven ketjun kävijätutkimus 2022, s. 9). Luonto nousi niin Oravivuorella kuin Aavasaksalla tärkeimmäksi motiiviksi vierailla kohteessa (Struven ketjun kävijätutkimus, 2022, s. 1).

Kävijätutkimuksen mukaan eniten tulo- ja työllisyysvaikutuksia Oravivuoren ja Aavasaksan pisteiden lähialueille toivat kotimaiset matkailijat. Oravivuoren pisteen kävijöiden rahankäytöstä johtuvat kokonaistulovaikutukset olivat 291 617 euroa ja kokonaistyöllisyysvaikutukset 3 henkilötyövuotta. Aavasaksan pisteen kohdalla vastaavat luvut olivat 160 742 euroa ja 1 henkilötyövuosi. (Struven ketjun kävijätutkimus, 2022, s. 1–2.)

Struven ketjun maailmanperintökohteeseen kuuluvilla mittauspisteillä on pääosin mahdollista vierailla ympäri vuoden, vaikkakin osa Pohjois-Suomen pisteistä sijaitsee haastavassa maastossa⁵⁹. Mittauspisteistä Oravivuoren, Aavasaksan ja Alatornion kirkon pisteillä on helpointa vierailla maaston suhteen ympäri vuoden. Aavasaksan ja Oravivuoren pisteillä ei ole kävijätutkimuksen mukaan talvikunnossapitoa (Struven ketjun kävijätutkimus, 2022, s. 4).

HALLINNOINTI JA SIDOSRYHMÄT

Struven ketjun maanmittauspisteitä Suomessa hoitaa ja hallinnoi Maanmittauslaitos.⁶⁰ Struven ketjun mittauspisteet sijaitsevat ympäri Suomen, ja niiden toimijatahot ovat hyvin monimuotoisia, mikä osaltaan tekee kohteiden yhteisestä hallinnoinnista haastavaa. Maanmittauslaitos tekee pisteiden

59 <https://www.maailmanperinto.fi/struven-ketju/>

60 <https://www.maailmanperinto.fi/struven-ketju/>

hallinnoinnin osalta yhteistyötä Metsähallituksen kanssa, sillä osa Struven ketjun pisteistä (Stuorrahanoaivi, Aavasaksa, Mustaviiri) sijaitsee Metsähallituksen omistamilla mailla. Oravivuori puolestaan on yksityisen maanomistuksen piirissä ja osittain talousmetsää. Yksityisillä maanomistajilla on erilaisia intressejä, mikä asettaa haasteita pisteiden hallinnointiin. Haastateltavan mukaan virkamiesten kanssa pisteiden hallinnointi koetaan helpompana.

VAHVUUDET

Struven ketju on 10 maan yhteinen maailmanperintökohde ja samalla ensimmäinen maailmanperintökohde, joka ulottuu näin monen valtion alueelle. Struven ketjun teknologinen kokonaisuus osoittaa meridiaaniasteen mittauksen kolmiomittauspisteet ja edustaa täten mittausteknologian pysyvää ja aineetonta osaa (Kansallinen maailmanperintöstrategia, 2015, s. 10). Struven ketju on abstrakti tieteellis-tekninen kohde, joka ei sijoitu vain yhteen paikkaan, mikä tekee siitä ainutlaatuisen suhteessa Suomen muihin maailmanperintökohteisiin. Kohteen abstrakti luonne on olosuhde, joka pitää ottaa huomioon kohteen hoitoon liittyvissä asioissa, mutta se myös tukee kohteen erityistä yleismaailmallista arvoa (OUV).

Struven ketjun kestävän matkailun kehittämisen kannalta on etu, että kohdetta hallinnoiva Maanmittauslaitos on organisaationa sitoutunut edistämään Suomen vastuullisuustavoitteiden (Agenda 2030) mukaista kestävää kehitystä.⁶¹ Haastateltavan mukaan Maanmittauslaitoksessa on tehty jo vuosia taaksepäin katsovaa vastuullisuusraportointia ja ensimmäinen vastuullisuusohjelma on myös laadittu. Maanmittauslaitoksessa on myös nimetty vuodelle 2023 konkreettisia vastuullisuustekoja, joita on tarkoitus hyödyntää myös Struven ketjun kestävän matkailun mittariston luomisessa ja uuden hoito- ja käyttösuunnitelman teon yhteydessä.

Maanmittauslaitos panostaa tietoisesti Struven ketjun tunnettuuden kasvattamiseen työresurssien osoittamisen lisäksi tekemällä yhteistyötä eri tahojen kanssa. Yhteistyötä tehdään Metsähallituksen lisäksi esimerkiksi Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen ja oppilaitosten kanssa. Yhdistyksestä on ollut merkittävä apu kohteen tunnettuuden kasvattamisessa. Tällä hetkellä on myös käynnissä opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama *Struve Experience* -hanke Humakin kanssa. Maanmittauslaitos on mukana hankkeessa hallinnoivana kumppanina. Hankkeessa luodun opintokokonaisuuden kautta pyrittiin kehittämään keinoja Struven ketjun kaltaisen abstraktin kohteen elävöittämiseksi taiteen ja digitaalisten välineiden keinoin. Hankkeen pohjalta luotiin AR-mobiilisovellus ja Struve-etäelämys.⁶² Struve-etä-

61 <https://www.maanmittauslaitos.fi/vastuullisuus>

62 <https://www.humak.fi/blogit/oravivuoren-struve-etaelamys-puhuu-taiteen-kielta/>

elämys tulee jäämään pysyväksi materiaaliksi Keski-Suomen museoon, jossa se on mahdollista kokea virtuaalilaseilla.

Struven ketjun kohdalla on tehty monipuolista kehittämistyötä digitaalisten palveluiden osalta. Torniossa sijaitsevassa Tornionlaakson museossa on esillä virtuaalinen Struve-seinä, joka keskittyy pohjoisen mittauspisteisiin Ruotsi ja Norja mukaan lukien. Lisäksi Maanmittauslaitos ja Petäjäveden vanhan kirkon säätiö ovat tehneet yhteistyössä Citynomadin kanssa digitaalisen opastusmallin pilotiksi Jyväskylän alueelle. Digitaaliopastus esittelee Petäjäveden vanhaa kirkkoa ja Jyväskylän seudulla sijaitsevaa Oravivuoren mittauspistettä⁶³. Struven ketjulla on kehitetty myös muita digitaalisia sovelluksia ja mobiilipelejä, joiden avulla pääsee tutustumaan Struven ketjuun, muihin Suomen maailmanperintökohteisiin ja Unesco-aatteen. Struven ketjun mittauspisteet ovat pääosin fyysisesti esteellisiä ja osa niistä sijaitsee haastavassa maastossa. Digitaalisten palveluiden kehittämisellä on pyritty lisäämään kohteen saavutettavuutta esimerkiksi liikuntarajoitteisten henkilöiden näkökulmasta ja kompensoimaan kohteen fyysistä esteellisyyttä. Digitaaliset sovellukset ja mobiilipelit mahdollistavat myös uusien kohdeyleisöjen tavoittamisen ja kohteen tunnettuuden kasvattamisen, sillä Struven ketju on yleisesti vähemmän tunnettu muihin Suomen maailmanperintökohteisiin verrattuna.

HAASTEET JA KEHITTÄMISTYÖ

Struven ketjun pisteiden haasteina ovat niiden fyysinen esteellisyys ja maantieteellinen saavutettavuus. Maailmanperintökohteen esimerkkipisteiksi on pyritty valitsemaan sellaiset mittauspisteet, jotka ovat maantieteellisesti helpoimmin kävijöiden saavutettavissa. Esimerkkipisteistä Alatornion kirkko, Aavasaksan näkötorni ja Oravivuoren piste ovat helpoimmin kävijöiden saavutettavissa. Mikään pisteistä ei kuitenkaan ole fyysisesti täysin esteetön. Alatornion kirkossa on luiska kirkkoon, mutta kirkontorniin ei ole esteetöntä kulkua. Aavasaksan ja Oravivuoren pisteiden näkötornit eivät myöskään ole fyysisesti esteettömiä.

Haasteita Struven ketjun pisteiden kehittämistyöhön tuo myös hoitokuntien puuttuminen. Haastateltavan mukaan tällä hetkellä Struven ketjun maailmanperintökohteen mittauspisteistä vain Oravivuoren pisteellä on hoitokunta, jossa Jyväskylän kaupunki on fyysisessä vetovastuussa esimerkiksi infrastruktuurin hoitoon ja kehittämiseen liittyvissä asioissa. Oravivuoren pisteen hoitokunta on toiminut Struven ketjulla pilottina, ja tarkoituksena olisi jalostaa samaa hoitokuntamallia myös muihin esimerkkipisteisiin. Oravivuoren

63 <https://petajavesioldchurch.fi/tutustu-petajaveden-vanhaan-kirkkoon-ja-struven-kolmiomittausketjuun-digitaalisen-opastuksen-avulla/>

piste ja Petäjäveden vanha kirkko ovat tehneet paikallista yhteistyötä matkailun osalta. Alueen paikalliset matkailutoimijat ovat pilotoineet matkailupakettia, johon kuuluu opastettu käynti sekä vanhalla kirkolla että Oravivuoren pisteellä. Hoitokuntien saaminen muillekin pisteille olisikin tärkeää myös matkailun kehittämiseksi ja paikallisten toimijoiden sitouttamiseksi pisteiden hoito- ja kehittämistyöhön.

Haastateltavan mukaan Maanmittauslaitoksella on pieni vuosittainen budjetti Struven ketjun hoitoon liittyviä juoksevia kuluja varten. Budjetti menee Struven ketjun perustoimintaan, ja kehittämistyötä varten olisi tarvetta lisärahoitukselle. Maanmittauslaitos ei valtion virastona voi hakea Museoviraston maailmanperintökohteille tarkoitettuja avustuksia, minkä vuoksi pisteiden kunnostaminen ja kehittäminen jää paikallisten toimijoiden aktiivisuuden varaan.

Kestävän matkailun kehittäminen

Haastattelun pohjalta Struven ketju on kestävän matkailun kehittämisen osalta vielä lähtökuopissa. Viimeisin hoito- ja käyttösuunnitelma on vuodelta 2014, ja kohteelta puuttuvat kestävän matkailun mittarit. Struven ketjun hoito- ja käyttösuunnitelma olisi tarpeen päivittää pikaisesti, sillä hoito- ja käyttösuunnitelma on myös konkreettinen työkalu kestävän matkailun kehittämisessä. Päivityksen yhteydessä olisikin aiheellista tuoda kestävän matkailun näkökulma vahvasti mukaan ja luoda mittaristo kestävän matkailun tavoitteiden seurantaan ja kehittämistä varten.

Mittariston luomiseen ja kestävän matkailun kehittämiseen toivotaan sparrausta ja valmiiksi jäsenneltyä tietoa helposti ymmärrettävässä muodossa, jotta kestävän matkailun tavoitteet eivät jäisi vain yläkäsitteiksi, vaan tulisivat konkreettiseksi osaksi toimintaa. Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen ja Museoviraston tulisi välittää tietoa Unescon ohjeistuksista, työkaluista, kansallisista ja kansainvälisistä strategioista/ohjelmista. Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen rooli on tärkeä myös verkostoitumisen ja kansallisen maailmanperintöyhteistyön tehostamisen näkökulmasta.

Struven ketjulla yhteistyön laajentaminen ja yhteistyökumppaneiden löytäminen myös aineettoman kulttuuriperinnön puolelta koetaan olennaiseksi. Suomen kohteet (saunomisperinne, kaustislainen viulunsoitto, pohjoismainen limisaumaveneperinne) Unescon aineettoman kulttuuriperinnön listalla nähdään potentiaalisina yhteistyökumppaneina. Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksellä on yhteistyön kehittämisen näkökulmasta tärkeä merkitys, sillä yhdistys toimii verkostoitumisalustana ja eri tahojen yhteen saattajana.

MAAILMANPERINTÖKESKUS

Keski-Suomen maailmanperintökeskuksen rakentaminen yhteistyössä Petäjänveden vanhan kirkon kanssa olisi tärkeä molempien kohteiden kestävän matkailun kehittämisen, Unesco-aatteen ja ympärivuotisen saatavuuden kannalta. Keskusta varten on jo tehty suunnitelmat, näyttelysisältö, markkinoimateriaalia ja saatu rakennusluvut, mutta jatkorahoitus keskuksen rakentamista varten on vielä epäselvää omarahoitusosuuden osalta. Maailmanperintökeskuksen valmistuminen olisi tärkeä myös Struven ketjun tunnettuuden kasvattamiseksi. Struven ketjun tunnettuutta on pyritty kasvattamaan esittämällä Struven ketjun maailmanperintökohteen tarinaa ja historiaa osana ihmisten historiaa. Tarinaperinteen kerääminen on aloitettu pohjoismaisessa Maailmanperintö Struven ketjun pohjoiset osat (*Struve North*) -hankkeessa. Struven ketjun maailmanperintökohteen elävoittämistä tarinan muodossa voitaisiin jatkaa tulevissa Keski-Suomen maailmanperintökeskuksen hankkeissa. (Ks. myös Petäjänveden vanha kirkko, kestävän matkailun kehittäminen.)

HOITOKUNTATYÖN KEHITTÄMINEN KOHTEISSA

Hoitokuntatyön kehittäminen Struven ketjun pisteillä tukisi kestävän matkailun kehittämistä. Hoitokuntien perustaminen muillekin, kuin Oravivuoren mittauspisteelle olisi tärkeää, jotta pisteiden hoitoon ja matkailuun liittyvään kehittämiseen saataisiin sitoutettua eri toimijoita. Haastateltavan mukaan suunnitelmissa olisi, että Struven ketjun pohjoiselle ulottuvuudelle (Aavasaksa, Sturrahanoaivi, Alatornion kirkko) perustettaisiin yhteinen hoitokunta, johon kuuluisivat kunnat, joissa pisteet sijaitsevat, Metsähallitus ja alueiden paikallisia toimijoita.

Hoitokuntatyön kehittäminen parantaisi myös Struven ketjun käytössä olevia resursseja, kun hoitokunnat voisivat paikallisesti hakea maailmanperintökohteille tarkoitettuja valtionavustuksia. Kävijätutkimuksen aineiston avulla saadaan osoitettua ajankohtaisia kehittämistarpeita, joita paikalliset toimijat voivat hyödyntää avustushakemuksissaan. On myös tärkeää, että hoitokuntien perustamista ja olemassa olevan Oravivuoren hoitokunnan työtä tuetaan ja kehitetään.

KANSAINVÄLINEN YHTEISTYÖ KESTÄVÄN MATKAILUN KEHITTÄMISESSÄ

Struven ketjun mittauspisteet sijaitsevat 10 valtion alueella. Kohteen kansainvälisyys on etu, jota voisi hyödyntää kehittämällä pisteiden yhteistä hallinnointia eri maiden kesken. Tiiviimpi kansainvälinen yhteistyö Struven ketjun maailmanperintökohteeseen kuuluvien pisteiden kesken edistäisi hyvien käytäntöjen vaihtoa ja kestävän matkailun kehittämistä.

Struven ketjuun liittyvän kansainvälisen yhteistyön osalta pohjoismainen yhteistyö Ruotsin ja Norjan kanssa sekä baltialainen yhteistyö Viron, Latvian ja Liettuan kanssa koetaan hyvänä. Suunnitelmissa on ollut toteuttaa pohjoismaisten esimerkkipisteiden yhteinen hoito- ja käyttösuunnitelma, jota voisi käyttää pohjana valtakunnallisella tasolla. Latvia ja Liettua ovat tehneet matkailuun liittyviä kehittämistoimenpiteitä alueillaan sijaitsevilla mitauspisteillä. Erityisesti yhteistyötä baltialaisten ja pohjoismaisten pisteiden kanssa tulisi tiivistää entisestään yhteisen hallinnon, tiedonvaihdon ja kestävän matkailun kehittämisen näkökulmista. Sota vaikeuttaa Ukrainan, Venäjän ja Valko-Venäjän kanssa tehtävää yhteistyötä.

Unescolle tehtävän raportoinnin yhteydessä maailmanperintökohteiden täytyy ottaa kantaa ilmastonmuutokseen, luontokatoon ja kestävyteen oman kohteensa suojelun näkökulmasta. Struven ketjun osalta keskustelua kestävyteen ja kestäväan matkailuun liittyvistä teemoista on aloitettu kansainvälisellä tasolla, mutta se on jäänyt toistaiseksi keskustelun tasolle. Pohjoismaisten pisteiden yhteinen hoito- ja käyttösuunnitelma olisi konkreettinen työkalu, jolla voitaisiin edistää kestävän matkailun kehittämistä ja luoda yhteiset kestävän matkailun linjaukset Struven pisteille.

Suomenlinna

Peruskuvaukseen kohteesta

Suomenlinna liitettiin vuonna 1991 Unescon maailmanperintöluetteloon ainetlaatuksena sotilasarkkitehtuurin muistomerkkinä. Oman erityispiirteensä linnoitukselle antaa sen merkitys kolmen valtion – Ruotsin, Venäjän ja Suomen – puolustuksessa. Suomenlinnan merilinnoituksella on erityismerkitys edelleen asuttuna ja hoidettuna, elinvoimaisena kaupunginosana. Suomenlinnan merilinnoitus on myös yksi Helsingin ja Suomen tärkeimmistä matkailukohteista. (Suomenlinnan kävijätutkimus, 2018, tiivistelmä.)

Suomenlinnan suojeleminen ja valvonta kulttuurihistoriallisena muistomerkkinä kuuluu Museovirastolle.⁶⁴ Suomenlinna on suojeltu muinaismuistolailla ja esitetty Helsingin yleiskaavassa omana alueenaan osana merellistä Helsinkiä. Tällä hetkellä Helsingin kaupunki valmisteleekin Suomenlinnan asemakaavaa, jota on tehty yhteistyössä hoitokunnan kanssa.⁶⁵

Nykytila: vahvuudet, haasteet ja kehittämistarpeet

Suomenlinna on selkeästi vierailuin kohde Suomen maailmanperintökohteista. Suomenlinnan sijainti Helsingin ytimessä on suuri etu matkailun kannalta. Viimeisen 20 vuoden aikana Suomenlinnan kävijäkunnassa on tapahtunut suuria muutoksia, ja kävijämäärät ovat nousseet 600 000 kävijästä miljoonaan. 1990-luvun puolivälissä Suomenlinnan kävijäkunta koostui lähinnä kesäpäivää viettävistä helsinkiläisistä, mutta tänä päivänä matkailijoista

⁶⁴ <https://www.slhk.fi/suomenlinnan-hoito-ja-kayttosuunnitelma/nykytila/hallinto/>

⁶⁵ <https://www.slhk.fi/suomenlinnan-hoito-ja-kayttosuunnitelma/nykytila/lait-ja-saadokset/>

suurin osa on ulkomaisia matkailijoita. Ulkomaalaisten kävijöiden määrän kasvun voidaan olettaa johtuvan Helsinkiin suuntautuvan matkailun kasvuun, kun Helsingistä on tullut mielenkiintoinen kohde myös ulkomaisille matkailijoille. Myös Helsingissä järjestettävien kongressien yhteyteen järjestetään paljon vierailuja Suomenlinnassa. Matkailun kasvun myötä matkailua on alettu kehittää kestävyden näkökulmasta 2010-luvun alusta lähtien.

KÄVIJÄTUTKIMUS

Suomenlinnan hoitokunta toteuttaa neljän vuoden välein kävijätutkimuksen. Viimeisin kävijätutkimus toteutettiin Suomenlinnasta vuonna 2018 osana Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen kävijätutkimushanketta. Tällä hetkellä Suomenlinnan kohdalla on käynnissä aineistonkeruu osana toista Suomen maailmanperintökohteille yhteisesti tehtävää kävijätutkimusta.

Suomenlinnan kävijätutkimuksen perusteella kohteen koko vuoden kävijöistä suurin osa on ulkomaalaisia ja kotimaisten matkailijoiden osuus vain noin neljännes. Kävijätutkimuksen mukaan kotimaisten kävijöiden osuus kasvaa huomattavasti kesäkaudella, kun taas talvikaudella ulkomaalaisten osuus on lähes 80 prosenttia kävijöistä. (Suomenlinnan kävijätutkimus, 2018, tiivistelmä.) Suomalaisten lisäksi viisi suurinta kansallisuusryhmää muodostivat saksalaiset, yhdysvaltalaiset, isobritannialaiset, venäläiset ja espanjalaiset (Suomenlinnan kävijätutkimus, 2018, s. 8). Suomenlinnan kävijäkunnassa painottuvat korkeasti koulutetut 25–45-vuotiaat vierailijat. Suomenlinnan kävijäprofiilin ikärakenne eroaa muista Suomen maailmanperintökohteista Suomenlinnan kävijöiden ollessa huomattavasti nuorempia, kuin muissa kohteissa. Kohteessa vieraillaan lähinnä sen nähtävyyksien, luonnon, kulttuuriperinnön ja historian vuoksi oman perheen tai ystävien kesken. Suomenlinnassa vietetään keskimäärin noin kolme tuntia. (Suomenlinnan kävijätutkimus, 2018, tiivistelmä.)

Suomenlinna lukeutuu Suomen suosituimpiin matkailukohteisiin, mikä näkyy myös sen paikallistaloudellisissa vaikutuksissa. Vuoden 2018 kävijätutkimuksen osana toteutetun paikallistalouden selvityksen mukaan Suomenlinnan kävijät kuluttivat kohteessa ja sen lähialueella matkansa aikana noin 187 euroa. Suomenlinnan kävijöiden rahankäytöstä johtuva kokonaistulo-vaikutus Helsingille vuonna 2018 oli arviolta 330 miljoonaa euroa ja työllisyysvaikutus 2 054 henkilötyövuotta. Suomenlinnan matkailun minimipaikallistaloudellinen vaikutus oli tutkimusvuonna 23 miljoonaa euroa ja 124 henkilötyövuotta. Suurimmat tulo- ja työllisyysvaikutukset syntyivät ulkomaisten matkailijoiden kulutuksesta. (Suomenlinnan kävijätutkimus, 2018, tiivistelmä.)

SIDOSRYHMÄT

Suomenlinnan hoitokuntamalli eroaa muista maailmanperintökohteista, sillä Suomenlinnan hoitokunta on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen valtion virasto. Suomenlinnan hoitokunnassa työskentelee noin 80 eri alojen ammattilaista, ja sen tehtävänä on merilinnoituksen restaurointi, ylläpito, esittely ja hallinnointi. Hoitokunta tekee yhteistyötä muun muassa asiantuntijoiden, asukkaiden, toimijoiden ja oppilaitosten kanssa. Asiantuntijoiden rinnalle on noussut monenlaisia kansalaisten verkostoja. (Suomenlinnan hoito- ja käyttösuunnitelma, 2020, s. 21.) Hoitokunnan toimintaa ohjaa johtokunta, jossa on valtion, kaupungin ja asukkaiden edustajia. Valtion taholta johtokunnassa on edustettuna eri ministeriöt, joilla on jotain yhtymäpintaa Suomenlinnan hoidon ja kehittämisen kanssa.

Yhteistyö Suomenlinnan kehittämiseksi ja säilyttämiseksi on verkostomais- ta ja siihen osallistuvat eri sidosryhmät, kuten kohteen matkailupalveluiden tuottajat, yrittäjät, yhteisöt, yhdistykset ja taiteilijat. Suomenlinnan hoitokunta pystyy omilla resursseillaan toimimaan kestävän matkailun toiminnan koordinoijana ja toimijoiden koolle kutsujana. Hoitokunta järjestää koulutuksia ja tilaisuuksia, joilla he pyrkivät innostamaan toimijoita kestävän matkailun edistämiseen. Moni paikallinen yrittäjä on esimerkiksi lähtenyt mukaan *Visit Finlandin Sustainable Travel Finland* -polulle.

Suomenlinnassa on noin 800 asukasta, joista valtaosa asuu hoitokunnan hallinnoimissa noin 330:ssa valtion vuokra-asunnossa (Suomenlinnan hoito- ja käyttösuunnitelma, 2020, s. 21). Suomenlinnan hoitokunta tekee tiivistä yhteistyötä asukkaiden kanssa esimerkiksi neljästi vuodessa järjestettävän asukasyhteistyöfoorumin ja asukasilojen merkeissä. Asukkailla on oma edustajansa hoitokunnan johtokunnassa sekä asukasyhdistys Suomenlinna-seura (Suomenlinnan hoito- ja käyttösuunnitelma, 2020, s. 21).

Viimeisin Suomenlinnan hoito- ja käyttösuunnitelma on tehty vuosille 2020–2024 tiiviissä yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Suomenlinnan hoitokunta järjesti sidosryhmille työpajoja ja kutsui erilaisia sidosryhmiä koolle avoimella kutsulla.

Saariston logistiikkaa ja kulkuyhteyksiä parannetaan ja kehitystyötä tehdään yhdessä valtion, kaupungin ja yksityisen sektorin voimin.⁶⁶ Helsingin kaupunki on vastuussa Suomenlinnan kunnallisista palveluista sekä osallitaan linnoituksen hoidosta ja liikenneyhteyksistä. Suomenlinnan hoito ja kehittäminen on myös huomioitu Helsingin kaupungin strategiassa osana Helsingin merellistä strategiaa. Suomenlinnan hoitokunta tekee Helsingin

66 <https://www.shk.fi/suomenlinnan-hoito-ja-kayttosuunnitelma/nykytila/helsinki/>

kaupungin kanssa tiivistä yhteistyötä erityisesti kestävän matkailun kehittämisen osalta Helsingin matkailu ja kohdepalvelut -yksikön ja *Helsinki Partners* -markkinointiorganisaation kanssa.

VAHVUUDET JA KESTÄVÄN MATKAILUN TOIMINTAMALLIT

Suomenlinnan merilinnoituksen vetovoimatekijöitä ovat historia, nähtävyydet ja merellinen ympäristö. Suomenlinnassa yhdistyvät suuret kävijämäärät, suojelua vaativat kulttuuriarvot, pääkaupunkilaisten lähivirkistystarpeet ja paikallisten asukkaiden arki.⁶⁷ Kohteen kulttuuristen, sosiaalisten, ekologisten ja taloudellisten ulottuvuuksien yhteensovittamiseksi kohteen matkailua on kehitetty kestävyuden näkökulmasta jo 2010-luvun alusta.

Kestävän matkailun näkökulmasta tehty kehittämistyö on Suomenlinnan vahvuus. Suomenlinna on kehittänyt ensimmäisen kestävän matkailun strategiansa vuonna 2015. Suomenlinnan hoitokunnalle on myönnetty STF-merkki vuonna 2020, ja hoitokunta on uusinnut sen vuoteen 2024 saakka. Suomenlinnan hoitokunnalla valtion virastona on säännöllinen rahoituspohja ja oma budjetti, minkä vuoksi hoitokunta on merkittävä voimavara ja resurssi maailmanperintökohteelle kestävän matkailun kehittämisen näkökulmasta. Hoitokunnassa on edustettuna erialojen ammattilaisia ja monipuolista osaamista, jota voidaan hyödyntää maailmanperintökohteen suunnittelussa ja kehittämisessä. Suomenlinnan hoitokunnalle on esimerkiksi palkattu matkailuasiantuntija, jolla on kestävän matkailun erityisosaamista.

Suomenlinnasta on tullut matkailun kasvun myötä ympärivuotinen kohde, sillä Helsingissä sijaitseva Unescon maailmanperintökohde on kiinnostava vierailukohde ulkomaisille matkailijoille myös kesäkauden ulkopuolella. Kävijämäärän kasvu ja kohteen ympärivuotinen saatavuus ovat tärkeitä taloudellisia vahvuuksia. Matkailun kasvun ja kohteen ympärivuotisen saatavuuden seurauksena paikallisille yrittäjille on avautunut enemmän mahdollisuuksia ja asukkaille ja matkailijoille on nykyään tarjolla enemmän palveluita.

Suomenlinnassa kestävän matkailun seurannan menetelmänä käytetään hyväksyttävän muutoksen rajoihin perustuvaa LAC-menetelmää (Limits of Acceptable Change).⁶⁸ Mittarien seurantaan ja arviointiin on nimetty eri henkilöitä hoitokunnassa, ja mittareita käydään säännöllisesti läpi eri ammattilaisten kanssa kestävyuden kannalta. Mittarit on rakennettu Metsähallituksen Luontopalveluiden kestävän matkailun periaatteiden pohjalta, ja Metsähallitukselta on saatu sparrausta hyvän mittarin luomiseen ja hyväk-

67 <https://www.suomenlinna.fi/maailmanperinto/kestava-matkailu/>

68 <https://www.suomenlinna.fi/maailmanperinto/kestava-matkailu/mittaaminen-ja-seuranta/>

sytyen kulumisen maksimirajan päättämiseen Suomenlinnan kohteessa. Erilaisia toimenpiteitä on mietitty, jos kohteen kestämisraja alkaa lähestyä. Mittareita kehitetään jatkuvasti ja seurataan, että ne mittaavat oikeita asioita. Kestävyyden ekologisesta näkökulmasta kohteen kulumista pyritään ehkäisemään käytännössä myös kylteillä, joilla viestitään kävijöille, miksi joillekin suojeltaville alueille ei tulisi mennä.

KESTÄVÄN MATKAILUN STRATEGIA

Suomenlinnassa on tehty kestävän matkailun strategiaa yhdessä toimijoiden kanssa vuodesta 2015 lähtien. Ajatus kestävän matkailun strategian luomiseen lähti Unescon kestävän matkailun kehittämishankkeesta, jossa Suomenlinna oli 2010-luvun alussa mukana. Unescon maailmanperintökeskus oli valinnut Pohjoismaista ja Baltian maista kohteita mukaan projektiin. Projektin myötä kehitettiin Unescon *Sustainable Tourism Toolkit* -toimintamallia ja kestävän matkailun strategiamallia maailmanperintökohteille. Projektin päätteeksi vuonna 2015 Suomenlinna kehitti ensimmäisen kestävän matkailun strategiansa yhdessä toimijoiden kanssa. Strategiatyöhön osallistettiin Suomenlinnan auktorisoituja oppaita, asukkaita ja paikallisia matkailutoimijoita. Kestävän matkailun strategialle nähtiin tarvetta eri toimijoiden näkökulmien yhteensovittamiseksi parhaalla mahdollisella tavalla, sillä Suomenlinna on suojeltu ja asuttu kohde, jossa on myös paljon yrittäjiä ja matkailijoita.

Kestävän matkailun strategiaa tehdään maailmanperintökohteen toimijoiden kanssa yhdessä. Toimijat on saatu sitoutettua kestävän matkailun strategian toteuttamiseen osana arkityötään. Strategiaa on käyty läpi erilaisissa työpajoissa ja tilaisuuksissa, ettei se jäisi vain yläkäsitteeksi, vaan tulisi osaksi toimijoiden arkityötä. Monet toimijat ovatkin ottaneet strategian toteuttamisen konkreettiseksi osaksi työtään.

Kestävän matkailun strategian osalta Suomenlinna teki yhteistyötä myös Metsähallituksen kanssa ja haki yhtymäkohtia kävijähallinnan ja kävijäseurannan kehittämiseksi. Strategia luotiin Metsähallituksen Luontopalveluiden kestävän matkailun periaatteiden pohjalta. Kestävän matkailun strategian seuranta tehdään kaksi kertaa vuodessa yhteisissä tapaamisissa toimijoiden kanssa.

Suomenlinnan uusin kestävän matkailun strategia laadittiin vuosille 2021–2023 yhdessä sidosryhmien kanssa. Strategiaa varten järjestettiin työpajoja yrittäjien ja kunnan asukkaiden kanssa. Työpajoissa valittiin strategian painopistealueet ja koottiin yhteisiä toimenpiteitä ja hyviä käytäntöjä niiden toteuttamiseksi. Koronapandemia toi haasteita strategian tekoon, mutta strategia koettiin kuitenkin tärkeäksi toteuttaa matkailulle haasteellisena

aikana. Uudessa matkailun strategiassa keskityttiin samoihin painopistealueisiin, kuin edellisessä. Esimerkiksi Suomenlinnan kehittäminen kesäkohteesta ympärivuotiseksi kohteeksi oli olennainen painopiste myös koronapandemian aikana, kun ulkomaisia matkailijoita ei juuri ollut. Viestintää tehostamalla pyrittiin vakuuttamaan myös helsinkiläiset ja kotimaiset matkailijat Suomenlinnasta talvikohteena ja kertomaan, että lautta kulkee ja palvelut ovat avoinna myös talvella.

KESTÄVÄN MATKAILUN NÄKÖKULMIEN YHTEENSOVITTAMINEN SUOMENLINNASSA

Suomenlinna on asuttu ja suojeltu kohde sekä yksi Suomen tärkeimmistä matkailukohteista, minkä vuoksi kohteen kehittäminen kestäväällä tavalla nähdään kohteen kehittämisen perusedellytyksenä. Kohteen kehittämisen yhteydessä pohditaan, miten asuminen, kohteen suojelu ja matkailun kehittäminen parhaiten yhteensovitetaan kestäväällä tavalla. Sosiaalisen, ekologisen ja taloudellisen näkökulman yhteensovittaminen asettaa kohteelle myös haasteita, joihin pyritään etsimään ratkaisuja. Erityisen tärkeäksi eri näkökulmien yhteensovittamisessa on koettu vuoropuhelu ja tiivis yhteistyö Suomenlinnan sidosryhmien, kuten paikallisten asukkaiden ja yrittäjien, ja Suomenlinnan hoitokunnan välillä.

Matkailun kasvu ja kohteen ympärivuotinen saatavuus ovat taloudellisesta näkökulmasta tuoneet kohteeseen lisää palveluita ja mahdollisuuksia yrittäjille. Matkailun kasvu vaikuttaa asukkaiden kokemukseen ja tyytyväisyyteen monella tapaa, minkä vuoksi Suomenlinnan hoitokunta tekee Suomenlinnan asukkaille vuosittain tyytyväisyyskyselyn. Haastateltavan mukaan asukkaat tunnustavat matkailun tuomat edut esimerkiksi palveluiden ja tiiviimpien veneyhteyksien osalta, mutta matkailu tuo mukanaan myös haittoja. Asukkaiden yksityisyyden ja rauhan takaamiseksi matkailijoille pyritään opastuksilla viestimään pysymään matkailijoille tarkoitetuilla reiteillä. Asukkaille on kehitetty myös oma tunniste, jolla varmistetaan, että he pääsevät matkustamaan lautalla myös ruuhka-aikoina. Kauppatorille on rakennettu yhdessä Helsingin kaupungin kanssa lauttalähtölaiturit, joilla on asukkaille oma portti, jolla he pääsevät kulkemaan myös kiireisinä lomasesonkeina. Asukkaiden aktiivinen osallistaminen koetaan myös tärkeäksi Suomenlinnan hoitoa ja käyttöä koskevassa suunnittelussa. Suomenlinnan asukkaat osallistuivatkin haastateltavan mukaan aktiivisesti viimeisimmän Suomenlinnan hoito- ja käyttösuunnitelman tekoon.

Hiilijalanjäljen mittaaminen ja pienentäminen koetaan haasteeksi Suomenlinnassa. Suomenlinnassa on paljon asumista, rakentamista ja restaurointia, mikä haastaa kohdetta pääsemään sen kunnianhimoisiin, hiilijalanjäljen pienentämiseen tähtäviin tavoitteisiin.

Kestävän matkailun kehittäminen

Hiilijalanjäljen mittaamisen ja seurannan kehittäminen olisivat tärkeitä seuraavia kehitysaskelia kestävän matkailun näkökulmasta Suomenlinnassa. Museoviraston ja opetus- ja kulttuuriministeriön tulisi tarjota lisää koulutusta ja työkaluja hiilijalanjäljen pienentämiseen liittyen. Tarvetta olisi esimerkiksi yksittäiselle yritykselle, joka mittaisi ja seuraisi kestävän matkailun vaikutuksia. Hiilijalanjäljen mittaamiselle ja seurannalle olisi hyvä löytää malli, jota voitaisiin hyödyntää yhteisesti maailmanperintökohteissa. Myös pienemmät kohteet hyötyisivät yhteisestä mallista.

Suomenlinnan hoitokunnan rooli toiminnan fasilitoijana koetaan tärkeänä paikallisella tasolla, sillä hoitokunta pystyy koordinoimaan ja kutsumaan kokoon eri toimijoita Suomenlinnassa. Suomenlinnan hoitokunta järjestää koulutuksia ja tilaisuuksia sekä tiedottaa kestävästä matkailusta paikallisille toimijoille. Hoitokunta esimerkiksi kannustaa Suomenlinnan toimijoita STF-polulle. Suomenlinnan rooli kestävän matkailun edustajana on merkittävä myös kestävän matkailun kehittämisen näkökulmasta kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Suomenlinnassa voitaisiin järjestää lisää tilaisuuksia, joissa muut Suomen maailmanperintökohteet pääsisivät oppimaan, miten Suomenlinnassa on edistetty kestävä matkailua käytännössä ja osana arkityötä.

Ulkomaiset matkailijat käyvät usein Suomenlinnassa myös talvisin, mutta helsinkiläiset tai kotimaiset matkailijat eivät ole vielä vakuuttuneita talvikaudella vierailusta. Viestintää tehostamalla voitaisiin viestittää kotimaisille matkailijoille, että Suomenlinna on ympärivuotinen kohde ja lautta kulkee sinne myös talvikaudella.

Kestävän matkailun kehittämisessä Unescon Toolkit -toimintamalli koetaan hyödylliseksi. Suomenlinnassa Unescon työkalupakin pohjalta on tehty omaa kestävän matkailun arviointimenetelmää ja mittaristoa. Unescon työkalupakista on Ruotsissa käännetty ruotsinkielinen versio, jotta sitä olisi helppompaa hyödyntää kansallisesti ja paikallisesti. Unescon työkalupakista voisi teettää vastaavasti myös suomenkielisen version, jotta Suomen maailmanperintökohteilla olisi matalampi kynnys hyödyntää sitä paikallisesti.

Suomenlinna haluaa olla esimerkillinen toimija kestävän matkailun saralla ja olla aktiivisesti mukana myös kansainvälisissä toimissa. Eräs pohjoismainen kohde kävi esimerkiksi vierailulla oppimassa, miten kestävä matkailu on tehty Suomenlinnassa. Suomenlinnassa suunnannäyttäjänä toimiminen ja yhteistyö kestävän matkailun edistämiseksi nähdään hienona arvona, joka olisi myös brändiarvon kannalta tärkeää tulevaisuudessa.

Verla

Peruskuvaukseen kohteesta

Verlan maailmanperintökohde on ainutlaatuinen ja kulttuurihistoriallisesti merkittävä vuosisadan vaihteen teollisuusmiljöö Verlan kylässä, 32 kilometrin ajomatkan päässä Kouvolan keskuksesta. Verlan puuhiomo ja pahvitehdas sekä tehdasalueeseen liittyvä asutus ovat säilyneet huomattavan hyvin tähän päivään asti ja edustavat 1800-luvun ja 1900-luvun alun pienimuotoista, maaseudulle syntyneitä paperimassa- ja pahviteollisuutta. Verla liitettiin Unescon maailmanperintöluetteloon vuonna 1996 erinomaisena esimerkkinä pienimuotoisesta, maaseudulle syntyneestä paperimassa- ja pahviteollisuudesta. ⁶⁹

Verlan maailmanperintökohteeseen kuuluvat tehdasrakennukset sekä tehdasta ympäröivä työväen asuinalue ja tuotantoon liittyvät rakennukset ja rakenteet, jotka ovat pääosin 1800-1900 lukujen vaihteesta. Alueella sijaitsee myös esihistorialliseen pyyntiin liittyvä kalliomaalaus. Verlan puuhiomo- ja pahvitehdasta ympäröi metsämaisema, joka on Verlan suoja-alue. (Verlan hoito- ja käyttösuunnitelma, 2019, s. 4-5) Verlan 50 tehdasrakennuksesta 30 on suojeltu lailla ja uudempien rakennusten osalta suojelu on käsitelty osayleiskaavassa, joka sai lainvoiman 2020. ⁷⁰

69 <https://www.verla.fi/fi/maailmanperinto>

70 <https://www.verla.fi/kestavamatkailu>

Nykytila: vahvuudet, haasteet ja kehittämistarpeet

Verlan puuhiomon ja pahvitehtaan hoidosta, ylläpidosta ja hallinnasta vastaavat sen maan- ja kiinteistöjen omistajat UPM-Kymmene Oyj (UPM), KSS Energia Oy ja yksityinen kiinteistönomistaja, kukin omistustensa osalta. UPM on kohteen suurin maanomistaja. Verlan maailmanperintökohteella on hoitokunta, jossa ovat mukana omistajayritysten sekä Museoviraston edustajat. (Verlan hoito- ja käyttösuunnitelma, 2019, s. 9)

UPM:n ylläpitämä Verlan tehdasmuseo vastaa kohteen maailmanperintökoordinaattorin tehtävistä ja vastaa kohteen ylläpidosta, hallinnosta ja esittelytoiminnasta. Verlan tehdasmuseo on ammatillisesti hoidettu erikoismuseo. Museon asiakaspalvelu toimii Verlan alueen opastuspisteenä, josta kävijät saavat tietoa kohteesta, sen palveluista sekä maailmanperinnöstä. Tehdasmuseon henkilökunta eli museojohtaja ja museoamanuenssi muodostavat maailmanperintökohteen pääasiallisen henkilöresurssin. Museo-kauden aikana Verlassa työskentelee lisäksi oppaita sekä puutarhuri.

Verlan hoito- ja käyttösuunnitelma on valmistunut vuonna 2019. Verlassa on käytössä Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen kestävä matkailun periaatteet ja mittarit. Verlan tehdasmuseolle on myönnetty Visit Finlandin Sustainable Travel Finland -merkki vuonna 2021 ja se on juuri uusittu ensimmäisen kerran.

Verlassa vahvuutena on paikallisuus. Tuotteita ja palveluita tuottavat paikalliset yritykset ja alueella tarjotaan majoitustoimintaa (Verlan mökit), ravintolapalveluita, ostosmahdollisuuksia, ohjelmapalveluita sekä luontomatkailupalveluita (Verlan Suma ⁷¹). Alueella on käynnistynyt uutta kestävä matkailun kehittämistoimintaa. Verlan Suma on osa laajempaa yhteistyötä ja kehittämisprojektia, jossa testataan yhteistyössä alueen toimijoiden (mm. tehdasmuseo) kanssa uusia matalan hiilijalanjäljen majoitusratkaisuja, metsän virkistyskäyttöä ja laajennetaan Verlan ja Repoveden kansallispuiston alueen ekomatkailupalveluita. Verlan yhteistyöyrittäjät tekevät yhteistyöyhteyssopimuksen Verlan tehdasmuseon kanssa. (Verlan hoito- ja käyttösuunnitelma, 2019, s. 9; 19) Toimijoita on otettu mukaan kestävä matkailun hankkeisiin, ja yrittäjät ovat toiminnassaan sitoutuneet hyvin kestävä matkailun periaatteisiin. Myös paikalliset yhdistykset, kuten Verlan seudun kyläyhdistys ry, osallistuvat aktiivisina yhteistyökumppaneina alueen tapahtumajärjestelyihin. Verlassa toiminnan on aloittanut myös uusi yhdistys, Verlan tapahtumat ry, jonka tarkoituksena on elävöittää Verlan ympäristöä ja lisätä alueen vetovoimaisuutta myös sesonkikauden ulko-

71 https://verlansuma.fi/fi_FI

puolella.⁷² Paikallisia asukkaita on vain vähän. Verlan kylässä maailmanperintökohteen suoja-alueella on vain vähän vakituista asutusta ja asutus painottuu kesäasukkaisuuteen. Ympäri vuotiset palvelut ovat kylästä jo loppuneet. Alueen asukkaat suhtautuvat maailmanperintökohteeseen kuitenkin pääosin positiivisesti, sillä matkailutoiminta tuo kylälle työmahdollisuuksia, toimintaa ja palveluita, joskin ne rajoittuvat tällä hetkellä pääosin kesäkaudelle.

Verlan tehdasmuseo hoitaa maailmanperintökohteen matkailumarkkinointia. Visit Kouvola vastaa koko Kouvolan alueen matkailuneuvonnasta ja -markkinoinnista ja on Verlan keskeinen yhteistyökumppani matkailun kehittämisessä. Verlan verkkosivuja on viime vuosina kehitetty, ja ne nähdään keskeisenä markkinointikanavana, jossa on esillä alueen palvelut ja tuotteet. Monet Verlassa käyvät matkailijat käyvät kohteen ohella lähellä Verlaa sijaitsevassa Repoveden kansallispuistossa. Visit Kouvola on markkinoinut kohteita matkailukokonaisuutena, jossa yhdistyvät luontevasti kulttuuri- ja luontomatkailu (Verlan hoito- ja käyttösuunnitelma, 2019, s. 19). Verla-Repovesi-yhteyden vahvistaminen on myös yksi Verlan hoito- ja käyttösuunnitelman (2019) tavoite. Verla on yksi Kouvolan seudun matkailun kärkikohteista, mutta se ei silti näy erityisen vahvasti Kouvolan alueen matkailustrategioissa ja -ohjelmissa.

Verlan tehdasmuseo on tehnyt yhteistyötä muiden Kymenlaakson museoiden kanssa, ja tehdasmuseon tavoitteena on edelleen vahvistaa yhteistyötä ja tiedonvaihtoa alueen muiden museoiden kanssa nimenomaan kestävän matkailun kehittämisen osalta. Yhteistyö on ollut aktiivista myös eri oppilaitosten kanssa. Läheisen Kuusankosken lukion kanssa Verla on solminut strategisen kumppanuuden keväällä 2023.

Verlan maailmanperintökohteen rahoitustilanne on vakaa. Verlan maailmanperintökohteella ei ole yhteistä budjettia, vaan kohteen omistajat vastaavat taloudesta ja rakennustensa hoito- ja korjauskuluista omistustensa osalta. UPM vastaa Verlan tehdasmuseosta ja museon pääsylippu- ja vuokratulot kattavat osan kohteen ylläpidon kuluista (Verlan hoito- ja käyttösuunnitelma, 2019, s. 8-9). Kohteen kiinteistöomistajat voivat hakea Museoviraston maailmanperintökohteiden hoitoavustusta ja kohteiden kehittämisavustusta, mutta muiden julkisten avustusten saaminen on haastavaa kohteen omistajataustan vuoksi, mikä vaikeuttaa esimerkiksi kestävän matkailun kehittämiseen suunnatun lisärahoituksen hankintaa.

Verlan tehdasmuseossa vierailee noin 15 000–17 000 opastettua museokävijää vuosittain. Kävijälaskurin perusteella kohteen vuosittainen kävijämää-

72 <https://verlantapahtumat.com/>

rä on noin 40 000, joka sisältää myös kävijät, jotka eivät osallistu opastuksiin. Noin 10 % vierailijoista on kansainvälisiä, 50–60 eri kansallisuutta vuosittain. Syrjäisen sijainnin vuoksi kohteen kävijämäärät ovat pysyneet maltillisella tasolla, eikä tarvetta ole matkailijamäärien rajoituksille. (Verlan hoito- ja käyttösuunnitelma, 2019, s. 13; 18.) Vuoden 2018 kävijätutkimuksen osana toteutetun paikallistalouden selvityksen mukaan kohteen matkailun kokonaistulovaikutus on 2,5 milj. € / vuodessa ja työllisyysvaikutus 24 henkilötyövuotta.⁷³ Tämä oli ensimmäinen kerta, kun Verlasta tehtiin paikallistaloudellinen selvitys. Verlan kävijätutkimus toistetaan vuoden 2023 aikana osana Suomen maailmanperintöyhdistyksen kävijätutkimushanketta ja kestävän matkailun mittareiden kehittämistä.

Verlassa on pyritty viime aikoina panostamaan kävijäpalveluihin ja vierailijoiden tietoisuuden lisäämiseen kohteen maailmanperintökohdestatuksesta muun muassa kehittämällä opastuksia. Maailmanperintökohdetta tuodaan esimerkiksi museon ja alueen opastuksissa esiin kokonaisuutena, johon kuuluvat aiemmin kohteessa korostuneen tehdasmuseon ohella alueen kaikki rakennukset, työväenasuinalue sekä ympärillä oleva luonto. Myös kohteen opasteita on kehitetty, jotta alueen kokonaisuus hahmotuu paremmin. Myös Verlan verkkosivuja on kehitetty ja päivitetty siten, että tehdasmuseon ohella myös kohteen maailmanperintöstatus tulee paremmin esille. Verkkosivuilta voi myös ladata opastusmateriaaleja. Myös kävijäturvallisuutta on kartoitettu ja sitä pyritään kehittämään. Kävijäturvallisuus on yksi osa Verlan kestävän matkailun mittaristoa. Kävijäturvallisuuteen liittyviä ohjeistuksia ja viitoituksia tullaan kehittämään erityisesti kansainvälisiä vieraita ajatellen. Kävijäturvallisuuden parantamiseen ja ohjeistuksen selkiyttämiseen on saasu inspiraatiota Suomenlinnasta.

Verlassa on viime vuosina panostettu erityisesti kohteen ekologisen kestävyyden parantamiseen etenkin energia-asioissa. Tehdasmuseon tavoitteena on mahdollisimman pieni kulutus ja päästöjen vähäisyys. Museon lämmitysjärjestelmä käyttää uusiutuvaa puupellettiä, ja käyttösähkössä siirryttiin viime vuonna KSS Energia Oy:n Verlan vesivoimalaitoksen tuottamaan vesisähkөөn. Verlaan rakennettiin myös aurinkovoimala *Business Finlandin* tuella.⁷⁴

73 <https://www.verla.fi/kestavamatkailu>

74 Ks. myös <https://www.verla.fi/fi/museo/blogi/post/body0=841>; <https://www.verla.fi/museo/ajankohtaista/PHPSESSID=108h-9rnfb306r1nv0s0ssgbor7>

HAASTEITA

Kestävän matkailun haasteet Verlassa liittyvät kohteen syrjäiseen sijaintiin ja siten heikkoon maantieteelliseen saavutettavuuteen kävijöiden ja myös erilaisten yhdyskuntapalveluiden sekä palveluiden ja osaamisen saatavuuden näkökulmasta. Lisäksi haasteena on toiminnan sesonkiluonteisuus ja esteettömyyden toteuttaminen kohteessa.⁷⁵

Verlan keskeisenä haasteena on sen syrjäinen sijainti ja kohteeseen on ollut vaikea päästä julkisin kulkuyhteyksin. Suurin osa vierailijoista saapuu Verlaan omalla autolla. Kouvolan kaupunki järjestää Verlan alueella yhdyskuntatekniset palvelut ja vastaa myös osaltaan julkisen liikenteen yhteyksistä kohteisiin (Verlan hoito- ja käyttösuunnitelma, 2019, s. 11-12). Julkisia yhteyksiä on viime aikoina kehitetty erityisesti Repoveden kansallispuistoon. Kansallispuiston lähelle Hillosensalmen seisakkeelle pääsee esimerkiksi Helsingistä junalla huhti- ja lokakuun välisenä aikana. Kouvolan kaupungin joukkoliikenne tarjoaa 2023 bussiyhteyksiä junayhteydeltä kansallispuistoon. Kouvolan matkakeskuksesta pääsee Repovedelle suuntaavilla linja-autoilla viikonloppuisin kolme kertaa päivässä myös Verlaan.⁷⁶ Julkisis- sa yhteyksissä Verlaan on kuitenkin vielä kehitettävää.

Verlan matkailusezonki rajoittuu kesään, käytännössä juhannuksen ja elokuun väliseen aikaan. Alueella voi vieraila, mutta rakennuksiin ei pääse kesäkauden ulkopuolella. Kesäkauden ulkopuolella ei myöskään järjestetä opastuksia, joskin alueella on muun muassa opastettu historiapolku, jota voi kiertää myös aukioloaikojen ulkopuolella. Tehdasrakennuksia lämmitetään nyt myös talvisin, mikä mahdollistaisi käytön myös talvella, mutta useat kohteen tilat ovat käytännössä tyhjiään tai vajaakäytöllä suuren osan vuodesta. Palveluitakaan ei käytännössä ole sesonkiaikojen ulkopuolella. Ympärivuotisen saatavuuden vahvistamista tavoitellaan, mutta sitä ei nähdä realistiseksi tällä hetkellä. Kohteen sesonkiluonteisuus on haastavaa erityisesti matkailuyrittäjille ja heidän toimeentulolleen, mikä voi vaikuttaa myös haluun kehittää toimintaa kestäväällä tavalla ja sitoutumista kohteeseen. Verlassa pyritään myös lisäämään matkailijoiden viipymää alueella. Kohteen kehittäminen kestävä matkailun näkökulmasta vaatisi vielä matkailupalveluiden monipuolistamista ja palvelurakenteen edelleen kehittämistä.

Verlassa haasteena on myös kohteen rakennetun ympäristön esteettömyyden kehittäminen. Verla ei ole esteetön, eikä kohteesta ole edes mahdollista saada täysin fyysisesti esteetöntä, sillä tehdasrakennuksissa on jyrkkiä portaita ja myös piha-alue on jyrkkää. Kuten edellä todettiin, kävijäturval-

⁷⁵ ks. myös Verlan hoito- ja käyttösuunnitelma, 2019, s. 20.

⁷⁶ <https://visitkouvola.fi/a/133/julkisilla-repovedelle-ja-verlaan#ed893a28>

lisuutta on kuitenkin pyritty vahvistamaan. Kohteen saavutettavuutta ymmärtämisen tukemisen kautta on pyritty kehittämään myös esimerkiksi selko-opastuksin, mutta erityisesti erikielisten asiakkaiden huomioiminen on haastavaa, sillä monipuolisesti kielitaitoisia oppaita on vaikea saada rekrytoitua. Erikielisiä vierailijoita varten on kehitetty myös audio-opastuksia.

Verlassa pyritään seuraamaan jätelukuja ja vähentämään erityisesti sekajätteen määrää, mutta sen määrästä on vaikea saada tietoa. Kohteessa pyritään jätteiden määrän vähentämiseen. Kohteen jätehuolto on kuitenkin ollut vaikeaa ja myös kallista järjestää sen syrjäisen sijainnin vuoksi.

Verlassa hyödynnetään kestävän matkailun mittareita ja seurantajärjestelmää. Mittareihin kaivattaisiin kuitenkin vielä selkeämpiä käytännön ohjeita. Lisäksi tarvetta on erityisesti matkailun kehittämiseen liittyvään osamiseen, malleihin ja tiedonvaihtoon.

Kestävän matkailun kehittäminen

Verlan hoito- ja käyttösuunnitelmassa 2019 kestävän matkailun tavoitteiksi asetetaan maailmanperintöarvojen säilyminen, toimijoiden sitoutuminen kestävän matkailun periaatteisiin, kohteen matkailusesongin laajentaminen, yhteistyö muiden alueen kulttuurimatkailutoimijoiden kanssa, monipuoliset matkailupalvelut, Verla-Repovesi-yhteyden vahvistaminen ja esteettömyyden parantaminen (Verlan hoito- ja käyttösuunnitelma, 2019, s. 20). Verla-Repovesi-yhteyden vahvistamiseen tulee panostaa strategisesti Kouvolan seudun matkailun kärkenä sekä käytännössä esimerkiksi näkyvyyttä ja kohteiden välisiä kulkuyhteyksiä vahvistamalla. Yhteys on keino vaikuttaa Verlaan suuntautuvien kulkuyhteyksien parantamiseen, lisätä matkailijoiden viipymää Verla-Repovesi-alueella sekä tukea matkailuyrittäjien toimintaedellytyksiä.

Julkisia kulkuyhteyksiä Verlaan tulee kehittää edelleen sekä osana Verla-Repovesi-yhteyttä että suoraan Kouvolasta. Ainakin osan kulkuyhteyksistä tulisi olla esteettömiä.

Verlan näkyvyyttä Kouvolan seudun ja Kymenlaakson matkailun yhtenä kärkenä vahvistetaan sekä strategisesti (alueen matkailustrategiat ja -ohjelmat) että käytännössä yhteistyössä muun muassa Repoveden kansallispuistoa hallinnoivan Metsähallituksen kanssa.

Matkailusesongin laajentaminen ja kävijäpalveluiden kehittäminen sesongin ulkopuolella on tulevaisuuden mahdollisuus yhteistyössä Verlan tehdasmuseon ja alueen muiden toimijoiden ja yrittäjien kanssa. Matkailupalveluiden

palvelurakenteen kehittyessä kävijöiden viipymät kohteessa pitenevät. Uusien palveluiden kehittämisessä voi hyödyntää myös oppilaitosyhteistyötä.

Verlan digitaalisen interpretaation ja esittelyn edelleen kehittäminen on tärkeää, sillä se mahdollistaa kohteen rakennetun ympäristön esteettömyyden haasteiden ylittämisen sekä kohteen paremman ymmärtämisen tukemisen ja erikielisten vierailijoiden palvelemisen myös sesonkien ulkopuolella.

Yhteenveto: Miten kestäväää matkailua maailmanperintökohteissa voi tukea?

Yhteenvetoa kohteiden haasteista ja mahdollisuuksista

Suomessa sijaitsevat maailmanperintökohteiden kulttuuriperintökohteet ovat keskenään hyvin erilaisia niiden koon, sijainnin sekä taustaorganisaatio- ja omistusrakenteen sekä kansainvälisten yhteyksien näkökulmasta. Edellä mainitut seikat vaikuttavat vahvasti kohteiden toimintaan kestävä matkailun saralla. Kohteiden omistuspohja vaikuttaa maailmanperintötoiminnan resursseihin ja niiden vakauteen ja jatkuvuuteen, mikä vaikuttaa myös mahdollisuuksiin panostaa kestävä matkailun kehittämistöimiin. Samoin omistuspohja ja hoitokuntarakente ja sen olemassaolo ja toimivuus vaikuttavat siihen, minkälaisia kehittämisresursseja ja -avustuksia kohteet voivat hakea kestävä matkailun kehittämiseen.

Useammassa kohteessa on tapahtunut henkilövaihdoksia viime vuosien aikana ja kestävä matkailuun tähtäävä toiminta on saattanut vasta päästä käyntiin tai on käynnistymässä. Maailmanperintöstrategiassa jo vuonna 2015 asetettuja tavoitteita on päästy käytännössä kehittämään vasta viime vuosina rahoitustilanteen, henkilöresurssien tai tukirakenteiden parannuttua. Rahoitukseen ja henkilöresursseihin liittyvät haasteet näkyvät esimerkiksi siinä, että useammassa kohteessa hoito- ja käyttösuunnitelmat, joiden keskeisenä osana ovat kestävä matkailun näkökulmat, ovat päässet van-

hentumaan ja uudet ovat parhaillaan työn alla tai valmistumassa. Erillinen kestävän matkailun strategia kohteista on toistaiseksi vain Suomenlinnalla. Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen kestävän matkailun mittarit eivät ole toistaiseksi käytössä kaikissa kohteissa ja mittareita seurataan kohteissa eritasoisesti kohteen resursseista ja toimintamalleista riippuen. Maailmanperintötoimintaa ja kestävää matkailua tukevia vierailukeskuksia on vasta nyt konkreettisesti suunnitteilla ja tekeillä kohteisiin (Petäjävesi ja Struven ketjun Oravivuoren piste sekä Rauman seudun kohteet Vanha Rauma ja Sammallahdenmäki). Toisaalta on myös ilmeistä, että kohteissa ei välttämättä aina itse tunnisteta kaikkea niissä jo tehtyä työtä ja sen merkitystä nimenomaan kestävän matkailun ja sen eri osa-alueiden näkökulmasta.

Kohteista selkeästi parhaiten resursoitu kestävän matkailun kehittämisen ja osaamisen näkökulmasta on ilman muuta Suomenlinna, jossa toimii nimetty asiantuntija nimenomaan matkailun kestävyuden kehittämiseksi ja jossa kohteen kestävän kehityksen ja kestävän matkailun tavoitteita tukeva sidosryhmätyö on pitkälle vietyä ja suunnitelmallista. Suomenlinna onkin asiantuntemuksensa osalta tärkeä vertaisoppimisen kohde muille maailmanperintökohteille kestävän matkailun osalta. Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys toimii tiedonvälittäjänä ja verkostoitumisen alustana, jossa kohteet voivat jakaa hyviä käytäntöjä ja oppia toisiltaan. Yhdistyksellä on maailmanperintökohteiden mukaan keskeinen kehittämisrooli kestävän matkailun kysymyksissä. Maailmanperintökohteet tarvitsevat osaamista ja resursseja kestävän matkailun toimintaan ja seurantaan. Yhdistys toimii myös välittäjäorganisaationa yhteistyössä eri asiantuntijatahojen ja toimijoiden, kuten Metsähallituksen kanssa. Yhdistyksen kehittämistoiminta tukee kohteita ja mahdollistaa kohteissa sellaista kestävää matkailua tukevaa toimintaa, joka ei kohteissa olisi muuten taloudellisten ja henkilöresurssien vähyiden vuoksi mahdollista. Yhdistyksen voidaan siten nähdä toiminnallaan tasoittavan maailmanperintökohteiden erilaisia resursseja ja toiminnan lähtökohtia. Yhdistyksen luomien toimintamallien nähtiin hyödyttävän ja olevan sovellettavissa kaikissa maailmanperintökohteissa niiden koosta, taustaorganisaatiosta ja resursseista riippumatta. Esimerkiksi kävijätutkimusten rooli on keskeisen tärkeä kohteiden kehittämistyössä osoittamalla kohdekohtaisesti kestävän matkailun kehittämistarpeita.

Eroista huolimatta kohteista löytyy myös yhteneväisyyksiä. Haastattelujen perusteella ensisijaisena näistä on se, että kaikissa kohteissa on vahva ymmärrys ja sitoutuminen Unescon maailmanperintökohteiden arvoihin sekä kohteiden erityisen yleismaailmallisen arvon (OUV) säilyttämiseen sitoutuminen toiminnan lähtökohtana. Myös kestävän kehityksen tavoitteet ja kestävän matkailun periaatteet ovat ainakin kohteiden maailmanperintökoordinaattoreiden omaksumia, joskin kestävän kehityksen ja kestävän matkailun kehittämisessä ja erityisesti mittareiden ja seurantatyön omaksu-

misessa laajemmin kohteiden sidosryhmätyössä, hoitokuntatyössä ja yritysyhteistyössä on kohteiden mukaan vielä kehitettävää. Kestävän kehityksen tavoitteet voivat paikallisesti näyttäytyä myös päälle liimatuilta ja pakollisilta kriteereiltä, vaikka niiden pitäisi olla läpileikkaavia koko maailmanperintötyössä. Kestävän matkailun kehittäminen ei myöskään ole erotettavissa koko maailmanperintötyön kestävydestä. Kestävän matkailun kehittäminen kohteissa on sosiokulttuurisen, ekologisen ja taloudellisen kestävyden näkökulmien yhteensovittamista.

Haasteet painottuvat hieman eri tavoin eri kohteissa, mutta yleisinä haasteina esille tulivat erityisesti heikot julkiset kulkuyhteydet kohteisiin ja niiden saavutettavuuden parantaminen eli kohteiden syrjäinen sijainti ja heikko saavutettavuus paitsi kävijöiden myös esimerkiksi kohteiden kattavan jätahuollon ja muiden käytettävissä olevien palveluiden järjestämisen näkökulmasta. Varsinkin pienemmissä ja syrjäisen sijainnin kohteissa kävijämääriä ei vielä ole koettu niin suuriksi, että niitä pitäisi pyrkiä tietoisesti vähentämään. Kävijähallinta ja kohteiden rakennetun ja luonnonympäristön suojeleminen ja kulumisen minimoiminen kuuluvat joka tapauksessa keskeisesti kohteiden kestävä matkailun kehittämistyöhön.

Taloudellisen kestävyden näkökulmasta haasteina esille nousivat kestävä matkailun näkökulmasta toiminnan sesonkiluonteisuus ja kohteiden ja palveluiden ympärivuotisen saatavuuden varmistaminen sekä kohteissa toimivien yrittäjien ympärivuotisesti kannattavan liiketoiminnan sekä yrittäjien maailmanperintötoimintaan sitoutumisen varmistaminen. Paikallisuus ja aitous ovat keskeisiä arvoja kohteiden tuotteissa ja palveluissa. Erityisesti asutuissa kohteissa haasteena kuitenkin on myös paikallisten asukkaiden sosiaalisesti kestävä arjen ja lisääntyvän matkailun välinen suhde eli kohteiden eri käyttötarkoitusten (ja taloudellisten ja sosiaalisten kestävyystekijöiden) yhdistäminen, kaupallisuuden liiallisen korostumisen ja kohteiden museoitumisen välttämisen ristipaineet sekä kohteiden suoja-alueiden rooli osana kestävä matkailua.

Kohteissa, joissa on jo käytössä *Visit Finlandin* STF-ohjelma, se toimii pitkälti kestävä matkailun käytännön kehittämisen viitekehyksenä, sillä ohjelmaan osallistuminen edellyttää sitoutumista sen päivittämiseen noin kahden vuoden välein. STF-ohjelmassa ja erityisesti sen osana edellytetyt kestävä matkailun sertifikaatit⁷⁷ painottavat ekologisen kestävyden ja ympäristökäytännön näkökulmaa. Kohteissa on myös tehty melko paljon ekologisesti kestävyttä parantavia toimia. Haastatteluissa kaivattiin kuitenkin myös konkreettisten sosiokulttuurisen kestävyden mallien kehittämistä kestävä matkailun tukemiseksi, vaikkakin paikalliset asukkaat ja muut toimijat ja si-

77 <https://www.visitfinland.fi/liiketoiminnan-kehittaminen/vastuullinen-matkailu/sertifioinnit--ohjelmat>

dosryhmät ovat kohteissa toiminnassa pääosin hyvin huomioitu ja toimintaan sitoutuneita. Esille nousivat kuitenkin myös jo edellä mainittu kohteiden paikallisten sidosryhmien ja sidosryhmätyön moninaisuus ja siihen liittyvät mahdolliset haasteet. Erityisesti kestävän kehityksen tavoitteisiin, periaatteisiin ja työkaluihin sitouttaminen ja sitoutuminen paikallisesti on vielä tärkeä kehittämiskohde.

Kohteiden määritellyt maailmanperintöarvot ja niiden säilyttäminen sekä Unescon kestävän matkailun työkalupakki on kohteissa ollut käytössä erityisesti hoito- ja käyttösuunnitelman laatimisen yhteydessä. Muuten kestävän matkailun strategiat ja ohjelmat eivät käytännössä juuri ohjaa toimintaa. Tähän vaikuttaa osittain myös toimijoiden ajanpuute. Kestävän matkailun mittareiden kehittämistyö osana vuosina 2022–2023 toteutettavaa maailmanperintökohteiden yhteismitallista kävijätutkimusta on mahdollisuus myös täsmentää mittaristoa ja seurantamallia koskevia käytännön ohjeistuksia ja tukea kohteiden mittaristoa ja ylipäänsä kestävää matkailua koskevaa osaamista kohteissa. Tulevaisuudessa tärkeäksi nähdään maailmanperintökohteiden hiilijalanjäljen mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä mallintaminen kaikkien maailmanperintökohteiden käyttöön.

Haasteena esille nousi myös saavutettavuuden eri osa-alueiden ⁷⁸ ja kohteiden esteettömyyden toteutuminen sekä kehittäminen kohteissa. Viime vuonna kohteissa on panostettu laadukkaiden kävijäpalveluiden kehittämiseen, viestinnän saavutettavuuteen, opasteisiin ja kulkureitteihin sekä turvallisuuteen ja/tai kävijäpalveluiden kehittämiseen liittyvää työtä on parhaillaan käynnissä. Kohteissa on myös kehitetty erityisesti oppilaitosyhteistyössä eri kohderyhmille suunnattuja opastuksia ja matkailuun liittyviä sisältöjä. Kohteissa on myös pyritty parantamaan niiden fyysistä turvallisuutta. Nämä toimenpiteet oli nostettu myös maailmanperintöstrategiassa keskeiseksi osaksi sen toimeenpanoa.

Erityisesti Vanhan Rauman ja Sammallahdenmäen sekä Petäjaveden vanhan kirkon ja Struven ketjun Oravivuoren pisteen yhteiset vierailukeskushankkeet tarjoavat keskeisen väylän opastus- ja neuvontapalveluiden kehittämiseen, kohteiden fyysisen ja digitaalisen saavutettavuuden kehittämiseen, kohteiden fyysisen kulumisen hillitsemiseen ja kohteista viestimiseen maailmanperintöarvojen mukaisesti. Vierailukeskustyö ja siitä saatavat kokemukset ovat keskeisiä erityisesti tulevaisuuden kävijäpalveluiden kehittämisen näkökulmasta. Kohteiden digitaalisen palvelutarjonnan ja saavutettavuuden lisääminen on tärkeä tulevaisuuden tavoite ja kestävän matkailun kehittämiskohde.

78 Saavutettavuuden osa-alueet voidaan jaotella strategioihin ja ohjelmiin, viestinnän saavutettavuuteen, sosiaaliseen saavutettavuuteen, hinnoitteluun, rakennetun ympäristön esteettömyyteen, saavutettavuuteen eri aistien avulla, ymmärtämisen tukemiseen sekä alueelliseen saavutettavuuteen. Ks. https://www.kulttuuriakkaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus

Maailmanperintökohteet eivät ole kovin tunnettuja Suomessa tai aina edes paikallisesti ja niiden näkyvyyttä tulisi ylipäänsä vahvistaa. Myös kohteissa tehtävän kestävän matkailun toimien tunnettuutta tulee myös lisätä. Maailmanperintökasvatusta olisi hyvä vahvistaa erityisesti niillä alueilla ja kunnissa, joissa maailmanperintökohteita sijaitsee.

Suosituksia kestävän matkailun tukemiseksi maailmanperintökohteissa

Seuraavassa esitetään haastatteluissa esille nousseiden teemojen pohjalta yleisiä suosituksia, joilla kestävää matkailua maailmanperintökohteissa voitaisiin tukea erityisesti julkisen hallinnon toimin kansallisesti ja paikallisesti. Toimenpiteissä esitetään maailmanperintökohteiden kestävän matkailun toiminnan vahvempaa resursoimista, mutta suosituksissa on myös toimia, joita voidaan toteuttaa nykyisten vastuiden, rakenteiden ja toimintamallien puitteissa keskeisten toimijoiden eli ennen kaikkea maailmanperintökohteiden sekä niiden taustaorganisaatioiden ja sidosryhmien, kohteiden kotikuntien, Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen, Museoviraston, Metsähallituksen sekä opetus- ja kulttuuriministeriön välisessä yhteistyössä.

RAHOITUS

Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen aseman ja resursoinnin vahvistaminen

Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen työ ja toiminta maailmanperintökohteiden kestävän matkailun kehittämisessä on keskeisen tärkeä. Toimintaa tulee jatkaa ja mieluiten siten että yhdistyksen toimintaedellytykset vahvistuvat. Toimintaedellytysten vahvistamiseksi yhdistys tarvitsee toimintansa tueksi vakiintuneen vuosittaisen rahoituksen (yleisavustus/pysyvä toiminta-avustus). Tällä hetkellä yhdistys toimii jäsenmaksujen ja hankerahoituksen turvin. Yhdistykselle on myönnetty yleisavustusta kaksi kertaa. Pysyvä rahoitus mahdollistaa yhdistyksen kehittämisen, sen tekemän työn näkyvyyden vahvistamisen ja hankerahoituksen hakemisen kestävän matkailun ja muihin maailmanperintökohteita tukeviin hankkeisiin. Vahvistamalla yhdistyksen toimintaedellytyksiä vahvistetaan myös maailmanperintötyön näkyvyyttä ja kohteiden kestävää matkailua. Kohteiden yhteiset kehittämishankkeet vahvistavat kestävän matkailun vaikuttavuutta ja tehokkuutta kohteiden resursseista riippumatta. Yhdistys on keskeinen välittäjäorganisaatio yhteistyössä Metsähallituksen kanssa. Yhdistyksen roolia maailmanperintökohteiden tukena ja kouluttajana esimerkiksi erilaisten kestävän matkailun ja kestävän kehityksen tavoitteiden mukaisten sertifiointien hakemisessa, mittareiden kehittämisessä ja muussa kehittämistöi-

minnassa tulee entisestään vahvistaa. Keskeistä yhdistyksen lähitulevaisuudessa on kestävän matkailun mittareiden edelleen kehittäminen vuosien 2022-2023 aikana toteutettavien kävijätutkimusten kautta. Yhdistyksellä on myös keskeinen rooli kohteiden paikallisen toiminnan ja hoitokuntien työn tukemisessa ja kestävän matkailun asiantuntemuksen välittämisessä myös paikallisesti. Paikallista työtä tulisi vahvistaa aiempaa enemmän. Myös se mahdollistuu toiminnan pysyvemmän resursoinnin kautta.

Kestävän maailmanperintötoiminnan rahoituksen kehittäminen

Suomi on valtiona sitoutunut maailmanperintösopimukseen. Maailmanperintökohteiden asema ja rahoitus ei perustu kansalliseen lainsäädäntöön. Maailmanperintöstrategia linjaa, että valtio ja muut tahot kantavat vastuuta siitä, että maailmanperintökohteilla on riittävät taloudelliset resurssit ja osaava henkilöstö kohteiden esimerkilliseen suojeluun, hoitoon, restaurointiin ja esittelyyn. Strategian mukaan resursseja tulee varata myös inventointien ja seurannan toteuttamiseen (OKM, 2015, s. 26). Jotta maailmanperintökohteet voivat toimia kestävän matkailun esimerkkeinä, toimintaan tarvitaan riittävästi resursseja.

Maailmanperintökohteiden taustaorganisaatiot vaikuttavat vahvasti niiden käytössä oleviin resursseihin, kuten siihen, minkä verran perus- ja kehittämistoimintaan on varoja, onko rahoitus pysyväisluonteista vai hankeperustaista ja mitä avustuksia ylipäänsä voidaan hakea. Tällä hetkellä ei ole mahdollisuutta hakea avustusta toimintamenojen kattamiseen. Tarpeet vaihtelevat kohteittain. Esimerkiksi Museoviraston tutkimus- ja kehittämisavustusta ei myönnetä avustusta hakevan yhteisön tavanomaisten toimintamenojen kattamiseen (esim. yleiset hallinto- ja palkkakulut, opastuksista aiheutuvat menot, tai kiinteistömenot kuten lämpö-, sähkö-, vesi- ja vuokratkustannukset, laitehankinnat), eikä sitä voida käyttää EU-hankkeiden kansalliseksi rahoitusosuudeksi. Erillisellä kehittämisrahoituksella (erityisesti emt. Museoviraston avustus kehittämistoimintaa, opetus- ja kulttuuriministeriön avustukset kulttuurimatkailun kehittämiseen) on keskeinen merkitys kestävän matkailun kehittämisessä, mutta perustoiminnan resursoinnin (rahoitus, henkilöstö) tilanne voi vaikuttaa myös mahdollisuuksiin osallistua hanketoimintaan, jos omarahoitusosuuden kattaminen osoittautuu vaikeaksi. Myös kulttuurimatkailun kansallisen tiekartan mukaan kulttuurimatkailun hankerahoituksen haasteeksi on todettu hallinnolliset esteet, kuten hankerahoitukseen vaadittavan omarahoitusosuuden suuruus. Tiekartassa suositellaan, että kulttuurimatkailun kehittämiseen tarkoitettujen rahoitushakujen ehtoja arvioitaisiin mm. vaadittavien omarahoitusosuuksien osalta (OKM, 2023, s. 40).

Maailmanperintökohteiden kestävän matkailun tukemiseksi tarvetta olisi kuitenkin löytää ratkaisuja tapauskohtaisesti myös kohteiden yleisten toi-

mintamenojen tukemiseen ja siten paikallisen toiminnan vahvempaan tukemiseen, jolloin kestävä maailmanperintötoiminta ja kestävä matkailun kehittäminen tukisivat toisiaan. Myös Kulttuurimatkailun tiekartassa korostetaan kulttuurin ja matkailun perusrahoituksen riittävän tason merkitystä kulttuurimatkailun kehittämistä palvelevan toimintaympäristön luomisessa (OKM, 2023, s. 41). Toiminnan perusrahoitus mahdollistaa kehittämispanosten suuntaamisen aidosti maailmanperintötoiminnan läpileikkaavan kestävyiden ja kestävä matkailun ja laadukkaiden kävijäpalveluiden kehittämiseen.

STRATEGIA- JA OHJELMATYÖ

Maailmanperintökohteiden yhteiset ja kohdekohtaiset kestävä matkailun strategiat

Tällä hetkellä maailmanperintökohteista vain Suomenlinnalla on erillinen kestävä matkailun strategia. Maailmanperintöstrategiassa tavoitteeksi asetettiin koota suomalaisten maailmanperintökohteiden yhteinen kestävä kehityksen matkailustrategia Unescon kestävä kehityksen matkailustrategian pohjalta. Strategiassa esitetään, että kohteet laativat yhteisen strategian pohjalta omat suunnitelmansa, jotka sisältävät tavoitteet kävijähalinnalle ja kävijäpalveluille alueensa matkailutoimijoiden kanssa. Kohteiden yhteisen ja kohdekohtaisten kestävä matkailun strategioiden laatimisen tavoite tulisi viedä nyt käytäntöön. Strategioiden tulee olla riittävän konkreettisia ja kohteiden käytännön toimintaa tukevia. Hetki on hyvä monissa kohteissa kehittämistoiminnan ja -tarpeiden tilanteen kannalta. Hanke edellyttää Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen osallistumista ja sen kytkemistä kestävä matkailun mittariston ja seurantajärjestelmän kehittämiseen. Myös Suomenlinnan osaamista tulee hyödyntää. Strategian laatiminen vahvistaa myös Unescon kestävä matkailun strategian tavoitteiden jalkautumista suomalaisiin maailmanperintökohteisiin. Yhteinen ja kohdekohtainen strategiatyö vaativat onnistuakseen molemmat erillisen, riittävän rahoituksen.

Hoito- ja käyttösuunnitelmien laatimisen tukeminen

Kestävä matkailu on myös keskeinen osa kohteiden hoito- ja käyttösuunnitelmia. Suunnitelma on työkalu, jolla kohteen hoitoa ja käyttöä kehitetään ja toteutetaan tulevien vuosien aikana. Maailmanperintöstrategiassa todetaan, että kestävä matkailu tulee ottaa läpäisevästi huomioon maailmanperintökohteiden suojelussa ja hoidossa. Suunnitelman laatimisen prosessi ei aina ole yksinkertainen, varsinkaan, jos resurssit ovat niukat. Hoito- ja käyttösuunnitelman laatimisen prosessia voisi pyrkiä mallintamaan ja konkretisoimaan, jotta kestävä kehityksen näkökulmat tulevat läpäisevästi

huomioiduksi. Maailmanperintökohteita on syytä tukea ja kohteiden välisiä tiedonvaihtoa vahvistaa hoito- ja käyttösuunnitelmien laatimisessa sekä kestävän kehityksen näkökulman konkreettisessa vahvistamisessa suunnitelmissa kohteiden resursseista riippumatta. Työssä on hyvä hyödyntää Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen asiantuntijuutta ja roolia kohteiden verkostoitumisalustana.

Kestävän matkailun mittareiden jatkokehitys

Kaikille Suomen maailmanperintökohteille yhteisen kävijätutkimushankkeen myötä saadaan arvokasta yhteismitallista tietoa kohteista, mikä vahvistaa niiden vaikuttavuutta kansallisesti. Kestävän matkailun mittarit ja seuranta-malli päivitetään nyt käynnissä olevien kävijätutkimusten toteuttamisen jälkeen. Kävijätutkimusten rooli on keskeinen kestävän matkailun mittareiden aineistona ja siksi niiden rahoitus tulisi saada säännönmukaiseksi. Tutkimusten tekoa tulisi myös resursoida riittävästi, mikä mahdollistaisi niiden toteuttamisen esimerkiksi kolmen vuoden välein kaikissa kohteissa. Kestävän matkailun seuranta ja kehittäminen edellyttävät nykyistä säännönmukaisempaa sekä myös lyhyen aikavälin ja nopeamman reagoinnin mahdollistavaa seuranta- ja mittaristoa, mikä edellyttää tuettua kehittämistyötä. Mittareita tulee myös kehittää siten, että ne ottavat huomioon kestävän matkailun kokonaisvaltaisuuden ja suunnitelmallisuuden. Hiilijalanjäljen mittaamisen ja seurannan kehittäminen osana mittaristotyötä on tärkeää tulevaisuudessa. Mittareiden tulee olla konkreettisia ja käytännön toimintaa tukevia. Mittareiden kehitystyötä on tärkeää tehdä yhteistyössä eri toimijoiden, erityisesti Metsähallituksen ja paikallisten toimijoiden kanssa. Myös tutkimusyhteistyön vahvistaminen ja Unescon maailmanperintökeskuksen toiminnan hyödyntäminen on tärkeää mittariston kehittämisen kannalta. *Sustainable Travel Finland* -merkki ja ohjelmatyö sekä kestävän matkailun mittarit täydentävät toisiaan. Kohteita tuleekin tukea STF-työn käynnistämisessä ja ohjelman käyttöönotossa.

Roskattoman retkeilyn periaatteet maailmanperintökohteissa

Käytännössä kaikissa maailmanperintökohteiden kulttuurikohteissa on myös luonto- ja ympäristöarvoja, joiden suojeleminen ja kävijähallinta on keskeinen osa kohteissa tehtävää kestävän matkailun työtä. Kohteet ovat usein syrjäisiä sijainneiltaan, jolloin toimivan jätehuollon järjestäminen voi olla haastavaa tai suhteettoman kallista. Yksi keino tukea ekologista kestävyyttä ja konkreettisesti vähentää kohteiden jätemäärää on pyrkiä tukemaan vierailijoiden roskattomia käyntejä viestinnän ja jätehuollon järjestelyjen avulla. Metsähallitus on julkaissut roskattoman retkeilyn periaatteet. Metsähallituksen mukaan roskattoman retkeilyn yleistymisen ansiosta retkikohteiden kaatopaikkajätteet ovat vähentyneet, vaikka kansallispuistojen ja

muiden retkikohteiden kävijämäärät ovat kasvaneet. Roskattoman retkeilyn periaate on, että jokainen retkeilijä ja kohteessa kävijä kantaa omat roskansa aina luonnosta pois. Roskaton retkeily pyrkii myös kokonaisvaltaisesti minimoimaan kävijöiden jäljet luonnossa.⁷⁹ Roskattoman retkeilyn periaatteet tulee ottaa käyttöön myös kaikissa maailmanperintökohteissa ja viestiä roskattomasta retkeilystä yhteistyössä Metsähallituksen kanssa.

PAIKALLINEN TOIMINTA

Sidosryhmien roolin kehittäminen

Kestävän matkailun kehittämiseksi tarvitaan maailmanperintökohteiden paikallisyhteisöjen sitoutumista. Myös Kulttuurimatkailun tiekartassa (OKM, 2023, s. 27) korostetaan paikallisyhteisöjen vahvaa roolia kulttuurimatkailua koskevassa päätöksenteossa ja uusien toimintatapojen kehittämisessä kulttuurimatkailun vierailukestävyuden edesauttamiseksi. Maailmanperintökohteiden hoitokuntien roolin vahvistaminen ja roolin selkeyttäminen kestävän matkailun tukemisessa on tulevaisuudessa tärkeää, samoin kuin toimintamallien jakaminen kestävän matkailun työssä hoitokunnilta toisille. Hoitokuntien roolia tulisi vahvistaa paikallisesti matkailutoimijoiden verkostomaisen toiminnan mahdollistajana ja fasilitaattorina sekä maailmanperintötoiminnasta viestijänä. Edelleen tarvitaan vahvempaa sitoutumista kuntien viranomaisilta ja päättäjiltä kestävän matkailun periaatteisiin. Samoin asukkaiden ja yrittäjien sitouttaminen kestävän matkailun periaatteisiin paikallisesti on tärkeää ja siihen tähtävää työtä tulee kehittää ja vahvistaa. Maailmanperintökohteita huomioidaan tällä hetkellä myös eritasoisesti paikallisissa ja alueellisissa matkailun ja kulttuurin strategioissa ja ohjelmissa. Kohteiden merkitystä tulee vahvistaa myös strategisesti kestävän matkailun toimijoina niiden toiminta-alueella.

Kestävän kehityksen mittareiden käyttöönotto ja niihin sitoutuminen

Tällä hetkellä kestävän kehityksen mittarit eivät ole vielä käytössä kaikissa maailmanperintökohteissa. Mittaristoa ja seurantamallia tullaan kehittämään parhaillaan käynnissä olevien kohteiden yhteismitallisten kävijätutkimusten pohjalta. On ensiarvoisen tärkeää sitouttaa kaikkien kohteiden hoitokunnat ja sidosryhmät mittariston kehittämiseen, käyttöönottoon ja säännölliseen seurantaan. Mittareiden käytännön hyöty on oltava perusteltavissa paikallisille toimijoille ja mittareiden tulee tukea kestävän matkailun käytännön toimintaa. Tämä on edellytys seurantaan sitoutumiselle. Tiedon välittäminen kestävästä matkailusta ja sen mittareiden ja seurannan konkreettisista hyödyistä ja sovelluksista on tärkeää erityisesti paikallisesti koh-

79 <https://www.luontoon.fi/roskatonretkeily>

teissa. Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys pyrkii työssään jo sijoittamaan paikallisia toimijoita, mutta tätä työtä tulee vahvistaa edelleen resursoimalla ja kehittämällä työtä paikalliseen vaikuttamiseen mittariston kehittämistyön yhteydessä.

Kohteiden saavutettavuuden parantaminen

Saavutettavuus erityisesti julkisin kulkuneuvoin on haasteena lähes kaikissa kohteissa. Saavutettavuuden parantamiseksi tarvitaan erityisesti paikallishallinnon tukea liikenneyhteyksien järjestämisessä kohteisiin, autottomuuteen kannustamisessa sekä kohteiden fyysiseen saavutettavuuteen ja kulkuyhteyksiin panostamisessa. Edellytyksenä on, että kohteiden strateginen merkitys kestävän matkailun näkökulmasta ja matkailun vetovoimatekijänä ymmärretään paikallisesti.

YHTEISTYÖ

Yhteistyön jatkaminen ja kehittäminen Metsähallituksen kanssa

Metsähallituksen osaamisen ja kehittämistyön hyödyntäminen kulttuuriperintökohteissa ja luontokohteissa on tärkeää myös tulevaisuudessa kestävän matkailun kehittämisen kannalta. Metsähallituksen osaamista voidaan hyödyntää paitsi kestävän matkailun mittareiden kehittämisessä ja konkretisoimisessa, myös hoito- ja käyttösuunnitelmien laadinnassa sekä suunnittelun ja hallinnoinnin työkalujen käyttöönotossa. Lisäksi kohteiden kestävän matkailun strategioiden ja toimintasuunnitelmien luomisessa voidaan hyödyntää Metsähallituksen kestävän luontomatkailun ohjelmia. Roskattoman matkailun kehittämiseksi maailmanperintökohteissa voidaan hyödyntää ja soveltaa Metsähallituksen roskattoman retkeilyn periaatteita.

Unescon sopimusten välisen yhteistyön kehittäminen kestävän matkailun alalla

Unescon sopimusten välistä yhteistyötä on hyvä vahvistaa kestävän matkailun näkökulmasta. Maailmanperintökohteiden osalta erityisesti aineettoman kulttuuriperinnön sopimuksen toimijoiden ja työkalujen hyödyntäminen maailmanperintökohteiden interpretaatiossa ja esittelyssä sekä matkailuun liittyvien sisältöjen kehittämisessä paikallisesti on paljon vielä hyödyntämättömiä mahdollisuuksia.⁸⁰Yhteistyön malleja voisi kehittää ja tuotteistaa.

⁸⁰ Ks. julkaisu Yhteinen polku. Opas elävän perinnön vastuulliseen matkailulliseen tuotteistamiseen. <https://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/assets/yhteinen-polku-opas-elavan-perinnon-vastuulliseen-matkailulliseen-tuotteistamiseen-2021.pdf>

Kansainvälisen yhteistyön ja osaamisen tuki

Selvityksessä esiteltyjen kohteiden ja Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen kansainvälistä toimintaa tulee edelleen tukea ja kehittää muun muassa rahoittamalla ja osallistumalla kansainvälisiin kokouksiin, hankkeisiin ja kehittämistyöhön. Unescon maailmanperintökeskuksen toimintaa ja kestävän matkailun työkaluja tulisi tehdä tunnetummaksi sekä kohteissa että yleisesti. Kohteissa tulisi tiedottaa Unescon toiminnasta. Kohteita voisi tarvittaessa kouluttaa ja tukea Unescon työkalujen käyttöönotossa.

Koulutus- ja tutkimusyhteistyö

Kohteet tekevät jo paljon yhteistyötä oppilaitosten ja korkeakoulujen kanssa. Yhteistyön tiivistäminen ja tutkimus- ja oppilaitosyhteistyön tukeminen kohteissa on kestävän matkailun kehittämisen kannalta tärkeää. Oppilaitos- ja yliopistoyhteistyötä voisi tukea esimerkiksi omarahoitusosuuksilla. Yhteistyö lisää ja tukee kohteiden resursseja ja vahvistaa nimenomaan kestävän matkailun osaamista. Tutkimusyhteistyö tuo mahdollisuuksia tulevaisuuden suuntien ja kehittämiskohteiden havaitsemiseen ja esimerkiksi kestävän matkailun seurannan kehittämiseen. Yhteistyötä voisi myös pyrkiä tuotteistamaan (hyvien yhteistyön mallien haltuunotto) sekä tekemään pysyväksi kehittämällä opintokokonaisuuksia oppilaitoksiin maailmanperintökohteiden kestävästä matkailusta ja sitomalla tutkijoita kestävän matkailun kehittämiseen.

Maailmanperintökasvatuksen vahvistaminen

Maailmanperintökasvatusta tulee tukea ja vahvistaa. Maailmanperintökasvatuksen rooli ei ole vielä erityisen vahva, eivätkä kohteet ole tunnettuja välttämättä edes niillä alueilla ja paikkakunnilla, joissa kohteita on. Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys on tuottanut aineistoja maailmanperintökasvatuksen tueksi. Aineiston tunnettuutta tulee vahvistaa lisäämällä viestintää ja tiedotusta aiheesta ja pyrkimällä vahvistamaan yhteistyötä valtakunnallisesti ja paikallisesti kasvatusalan toimijoiden ja koulujen kanssa. Maailmanperintökasvatuksen roolia tulee vahvistaa erityisesti niissä kunnissa, joissa on kohteita. Näissä kohteissa maailmanperintökohteet tulisi saada näkyviksi paikallisissa opetussuunnitelmissa ja paikallisissa kulttuurikasvatussuunnitelmissa. Nämä kunnat voisivat toimia esimerkkikuntina maailmanperintökasvatuksen kehittämisessä valtakunnallisesti. Maailmanperintökohteista kertominen erityisesti alueen kouluissa liittyy myös vahvasti paikallisuuteen, joka on keskeinen arvo maailmanperintötoiminnassa. Myös Unescon sopimusten välisen yhteistyön tulisi näkyä maailmanperintökasvatuksessa.

VIESTINTÄ JA VERKOSTOITUMINEN

Kohteiden ja niissä tehtävän kestävän matkailun kehittämistyön näkyväksi tekeminen, viestinnän ja siihen liittyvän osaamisen vahvistaminen

Maailmanperintökohteet eivät ole vielä kovin tunnettuja ja näkyviä Suomessa. Kohteiden näkyvyyttä ja tunnettuutta tulee edistää paikallisesti ja valtakunnallisesti. Yhteistyö eri toimijoiden kanssa (erityisesti Metsähallitus ja sen kohteet) on keskeistä näkyvyyden vahvistamisessa. Näkyvyyttä edesauttaa myös maailmanperintökasvatuksen vahvistaminen ja yhteistyö muiden Unescon sopimusten kanssa. Myös maailmanperintökohteiden ja Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen kestävän matkailun kehittämistä koskeva työ tulisi tehdä näkyvämmäksi. Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen työn näkyvyyttä tulisi lisätä ja vahvistaa erityisesti paikallisesti kohteissa. Digitaalisuuden mahdollisuuksia tulisi hyödyntää vahvemmin kohteiden esittelyssä ja saavutettavuuden parantamisessa.

Maailmanperintökohteille voisi esimerkiksi kehittää yhteisen digitaalisen oppaan tukemaan kohteiden saavutettavuutta.

Kohteiden ja Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen viestintäosasta tulee vahvistaa ja viestintää resursoida. Parhaillaan käynnissä oleva Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen interpretaatiohanke vahvistaa kohteiden viestintää ja niiden osaamista maailmanperintöarvoista viestimisessä ja eri kohderyhmien tavoittamisesta. Osaamisen kehittäminen on tärkeää jatkossakin, myös digitaalisuuden näkökulmasta. Myös kestävän matkailun työstä ja mittareista tulee viestiä vahvemmin. Vierailukeskukseen liittyvän työn kehittäminen ja tukeminen on tärkeää myös näkyvyyden ja viestinnän näkökulmasta. Niissä voidaan myös kehittää ja tukea kohteiden digitaalista saavutettavuutta.

Verkostoitumisen tuki

Kestävän matkailun verkostoja tulee vahvistaa kansallisesti ja kansainvälisesti. Kohteiden keskeisenä yhteistyön väylänä toimii Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys. Tarvitaan kuitenkin myös säännöllisiä eri toimijoiden tilaisuuksia ja kohtaamisia eri toimijoiden, kuten matkailukentän, tutkimus- ja koulutustoimijoiden, kuntien ja alueiden kesken.

Lähteet

Merenkurkun saariston maailmaperintöalueen hallinto- ja kehityssuunnitelma (2009).

<https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Csarja/c58.pdf>

Meriruoho, Anna (2011). *Merenkurkun saariston maailmanperintöalueen luontomatkailusuunnitelma 2011*. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 109

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) (2023). *Kulttuurimatkailun kansallisen kehittämisen tiekartta*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:10.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164757>

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) (2016). *Yhteistä perintöämme vaalien. Kansallisen maailmanperintöstrategian toimeenpanosuunnitelma vuoteen 2025*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:43.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79065>

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) (2015). *Yhteinen perintömme. Kansallinen maailmanperintöstrategia 2015–2025*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:14.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75113>

Petäjaveden vanhan kirkon hoito- ja käyttösuunnitelma (2016).

<https://petajavesioldchurch.fi/wp-content/uploads/2019/05/Hoitosuunnitelma090614.pdf>

Petäjaveden vanhan kirkon kävijätutkimus (2022). Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys.

<https://www.maailmanperinto.fi/wp-content/uploads/KAVIJATUTKIMUS-Petajaveden-vanha-kirkko-2022.pdf>

Sammallahdenmäen hoito- ja käyttösuunnitelma (2018).

https://www.sammallahdenmaki.fi/wp-content/uploads/sites/21/2018/05/HKS_Sammis.pdf

Struven ketjun kävijätutkimus (2022).

<https://www.maailmanperinto.fi/wp-content/uploads/KAVIJATUTKIMUS-Struven-ketju-2022.pdf>

Suomenlinnan hoito- ja käyttösuunnitelma 2020-2024 (2020).

<https://frantic.s3.eu-west-1.amazonaws.com/suomenlinna/sites/2/2020/04/30080636/Suomenlinnan-hoito-ja-k%C3%A4ytt%C3%B6suunnitelma.pdf>

Suomenlinnan kävijätutkimus (2018).

<https://www.maailmanperinto.fi/wp-content/uploads/Suomenlinnan-k%C3%A4vij%C3%A4tutkimus-2018-4.pdf>

Suomenlinnan kävijätutkimus (2018). Tiivistelmä.

<https://www.maailmanperinto.fi/wp-content/uploads/Suomenlinnan-kavijatutkimus-tiivistelma-2018.pdf>

Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen strategia 2030 (2021).

<https://www.maailmanperinto.fi/wp-content/uploads/STRATEGIA-2030-Suomen-maailmanperintokohteiden-yhdistys.pdf>

Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen toimintakertomus (2019).

https://www.maailmanperinto.fi/wp-content/uploads/SMPKY_toimintakertomus2019.pdf

Työ- ja elinkeinoministeriö (2022). *Yhdessä enemmän - kestävää kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun Suomen matkailustrategia 2022-2028 ja toimenpiteet 2022-2023*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2022:51.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161906>

Vanha Rauman hoito- ja käyttösuunnitelma 2016-2019 (2016).

<https://www.vanharauma.fi/wp-content/uploads/sites/16/2016/12/VANHAN-RAUMAN-HOITO-JA-KAYTTOSUUNNITELMA-2016-2019.pdf>

Vanhan Rauman kävijätutkimus (2022). Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys.

<https://www.maailmanperinto.fi/wp-content/uploads/KAVIJATUTKIMUS-Vanha-Rauma-2022.pdf>

Vanhan Rauman kävijätutkimus (2022). Tiivistelmä. Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys.

<https://www.maailmanperinto.fi/wp-content/uploads/Vanhan-Rauman-kavijatutkimus-2022.pdf>

Verlan hoito- ja käyttösuunnitelma (2019).

<https://www.verla.fi/files/download/HKS2019-Verla.pdf>

Yhteinen polku. Opas elävän perinnön vastuulliseen matkailulliseen tuotteistamiseen (2021). Museovirasto ja *Visit Finland*.

<https://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/assets/yhteinen-polku-opas-elavan-perinnon-vastuulliseen-matkailulliseen-tuotteistamiseen-2021.pdf>

Liitteet

Liite 1. Haastatellut asiantuntijat

Laura Heikkilä, Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys
Katriina Holm, Petäjäveden vanha kirkko
Aino Koivukari ja Anna Meriruoho, Vanha Rauma ja Sammallahdenmäki ja Rauman kaupunki
Ulla Mikkonen, Struven ketju/Maanmittauslaitos
Jaana Rannanpää, Verlan puuhiomo ja pahvitehdas
Carina Wennström, Metsähallitus, Luontopalvelut
Milla Öystilä, Suomenlinnan hoitokunta

Liite 2. Haastattelurunko

KESTÄVÄ MATKAILU MAAILMANPERINTÖKOHTEILLA

HAASTATTELURUNKO

KESTÄVÄN MATKAILUN NYKYTILA JA KEHITTÄMISTARPEET

Lyhyt kuvaus omasta maailmanperintökohteesta ja matkailun nykytilasta omassa kohteessa vastuullisen ja kestävän matkailun näkökulmasta?

Miten kuvailisit vastuulliseen ja kestäväan matkailuun ja sen kehittämiseen liittyviä vahvuuksia omassa kohteessa (ekologinen, sosiokulttuurinen, taloudellinen näkökulma)?

Minkälaisia toimintamalleja ja kehitystyötä kestävästä ja vastuullisesta matkailutoiminnasta omassa kohteessa on tehty ja on parhaillaan käytössä?

Minkälaisia vastuulliseen ja kestävään matkailuun liittyvän kehitystyön haasteita ja kehittämistarpeita teillä on omassa kohteessa (ekologinen, sosiokulttuurinen, taloudellinen näkökulma)?

Miten näitä haasteita ja tarpeita voisi parhaiten ratkaista paikallisesti sekä kansallisella tasolla? Minkälaiselle tuelle teillä on omassa toiminnassa ja kohteessa erityisesti tarvetta?

Tunnetko kestävä matkailun ja maailmanperintökohteisiin liittyviä kansainvälisiä, kansallisia ja paikallisia strategioita ja ohjelmia? Miten ne vaikuttavat käytännön toimintaan omassa kohteessa?

Minkälaisia osaamis- ja koulutustarpeita liittyen kestävään matkailuun ja sen ulottuvuuksiin teillä on omassa kohteessa?

YHTEISTYÖ

Minkälaista yhteistyötä teette kansallisten ja paikallisten viranomaisten (mm. maakuntien liitot, kunnat) ja muiden toimijoiden (esim. maakuntamuseot) kanssa, entä muut yhteistyötahot (esim. yritys yhteistyö, asukas yhteistyö, vapaaehtoistyö). Minkälaisia kehittämistarpeita yhteistyössä on?

Teettekö yhteistyötä muiden maailmanperintökohteiden kanssa? Mitkä ovat yhteistyön kehittämistarpeet?

TULEVAISUUS

Visionne kestävä matkailun tulevaisuudesta ja mahdollisuuksista omassa kohteessa? Entä yleisesti maailmanperintökohteissa?

Miten kestävä matkailua voisi parhaiten tukea maailmanperintökohteissa julkisen hallinnon toimenpitein?

Onko jotain muuta mitä haluaisit sanoa aiheesta?

Museovirasto

museovirasto.fi